

Radionice za mlađe osnovce

Prvi autorski tim:

Ružica Rosandić
Slobodanka Janković
Nada Korać
Marina Janković
Snježana Mrše

Radionice za starije osnovce

Prvi autorski tim:

Svetlana Kijevčanin
Sunčica Macura-Milovanović
Marija Krivačić
Slobodanka Janković
Tinde Kovač-Cerović
Maja Radojević

UČIONICA DOBRE VOLJE 2

peto izdanje, drugo revidirano

Tim za reviziju:

Snježana Mrše
Danijela Petrović
Dragana Ilić
Dijana Plut

Tim za reviziju:

Dragana Ilić
Milena Jerotijević
Danijela Petrović
Marina Bogdanović
Marija Krivačić
Dijana Plut

Priradile: Dijana Plut, Danijela Petrović, Dragana Ilić i Milena Jerotijević

GRUPA MOST

BEOGRAD, 2008.

Učionica dobre volje 2
Beograd, 2008.

Priredile

Dijana Plut
Danijela Petrović
Dragana Ilić
Milena Jerotijević

Izdavač

Grupa MOST, Beograd

Za izdavača

Marina Bogdanović

Recenzenti za revidirano izdanje

prof. dr Dragan Popadić
Radmila Gošović

Korice i ilustracije

Goran Joksimović

Komjuterska grafika

Vladimir Antić

Lektura

Ljiljana Žegarac-Tenjović

Štampa

Čigoja
S T A M P A

Beograd

Tiraž:

700

ISBN 978-86-7184-015-6

UVOD U REVIDIRANO IZDANJE	7
RADIONICE ZA MLAĐE OSNOVCE	11
ŠTA JE TO „UČIONICA DOBRE VOLJE”	13
JA SAM JA, A KO SI TI?	20
„BUNAR ŽELJA”	27
ŠTA DA RADIM KAD NAJDEM NA POBLEM?	33
BESOMETAR	39
PAŽLJIVO S REČIMA	46
IZVINI I HVALA	53
HAJDE DA SE DOGOVORIMO	60
ŠTA NOSIM SA SOBOM	70
RADIONICE ZA STARIJE OSNOVCE	75
ŠTA JE TO „UČIONICA DOBRE VOLJE”	77
KO SI TI, KO SAM JA	83
PRIČAM TI PRIČU	88
KAD NAS DRUGINE ČUJU	95
ZA RAZGOVOR JE POTREBNO DVOJE: AKTIVNO SLUŠANJE	101
SAMOPOUZDANA PONAŠANJA U KOMUNIKACIJI	110
„SVEDELJA”	119
POMOŽITE, ŠTA DA RADIM, DRUGOVI ME ODBACUJU	127
MOŽE LI SE SUKOB SPREČITI	138
NAGOVORILI SU ME	148
KAD STANEM U TUĐE CIPELE	156

ČOVEČE, LJUTIŠ LI SE?	167
KAKO SUKOB NAJBOLJE REŠITI	174
IZVINI	182
PREGOVARANJE	189
ŠTA NOSIM SA SOBOM	210

UVOD U REVIDIRANO IZDANJE

Pred vama je revidirano izdanje *Učionice dobre volje*. Posle sedam godina primene (rad na *Učionici* počeo je davne 1993. godine), *Učionica dobre volje* postala je mudrija i zrelija. Mnogo ljudi svoji praktičnim iskustvom pomoglo je da ona nastavi da raste. Zahvaljujući iskustvu i dobronamernosti naših koleginica i kolega iz škola, bili smo u mogućnosti da učinimo jedan korak napred u razvoju našeg zajedničkog programa. Pored toga, sedam godina primene *Učionice* obavezalo je i autorski tim, koji je dao početnu verziju programa, da nastavi rad na njemu.

Autorski tim *Učionice* bio je velik – petnaest osoba je učestvovalo u kreiranju ovih radionica, a preko trideset i pet voditeljki i voditelja je tokom revizorskih seminara bilo angažovano na prikupljanju podataka sa terena. Mnogo ljudi je bilo uključeno u program *Učionice dobre volje*. Neki su otišli dalje i opredelili se za neke druge programe, a neki su ostali veoma privrženi baš ovom programu. Baš kao što i naziv sugeriše, ovaj program je bio i ostao učionica za mnoge od nas. Ono u što smo sigurni jeste da niko nije otišao iz *Učionice* a da nije u svom „koferu” poneo nešto što može upotrebiti u radu sa decom i u svom privatnom životu. Očigledno, ljudi dolaze i odlaze, a *Učionica* ostaje. Jedan deo naših iskustava iz *Učionice* ugrađen je sada u redovnu nastavu u okviru predmeta Građansko vaspitanje, što smatramo velikim uspehom programa.

Zašto smo odlučili da izvršimo ozbiljnu reviziju priručnika? Posle sedam godina primene, koleginice i kolege koji primenjuju *Učionicu* uočili su u njoj mnogo toga što njihovi autori nisu znali kada su je pisali. Odlučili smo da sakupimo i u program ugradimo ta dragocena znanja. Tokom 2000. i 2001. godine organizovali smo niz revizorskih seminara na kojima smo prikupljali mišljenja naših koleginica i kolega iz škola o tome šta je dobro, a šta ne valja u *Učionici*. Komentari i primedbe koje smo dobili bili su dragoceni i u skladu sa njima smo menjali program *Učionice*. Šta je promenjeno?

Tehnički, radionice su ostale gotovo na isti način organizovane. Izvršene su manje izmene u smislu doslednog sprovođenja jednog istog modela organizovanja sadržaja (čitalac će vrlo brzo videti kakva je to struktura). Najveća izmena je nova rubrika – „Iskustva iz prakse i predlozi mogućih intervencija”. U ovoj rubrici su se našli neki od komentara koje smo sakupili od koleginica i kolega iz škola – pre svega one primedbe koje su važna upozorenja novim voditeljicama i voditeljima gde postoje osetljiva mesta u radu sa decom. Tu su, takođe, i sugestije šta da pokušaju da urade ako se ti problemi jave kod njih. Neka rešenja smo mi predložili, a neka dugujemo koleginicama i kolegama iz škola.

Međutim, nisu sve primedbe uzete u obzir. Mnoge primedbe su uvažene izmenama koje smo uneli u radionice. Za neke primedbe naprosto nismo znali kako da ih uvažimo, to jest nismo smislili rešenje i one treba da sačekaju treću reviziju.

Veliki broj primedbi odnosio se na trajanje radionica. Zahtev koleginica i kolega iz škola je bio da se radionice prilagode trajanju jednog školskog časa. Taj zahtev nismo usvojili u reviziji (iako smo ga veoma ozbiljno razmatrali). Najvažniji razlog za to jeste što, u najvećem broju slučajeva, procesi kojima se *Učionica* bavi zaista ne mogu da se svedu na jedan školski čas, to jest nije dobro prekidati ih na zvuk zvona. Revidirane radionice sada gotovo sve traju oko devedeset minuta. Ono što smo pokušali da uradimo jeste da rasteretimo radionice od nevažnih, dodatnih i alternativnih aktivnosti da bi u tih devedeset minuta ostalo dovoljno vremena za glavne aktivnosti.

Kakav je danas odnos programa *Učionica dobre volje* i Građanskog vaspitanja u koji je uključeno mnogo sadržaja iz *Učionice*? *Učionica* se u većoj meri bavi ličnim sadržajima nego Građansko vaspitanje. Program *Učionice* je koncipiran kao podrška stvarnoj konstrukciji nenasilnih komunikacionih veština i strategija za rešavanje problema i to na više nivoa složenosti. U reviziji je pojačana ovakva koncepcija programskih aktivnosti.

U toku rada na reviziji i mnogih razgovora koje smo vodili oko programa pokazalo se da se *Učionica* koristi na razne načine. Retko se *Učionica* izvodi redom, od radionice do radionice, onako kako je programom predviđeno. Nastavnici se više odlučuju za primenu pojedinih blokova ili čak pojedinih radionica kada iskrсне neki problem. *Učionicu* smo pravili da bude korisna i svaki način korišćenja je važan. Ipak, želeli bismo da budete oprezniji prilikom prevelikog premeštanja radionica. U program je ugrađena jedna logika razvoja, o kojoj su njeni autori/autorke/ mnogo razmišljali i mnogo je puta proveravali. Redosled u usvajanju komunikacionih kompetencija je važan i zato ga treba uvažiti. Svaka nova radionica oslanja se na znanja iz prethodne. Pre nego što se neko odvaži da pravi svoj redosled i svoje verzije radionica, bilo bi dobro da bar jednom primeni program onako kako smo ga mi postavili. Već u svakom novom primenjivanju programa, voditelji mogu da osmisle svoje varijante radionica. Mi se iskreno nadamo

da će naše ideje poslužiti voditeljima da osmisle nešto što će za njih i za njihove učenike biti „baš po meri krojeno”. Takođe je veoma dragoceno da nastavnici neka iskustva iz *Učionice* prenesu i u redovnu nastavu, bar kao novi način komunikacije sa učenicima.

Koristan savet koji su dale koleginice i kolege iz škola jeste da radionice izvodi voditeljski par. S jedne strane, to je lakše, a s druge, tako se mogu razmenjivati iskustva. Na taj način uvodi se jedan interni, kolegijalni sistem supervizije gde jedan kolega istovremeno podržava i koriguje drugoga. U prijateljskim kolegijalnim parovima to ne bi trebalo da stvori probleme, a niko nije toliko iskusan da mu takva podrška ne treba. U *MOST-ovom* timu ta vrsta internog korigovanja uobičajena je praksa i posle više od deset godina izvođenja raznih seminara.

Učionica dobre volje više ne izgleda isto. Koraci su drugačiji, mnoge aktivnosti su drugačije, akcenti su promenjeni. Molimo koleginice i kolege koje su već prošle obuku da se ponovno vrate priručniku i pročitaju i ovo revidirano izdanje. To je veoma važno ako žele da održe kontakt s programom.

Revidirana *Učionica* obraća se voditeljicama, a ne voditelju. Odlučili smo da uvažimo činjenicu da *Učionicu* primenjuje oko 97% žena. Zato se novi priručnik obraća ženama i umesto izraza 'voditelj' koristimo izraz 'voditeljka'. Molimo naše malobrojne muške kolege da, kada budu čitali priručnik, uvažavaju zakone brojki. Uostalom, prethodni priručnik je bio u muškom rodu. Tako uspostavljamo ravnotežu!

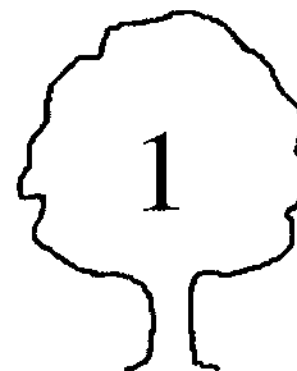
Na kraju, *Učionica* nam se, i posle ovog ozbiljnog pretresanja, čini i dalje korisna, živa i smisljena. I pored novih programa koji su uvedeni u škole, i dalje ima mesta za nju. Pokazala se baš onoliko žilava koliko je potrebno da bi živela u našim školama. Preživela je i svoju reviziju!

Zahvaljujemo svim koleginicama i kolegama koji su sa nama na revizorskim seminarima razmišljali o *Učionici* i pomogli nam svojim dragocnim primedbama i sugestijama da napravimo ovu reviziju.

U Beogradu, 2004. godine

Tim za reviziju

RADIONICE ZA MLADJE OSNOVCE

ŠTA JE TO „UČIONICA DOBRE VOLJE”

CILJ ove radionice jeste da upozna decu s programom i načinom radioničkog rada i da ih motiviše da u njemu učestvuju. Osim toga, cilj radionice je i jačanje grupne kohezivnosti, tj. stvaranje skladne atmosfere u kojoj se neguju bliskost i saradnja među učenicima, kao i stvaranje grupnog identiteta – osećanja da pripadaju grupi koja ima svoja posebna obeležja i aktivnosti.

PROCES rada odvija se tako što u uvodnom delu radionice voditeljka objašnjava prirodu programa i način rada, a tokom glavne aktivnosti, u nekoliko igara, praktično pokazuje način i pravila radioničarskog rada. Jačanje grupne povezanosti i formiranje identiteta radioničarske grupe podstiče se iskustvom zajedničkog stvaranja imena, simbola grupe i plakata u obliku slagalice.

U prvom delu radionice voditeljka, upoznavajući učenike s programom, frontalno izlaže njegovu suštinu. U drugom delu i voditeljka učestvuje u aktivnostima i daje svoj doprinos stvaranju radioničarske atmosfere zajedno sa ostalim učesnicima.

Moguće je da će jednom broju dece učestvovanje u programu *Učionice dobre volje* biti prvi susret sa radioničarskim tipom rada. Zato je važno na početku posvetiti neko vreme samom metodi. Deci naročito treba objasniti da je u radionicama uloga nastavnika donekle drugačija nego na običnim časovima. Ovde nastavnik ne drži predavanje, već podržava zajednički grupni proces, stvara i štiti povoljne uslove za njegovo odvijanje, garantuje poštovanje zajednički uspostavljenih pravila, vodi računa o vremenu i o strukturi aktivnosti i sl. Važno je da i nastavnik stalno ima u vidu tu svoju drugačiju ulogu.

Decu od samog početka treba podsticati da postavljaju pitanja, jer pitanja učenika su važan i koristan deo zajedničkog procesa rada. I onim što saopštava i svojim ponašanjem prema učenicima voditeljka treba da podrži otvorenu, opušte-

nu atmosferu u kojoj su svi ravnopravni, svi aktivni i slobodni da sami istražuju i otkrivaju; ali i spremni da prate svoje drugove u njihovim istraživanjima i da pokažu poštovanje prema njima.

MATERIJAL

- Veliki papir – pakpapir (70 x 100 cm) – za ispisivanje „Pravila radioničarskog rada” (Prilog 1);
- Isečeni papiri različitih oblika (kružnog, cvetnog ili drugog, neobičnog oblika), veličine polovine A4 lista (služe za pravljenje bedževa);
- Veliki papir – pakpapir (70 x 100 cm) – isečen na četiri (ili pet) nepravilna i zaobljena dela, koji, kada se spoje, čine slagalicu;
- Bojice i/ili flomasteri (40 komada);
- Makaze;
- Selotejp.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

UPOZNAVANJE S PROGRAMOM

Uvodna aktivnost se odvija u sledećim koracima:

1. Šta je to „učionica dobre volje” 5 min.
2. Šta su radionice 5 min.
3. Pravila radionice 5 min.

GLAVNA AKTIVNOST

NASTAJANJE RADIONIČARSKE GRUPE

Ova aktivnost odvija se u sledećim koracima:

4. Pravljenje bedža 15 min.
5. Predstavljanje 10 min.
6. Podela u grupe 5 min.
7. Slagalice 40 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

- ČVOR (35) 5 min.

UVODNA AKTIVNOST

UPOZNAVANJE S PROGRAMOM

Pošto su svi učenici seli u krug, voditeljka izlaže suštinu programa i način rada. Predlažemo da se to izvede na sledeći način:

1 ŠTA JE TO „UČIONICA DOBRE VOLJE”. Dobrodošli u „učionicu dobre volje”. Ovde neće biti predavanja i ocenjivanja. U ovoj „učionici” svi koji pokažu dobru volju biće odlični učenici. Da bismo to postigli, mi ćemo na jedan drugačiji način učiti:

- kako da se družimo da se ne svađamo i ne vređamo, već poštujemo i dogovaramo;
- kako da poštujemo sebe i druge;
- kako da razgovaramo s drugima o onome što volimo, što nam smeta, što nas ljuti... a da pritom nikoga ne povredimo; na primer, kako da se lakše dogovorimo s roditeljima (kada nam se ide napolje, kada želimo novu igračku, kada treba da sredimo svoje stvari...);
- kako da se bolje razumemo s nastavnicima, da lakše učimo i naučimo, i da se pri tome više radujemo i smejemo;
- kako da kada se s nekim posvađamo, ili kako se to još kaže – „kada se sukobimo”, nađemo način da taj sukob rešimo.

2 ŠTA SU RADIONICE. U „Učionici dobre volje” svi učestvujemo i radimo razne stvari – crtamo, razgovaramo, glumimo, maštamo, razmišljamo, igramo se... Takav način rada mi zovemo – radionica. Mogli bismo ga zvati i crtaonica, pričaonica, glumionica, maštaonica, smišljaonica, igraonica... Ali sve to zajedno jeste radionica. Jedna radionica traje dva školska časa, a biće ukupno devet ovakvih susreta.

Postoje i druge vrste radionica – stolarska gde se prave stvari od drveta, obučarska gde se popravljaju i prave cipele i sl. U ovoj našoj radionici „kuje se znanje” i „vežba dobra volja” za drugarstvo. I zato:

- nije toliko važno da li nešto radimo tačno ili pogrešno, već je važnije da se trudimo i da radimo najbolje što umemo;
- nije važno biti prvi i biti najbolji, već je važno biti pažljiv i dobar drug/ drugarica.

3 PRAVILA RADIONICE. Da bi nam u radionici bilo zanimljivo i prijatno, važno je da imamo pravila druženja i zajedničkog rada. Evo na kakva pravila mislim:

- Na radionicama, kao što vidite, **SEDIMO U KRUGU**. Tako se svi vidimo i čujemo.

- Drugo je pravilo da **SVI RAVNOPRAVNO UČESTVUJEMO** i trudimo se da radimo najbolje što umemo. Svi imamo pravo da kažemo šta mislimo i osećamo, šta smo doživeli i saznali.
- Kažemo „**DALJE**” kada nam ne prija da učestvujemo u nekoj igri ili aktivnosti. To je treće pravilo radionice.
- Četvrto pravilo glasi: **SLUŠAMO ONOG KO GOVORI** i ne govorimo uglas.
- Peto pravilo kaže: **TRUDIMO SE DA BUDEMO FER – POŠTUJEMO JEDNI DRUGE**. To znači da nema zadirkivanja, podsmevanja, tužakanja, vređanja...
- Šesto pravilo glasi: **POŠTUJEMO VREME**. Važno je da ne kasnimo na radionice i da ostanemo do samog kraja.

 Voditeljka ispiše sva pravila na veliki papir (pakpapir) i okači papir na zid. Dobro bi bilo da pred početak svake sledeće radionice voditeljka ponovno okači papir s pravilima na mesto koje je vidljivo svakom detetu..

Na kraju ovog bloka voditeljka kaže deci da će, kada se malo više upoznaju sa radionicama, imati priliku da dopune tu listu pravila tako što će predlagati nova i dopisati ih na zajedničku listu. Naravno, i svi ostali učenici treba da se slože da neko novo pravilo doprinosi boljem funkcionisanju grupe. Važno je da predložena pravila budu u skladu sa navedenim osnovnim radioničarskim pravilima.

GLAVNA AKTIVNOST

NASTAJANJE RADIONIČARSKE GRUPE

4 PRAVLJENJE BEDŽA. Mi se svi ovde već poznajemo, ali uvek ima novih stvari koje možemo saznati i o sebi i o drugima. Sada će svako uzeti po jedan isečen papir i na njemu će napisati svoje ime ili nadimak. Voditeljka ide ukrug i pruža deci da iz „špila” isečenih papira izvuku jedan koji žele. Kada završi s podelom papira, daje novu instrukciju. Napišite ime/nadimak onako kako vam se najviše sviđa. Kada napišete svoje ime, ostali prostor na papiru iskoristite da nacrtate nešto što volite. Koristite različite oblike i veličine za slova vašeg imena i različite boje da nacrtate ono što volite. Tako će na kraju svako imati svoj lični bedž. Važno je da bedž napravite/nacrtate tako da se vama sviđa! Imate deset minuta za pravljenje bedža i ja ću vam reći kada vreme istekne. Ako zatreba, pustiti ih da rade i petnaest minuta. **Krenimo s radom!** Voditeljka uzima isečen papir i počinje odmah da pravi svoj lični bedž.

5 PREDSTAVLJANJE. Kada deca završe sa izradom bedža, voditeljka im pomaže da bedževe selotejpom zakače za odeću. Zatim se, redom ukrug,

svako predstavi tako što kaže svoje ime/nadimak, šta je nacrtano na bedžu i zašto to, što je nacrtano, voli. Voditeljka počinje prva.

Treba pripremiti (iseći) papire različitog oblika u većem broju nego što je broj dece u grupi, kako bi svako dete imalo izbor. Bojice i flomastere možete staviti na pod, u centar kruga. Voditeljka obavezno počinje prva da pravi svoj bedž i time daje primer ostalima kako da rade (spontano, opušteno, sa uživljavanjem). Istovremeno, ona potvrđuje pravilo da svi učestvuju.

6 PODELA U GRUPE. Za ovu podelu podesna je igra ATOM (22) iz „Kataloga igara” (Uvod, igra broj 22). Zavisno od ukupnog broja dece u radionici podelu možete završiti sa četiri ili pet malih grupa.

7 SLAGALICA. Učenici ostaju u grupama koje su formirane u prethodnoj igri. Pošto voditeljka rasporedi grupe u prostoru za rad, sledi instrukcija: **Sada će svaka grupa dobiti papir koji je deo velike slagalice.** Voditeljka podeli isečene papire i bojice/flomastere. Pošto su papiri deo slagalice koju treba ponovo složiti u jednu celinu, voditeljka, pre ili dok seče pak papir, poleđinu svakog dela obeleži zvezdicom, a decu upozori da crtaju isključivo na onoj strani koja nije ničim obeležena. Vaš zadatak je da dobro pogledate šta je sve nacrtano na bedževima u vašoj maloj grupi i da vidite po čemu su sve oni slični. To mogu biti slične boje, teme, osećanja koja preovlađuju i tako dalje. Kada otkrijete po čemu ste slični jedni drugima, dogovorite se kakvo ćete ime dati svojoj grupi. Voditeljka sačeka da se grupe dogovore oko imena i onda daje novu instrukciju. Sada napišite ime vaše grupe i crtežom u bojama ukrasite papir.

Kada grupe završe rad, voditeljka pomaže učenicima da se sva četiri dela (ili pet delova) slagalice spoje u jednu celinu (zalepiti selotejpom na poleđinu).

Ova slagalica predstavlja zajedničko delo članova naše radioničarske grupe. Hajde sada da od imena vaših malih grupa načinimo jedno novo, neobično, zajedničko ime za celu grupu. Voditeljka pomaže tako što uzme deo reči ili reč iz svakog dela slagalice i spoji ih u jedinstven i nov naziv grupe.

Druga mogućnost je da voditeljka iskoristi tehniku „moždana oluja” i pomogne deci da slobodno predlažu raznovrsne i originalne ideje za naziv grupe. Tek pošto se „izlistaju” i zapišu sve moguće ideje, deca od ponuđenih izaberu ime svoje grupe.

Voditeljka vodi računa da se proces davanja novog imena odvija u veseloj, netakmičarskoj atmosferi, pri čemu podstiče smišljanje maštovitih i duhovitih kombinacija reči koje ne moraju imati logički smisao. Ukoliko postoje uslovi, plakat-slagalica grupe može se okačiti da stalno stoji na zidu.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

ČVOR (35)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

- **Prilikom crtanja (bedževa ili sl.), pojedina deca kopiraju voditeljku ili drugu decu.** Voditeljka može blago da interveniše tako što naglasi da je divno što smo svi različiti: imamo različita imena, volimo različite ljude, igre, godišnja doba, stvari i različite boje.
- **Deca rade različitim tempom, pa se dogodi da neki nisu još ni počeli, a drugi su već završili.** Voditeljka kaže da bedževi ne moraju da budu sasvim iscrtani i napominje da će deca moći na kraju ili kasnije kod kuće da nastave sa crtanjem svog bedža. Istovremeno blago podstiče one sporije da bar napišu ime u boji koju vole (na primer, pita ih: „Šta najviše volite da radite?” ili: „Koje boje volite?”).
- **Prečesto se koristi pravilo „Dalje”.** Kada se prvi put pojavi „Dalje”, voditeljka to podrži tako što kaže: „A kada 'okrenemo' ceo krug, dobićeš ponovo priliku da nam se predstaviš. To važi i za ostale, pa i za mene.”
- **Manjak materijala za rad (flomasteri, bojice i sl.).** Voditeljka unapred decu organizuje u male grupe. Svakoj grupi podeli isti broj raspoloživih boja i uputi ih kako da ih međusobno razmenjuju bez svađe (na primer: svako može jednu boju da zadrži dva minuta, pa je doda drugom ko je traži, a od drugog uzme neku drugu, i tako ukrug).

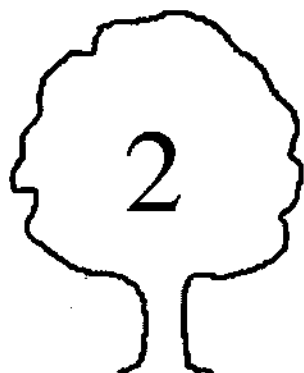

Preporučujemo da pogledate i komentare za starije osnovce (radionica br.1).

PRILOZI

PRILOG 1: PRAVILA RADIONIČARSKOG RADA

1. SEDIMO U KRUGU
2. SVI RAVNOPRAVNO UČESTVUJEMO
3. Kažemo „DALJE” kada nam ne prija da učestvujemo
4. SLUŠAMO ONOG KO GOVORI
5. TRUDIMO SE DA BUDEMO FER – POŠTUJEMO JEDNI DRUGE
6. POŠTUJEMO VREME.

JA SAM JA, A KO SI TI?

CILJ ove radionice jeste upoznavanje sa sličnostima i razlikama između nas i drugih, osvešćivanje tih sličnosti i razlika i njihovo prihvatanje. Tim procesom deca se podstiču da shvate i prihvate sopstvenu individualnost, kao i individualnost drugih osoba. Vrednost na čijem razvijanju radi ova radionica jeste *tolerancija na razlike*.

PROCES o kojem je reč ostvaruje se u četiri koraka u kojima svako dete dobija priliku da, preko sadržaja iz svakodnevnog života, uoči kako se razlikuje, odnosno, ne razlikuje od drugih u pogledu sklonosti, navika, umenja, osećanja i, najzad, po svemu tome zajedno. Naročito važan aspekt ovog procesa jeste iskustvo *prihvatanja* raznih nivoa i vrsta *sličnosti i različitosti* koje se uzajamno prepliću (na primer: „Sličan sam Mirku po tome što od svih godišnjih doba najviše volim zimu, ali se razlikujem od njega po tome što ja volim matematiku, a on je ne voli. Ali sam zato po tome sličan Jasni...” itd.), tvoreći *mrežu* na kojoj počiva *individualnost*. Uloga voditeljke u ovoj aktivnosti jeste da u svakoj pojedinoj etapi, u svemu što govori i čini, jasno *ispoljava stav da su i razlike i sličnosti podjednako prihvatljive, jer su i jedne i druge deo posebnosti* svakog pojedinca. Težište ovog postupka i jeste na osvešćivanju sopstvene posebnosti kao nečega što nam je, u krajnjoj liniji, *zajedničko* s drugima, budući da su i ti drugi posebni, svako na svoj način.

MATERIJAL

Priprema materijala za ovu radionicu zahteva posebnu pažnju. Budući da je izvođenje radionice veoma složeno, neopredno je da vodi-

2. RADIONICA

21

teljka ima pomoćnika. Zato je korisno da voditeljka i pomoćnik prethodno isprobaju ceo postupak.

- Za svako dete pripremiti veliki koverat s njegovim imenom i u njemu prazan list većeg papira (najmanje u formatu A4).
- Pripremite raznobojne flomastere ili drvene bojice, najmanje 3–5 po detetu.
- „Ordenje” (značke) se pravi od raznobojnog kolaž-papira; najmanjih dimenzija je papir 1 x 1 cm (poledinu odlepljuju sama deca prilikom izrade svoje „lične karte”). Potrebno je pripremiti 20 vrsta „ordenja”. „Ordenje” se pravi u osam boja za osam situacija:
 - **za korak 2:** postoji šest situacija i svaka ima svoju boju (siva, crvena, plava, zelena, žuta i ljubičasta); svaka boja se priprema u tri oblika (kvadratić, trougao i kružić) i to u onom broju koliko ima dece (jedna situacija x tri oblika x broj dece);
 - **za korak 3:** postoje samo dve situacije i potrebno je pripremiti na-
randžaste zvezde i zlatne trakice tačno u onom broju koliko ima dece (za svako dete po jedan „orden”).

Radi lakše i brže podele, izrezane značke treba rasporediti u koverte sa imenom situacije (npr.: „ZIMA” ili „ZUBAR” itd.). Tako ih voditeljka može brzo deliti deci prema ključu koji je dat u scenariju radionice.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

IMENA (2) 5 min.

GLAVNA AKTIVNOST

SLIČNI SMO, RAZLIČITI I POSEBNI

Ova aktivnost odvija se u sledećim koracima:

1. Volim – ne volim 20 min.
2. Gore – dole stolice 15 min.
3. Međuigra 5 min.
4. „Lična karta” 40 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

ZRACI UPOZNAVANJA (51) 5 min.

UVODNA AKTIVNOST

IMENA (2)

GLAVNA AKTIVNOST

SLIČNI SMO, RAZLIČITI I POSEBNI

1 VOLIM – NE VOLIM. Svi sede u krugu. Voditeljka kaže: Sada ćemo igrati igru u kojoj ćemo pokazati šta ko voli ili ne voli. Igraćemo se tako što ću ja da kažem šta će da rade oni koji nešto vole i šta će da rade oni koji to isto ne vole. Evo, sada ću vam prvo pokazati kako ćemo to da radimo, a posle ćemo se stvarno igrati. Na primer: neka ustanu i naprave krug, držeći se za ruke, svi oni koji vole da igraju fudbal. Sada vi koji ne volite da igrate fudbal ustanite i napravite vozić. Voditeljka pomogne da se deca poredaju u niz držeći jedni drugima ruke na ramenima. Svako od vas neka pogleda dobro oko sebe i vidi ko je sve sa njim u krugu ili u voziću.

Na ovo poslednje podsećati decu u svakom sledećem slučaju, uz skretanje pažnje na to da se krugovi ili vozići ne sastoje uvek od istih pojedinaca. S tim u vezi, povremeno uputiti decu da se sete s kim su sve bili u prethodnim krugovima ili vozićima.

Evo počinjemo: neka ustanu i naprave krug, držeći se za ruke, oni koji vole ujutru dugo da spavaju (voditeljka malo sačeka da deca naprave krug). Sada vi koji ne volite dugo da spavate ustanite i napravite vozić (voditeljka pomogne da se poredaju u niz držeći jedni drugima ruke na ramenima).

Važno je da voditeljka u svakom pojedinačnom slučaju, tokom trajanja cele radionice, naglašava da je svaki izbor podjednako prihvatljiv. Na primer: Evo, dakle, onih kojima je baš lepo da ujutru malo duže sanjare i izležavaju se u krevetu – oni su napravili krug. A oni kojima je baš lepo da porane i pogledaju svoj omiljeni „crtić” (ili pričaju s roditeljima pre no što krenu u školu) – napravili su vozić.

Istu proceduru (kada nešto vole, prave krug, a kada nešto ne vole, prave vozić) voditeljka potom ponavlja za sledeće alternativne mogućnosti:

- vole da jedu spanać / ne vole da jedu spanać;
- vole matematiku / ne vole matematiku;
- vole da se igraju sa životinjama / ne vole da se igraju sa životinjama;
- vole da voze bicikl / ne vole da voze bicikl;
- vole da se kupaju / ne vole da se kupaju.

Kako vidimo, svako nešto voli, a nešto ne voli. Po tome šta volimo i šta ne volimo mi se razlikujemo. Ima li nekoga ko nikad nije bio u krugu? Ima li nekoga ko nije bio u voziću? Ima li nekoga ko je nekad bio sam u krugu ili u voziću? Voditeljka obavezno podrži ovu decu i porazgovara s njima kratko o sličnostima i razlikama, uvek naglašavajući podjednaku prihvatljivost svakog učinjenog izbora.

2 GORE – DOLE STOLICE. U ovoj igri videćemo koliko smo i kada smo slični jedni drugima, a ipak posebni. Oni koji se mnogo raduju zimi i snegu neka ustanu (dobijaju *sivi trougao*). Oni koji se malo raduju zimi i snegu neka ostanu da sede (dobijaju *sivi kvadratić*). Oni koji se ne raduju zimi i snegu neka čučnu (dobijaju *sivi kružić*).

Šta god da ste odabrali, dobili ste ovaj mali „orden”. Tako ćemo igrati i dalje. To svoje „ordenje” stavljaćete u ovaj koverat (voditeljka podeli deci koverte) i čuvati ga za igru koju ćemo igrati na kraju, u kojoj će svako pokazati svoju kolekciju „ordenja”.

Voditeljka ponavlja istu proceduru za sledeće mogućnosti:

- ko uživa u tome da gleda televiziju (mnogo – ustaju, *crveni trougao*; malo – sede, *crveni kvadratić*; ne uživaju – čučnu, *crveni kružić*);
- ko se plaši zubara (mnogo – ustaju, *žuti trougao*; malo – sede, *žuti kvadratić*; nimalo – čučnu, *žuti kružić*);
- ko se ljuti kada ga roditelji teraju da pere zube (mnogo – ustaju, *ljubičasti trougao*; malo – sede, *ljubičasti kvadratić*; nimalo – čučnu, *ljubičasti kružić*);
- ko se rastuži kada ispusti sladoled koji je tek kupio (mnogo – ustaju, *zeleni trougao*; malo – sede, *zeleni kvadratić*; nisu tužni – čučnu, *zeleni kružić*);
- ko se obraduje kada za poklon dobije nove čarape (mnogo – ustaju, *plavi trougao*; malo – sede, *plavi kvadratić*; nimalo – čučnu, *plavi kružić*).

Videli smo, opet, da je svako od nas ponekad čučnuo, ponekad ustao, a ponekad ostao da sedi. To znači da svako od nas nešto više a nešto manje voli, nešto bolje a nešto slabije ume, nečega se više a nečega manje plaši, nešto češće a nešto ređe radi. To, sve zajedno, jeste ono što nas čini *posebnim*.

3 MEĐUIGRA. A sada neka se brzo počesu po glavi svi oni koji imaju glavu (svi dobijaju *narandžastu zvezdu*). Dobro. Neka se sada uhvati za uši svako ko ume da čita (svi dobijaju *tanku zlatnu traku*).

Ima li nekoga ko se nije počeo po glavi? A ima li nekoga ko se nije uhvatio za uši? Dakle, ima nekih stvari po kojima smo *svi i ti*.

4 „LIČNA KARTA”. U svim ovim igricama koje smo danas igrali dobijali smo „ordenje”, to jest po jednu malu papirnu značku za sve što smo radili. Sada će od toga „ordenja” svako od nas da napravi svoju „ličnu kartu” – šartu, sliku, koja će biti *samo njegova*. Neka sada svako iz koverta izvadi list papira i na njemu napiše svoje ime, bilo gde i kako hoće. Zatim, neka po tom listu izlepi značkice kako god hoće, onako kako je njemu najlepše i kako mu se najviše sviđa. Pored toga, svako ima pravo, ako hoće, da koristi flomastere, da njima crta ili piše pored/iznad/ispod/ između/oko izlepljenih značica. Kad završimo, napravićemo izložbu i još malo popričati.

Dati oko petnaest minuta za pravljenje kolaža („lične karte”), nakon čega se listovi izlože tako da se mogu lako obići i razgledati. Posle razgledanja „izložbe”, voditeljka pokreće razgovor o sličnostima i razlikama, kao i o posebnostima svakog pojedinca, podstičući decu da:

- uoče ima li znakova koji su *ISTI* na svim slikama (naravno, svi će imati – narandžastu zvezdu i tanku zlatnu traku);
- potraže sliku koja je *NAJSLIČNIJA* njihovoj i onu koja se najviše *RAZLIKUJE*, te da uoče po čemu su one slične, odnosno različite;
- uoče da li je neko dete *JEDINO* dobilo neki znak;
- zajedno razmišljaju o tome po čemu su njihove slike iste kao sve druge, po čemu su slične nekima, a po čemu se razlikuju od svih drugih.

U ovom razgovoru voditeljka treba da skreće pažnju na *celinu kao izvor specifičnosti* čak i kada se detalji poklapaju, *na tipične sklopove i sl.*

Eto, sada svako ima svoju „ličnu kartu”, koju je sam napravio, da ga podseća kako je u nekim stvarima isti kao svi drugi, u drugim stvarima isti kao neki drugi, a možda u po nečemu i kao niko drugi. A sve to zajedno, kad se pomeša i rasporedi onako kako je svako od nas rasporedio, *uvek daje celinu koja je sasvim jedinstvena*, onakva kakva nije nijedna druga. I, kao što je svaka od ovih slika dobra i lepa na svoj, sasvim poseban način, tako je i svako od nas dobar i lep na svoj, sasvim poseban način. Kad ode kući, neka svako svoju „ličnu kartu” okači na zid (još bolje u učionici, ako ima uslova) da ga podseća na to.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

ZRACI UPOZNAVANJA (51)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

- *Nije dovoljna jedna voditeljka, već je potrebno imati saradnika.* Idealno je da sve radionice izvodi tim od dva voditelja/voditeljke. Kako to često nije moguće, pokušajte da zainteresujete neku od koleginica ili stručne saradnike (pedagoga ili psihologa škole) da vam se ponekad pridruže, ili pronađite nekog veštog učenika sedmog ili osmog razreda (koji je prošao ovaj ili sličan program) i ponudite mu ulogu stalnog asistenta u UDV programu za mlađe osnovce.
- *Veliki broj dece u ovoj radionici bitno otežava rad.* Ukoliko voditeljka pronađe asistenta (saradnika), problematični delovi radionice s podelom „ordenja” mogu se izvoditi i u dve paralelne grupe. Međutim, iako veliki broj dece otežava rad na radionicama koje zahtevaju mnogo razmena, veoma je važno da u program bude uključeno što više učenika iz istog odeljenja. Ova vrsta rada ojačaće dobru atmosferu u odeljenju. Nikoga, ipak, ne treba prisiljavati da sedi na radionicama ako to sam ne želi.
- *Priprema materijala traje dugo i predstavlja značajan trošak za nastavnika ukoliko škola nema novaca.* Neki stariji osnovac bi možda rado postao vaš stalni asistent i uživao u pripremi materijala. Ukoliko nema sredstava za skup samolepivi kolaž-papir, „ordenje” se može praviti i od običnog papira, obojenog dostupnim bojama (ili od novina, magazina i sličnog upotrebljenog a šarenog materijala). Takođe, za izradu potrebnog materijala možete iskoristiti časove likovnog.

„BUNAR ŽELJA”

CILJ ove radionice jeste da olakša deci da uoče realne prepreke koje stoje na putu ostvarenja većih želja, koje su teško ostvarive, da pojme ulogu mogućih pomoćnika u ostvarivanju želje, i vreme koje deli trenutak iskazivanja želje i njenog ispunjenja. U većini interventnih programa, do konstruktivnog rešavanja sukoba se dolazi i preko osvešćivanja i analize sopstvenih potreba. Međutim, mlađoj deci pojam potreba je teže dostupan, te se ova radionica usredsređuje na osvešćivanje želja.

PROCES kroz koji prolaze deca tokom ove radionice složen je i višeslojan. Pored toga što ih usmeravamo na to da jasno artikuliraju svoju (teško ostvarivu) želju, tako što će je nacrtati, usmeravamo ih da uoče i jasno izraze prepreke i kako ih sagledavaju, da uoče moguće pomoćnike, koje takođe crtaju i, konačno, da sagledaju vremenske okvire koji prate ostvarivanje neke želje. Sasvim neodređena predstava vremena potrebnog da se njihova želja ostvari, izražava se vrlo konkretnom, lako sagledivom merom – brojem stopa koje dele dete od nacrtane želje. Time im se na očigledan i dostupan način približava sva složenost vezana za iskazivanje i ispunjenje neke velike želje. Da sve to deci ne bi delovalo odveć racionalno, u igru se uvode i elementi rituala koji treba da „pospeše” ostvarenje želje, odnosno, da „skrate” period čekanja do ispunjenja želje.

MATERIJAL

- Listovi papira formata A4 (po jedan za svako dete) na kojima će deca crtati svoje želje;
- Po jedan list papira za svako dete, poželjno u drugim bojama (a može i manjeg formata), za crtanje (a) prepreke i (b) pomoćnika;
- Bojice ili flomasteri za crtanje;
- Selotejp.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

GLAVNA AKTIVNOST

„BUNAR ŽELJA”

Glavna aktivnost se odvija u sledećim koracima:

1. Izricanje želje	25 min.
2. Definisanje prepreke	20 min.
3. Nalaženje pomoćnika	15 min.
4. Vremensko uokviravanje želje	10 min.
5. Čarobni krug	10 min.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I. ZAČARANI ZAMAK (70) 10 min.

II. META (57)

GLAVNA AKTIVNOST

„BUNAR ŽELJA”

1 **IZRICANJE ŽELJE.** Danas ćemo da radimo nešto što liči na pozorišnu predstavu. Prvo ćemo nešto da nacrtamo. Evo, svako ima svoj list papira na kojem će da nacrtaju jednu svoju želju – nešto što bi voleo da doživi, da dobije, da mu se desi – želju koja bi mogla da se ostvari, ali se zbog nečega još nije ostvarila. Sedite na neko mesto gde ćete se osetiti prijatno i pažljivo razmislite šta je to što vi želite a što bi uskoro moglo da se ostvari. Počnite da crtate. Ali pazite, sada nije važno da nacrtate lep crtež – važno je da vas crtež podseća na to što ste poželeli. Možete i da pišete, ako vas sada mrzi da crtate.

Kad nacrtate crtež, napišite i svoje ime, da bi se znalo koja je čija želja. Za crtanje želje imamo pet minuta.

Voditeljka obilazi decu i ohrabruje one koji oklevaju ili nastoje da postignu nekakvo „savršenstvo” crteža da se slobodno upuste u crtanje. Potrebno je obratiti pažnju da se, što je moguće više, izbegnu tematski stereotipni crteži kao što su: nova „barbika”, kompjuterska igrlica i sl. Kada vidi da deca crtaju nešto tako, voditeljka ih blago usmerava u drugačijem pravcu: Ima li nešto što ti je važno, a ne znaš kako da tražiš? Imaš li neku želju koju do sada još nikom nisi rekao? Šta je to što bi te posebno obradovalo?

U sredini prostorije obezbediti slobodan prostor na podu. Kad deca nacrtaju svoje želje, pozvati ih da crteže poredaju tako da obrazuju jedan veći krug čija je sredina prazna. Preporučuje se da se crteži spoje selotejpom kako se ne bi kvario oblik kruga. Deca stoje u spoljašnjem krugu, svako ispred svoje želje. Pitati ih na šta im taj krug liči i pozvati ih da zamisle da je to „bunar želja”.

Nacrtali ste svoje želje i od njih smo napravili „bunar želja”. E, sada ćemo, kao u bajci, da kažemo u „bunar” šta je to što smo poželeli. Ići ćemo redom. Svako će reći svoje ime i želju. Pošto bunar proizvodi eho (odjeke), mi ostali ćemo glumiti bunar tako što ćemo svaki put kada čujemo novu želju ponoviti poslednju reč iz rečenice kojom je izražena ta želja. Evo, ovako: voditeljka kaže svoje ime i svoju želju, na primer: Ja sam Marija i želim da naučim da jašem konja. Grupa ponavlja poslednju reč iz njene rečenice a to je: „...konja, konja...”

2 **DEFINISANJE PREPREKE.** Kada se saopštavanje želja u „bunar” završi i zatvori ceo krug, voditeljka uvodi novu aktivnost: Sada znamo šta ko želi. A da bi se želja mogla ispuniti, potrebno je da razmislimo da li postoji neko ili nešto što sprečava da se želja ostvari. Da li postoji nekakva prepreka koja ne dozvoljava da se naša želja ispuni? Recimo, kada sam ja bila mala, mnogo

sam želela da imam psa, ali moj brat se jako plašio pasa i on, to jest, negov strah je bio prepreka ispunjenju moje želje. Naravno, voditeljka može da izabere i neki drugi primer. Razmislite šta je prepreka ispunjenju vaše želje? Neka svako uzme nov list papira i nacrtat prepreku. Ni ovog puta nije važno da crtež bude lep – važno je da se može razumeti šta je nacrtano. Ako vam je teško da nacrtate tu prepreku, možete da je imenujete, to jest, napišete rečima šta je to (umesto da crtate).

Voditeljka podeli listove papira u drugoj boji i da pet minuta za crtanje prepreke. Dok deca crtaju, voditeljka prilazi onima koji oklevaju i pomaže im da definišu prepreku koja stoji na putu ostvarenja njihove želje. Kad je crtanje gotovo, deca treba da poredaju nove crteže po spoljašnjem obodu „bunara”, ispred svog crteža želje.

3 NALAŽENJE POMOĆNIKA. Dobro. Sad još treba da vidimo kako da sklonimo tu prepreku. Da li vi sami nešto možete da uradite da se prepreka ukloni, ili je potreban neko drugi da vam pomogne u tome? Ostaviti vremena da deca saopšte svoje ideje o tome kako savladati, tj. ukloniti prepreku.

Hajde sada i to da nacrtamo: da nacrtamo pomoćnika, to jest nekoga ili nešto što može da pomogne da se naša želja ostvari. Evo, na ovim listićima neka svako nacrtat (ili napiše naziv, ime) pomoćnika. Slobodno pustite mašti na volju. Na primer, setite se ko sve ili šta sve pomaže junacima iz crtanih filmova ili bajke.

Voditeljka podeli papire u novoj boji i odredi za crtanje oko pet minuta. Dok deca crtaju, ona može glasno da izgovara primere nacrtanih pomoćnika.

Podite malo ukrug i pogledajte šta je ko nacrtao. Voditeljka pusti decu da nakratko obidu krug i vide sve crteže, a onda ih zamoli da se vrate na svoje mesto.

4 VREMENSKO UOKVIRAVANJE ŽELJE. Sada imamo želju, znamo prepreku i imamo pomoćnika za ispunjenje želje. Sve smo to nacrtali. Preostaje nam da svako razmisli koliko vremena treba da prođe da bi mu se ostvarila želja. Jer želja ne može odmah da se ostvari. Uvek treba da prođe neko vreme. Neka se svako leđima okrene svom crtežu i neka napravi onoliko stopa koliko je vremena potrebno da bi mu se želja ostvarila. Ako samo nekoliko dana treba da prođe, pomerite se za jednu stopu. Voditeljka pokaže, demonstrira. Ako treba da prođe nekoliko nedelja, pomerite se za dve stope. Ako treba da prođe nekoliko meseci, pomerite se za tri stope. Ako treba da prođe baš puno vremena (godinu dana), pomerite se još za korak (voditeljka sve vreme demonstrira). Evo ovako. Da bi se moja želja ostvarila, treba da prođe dosta vremena i ja ću ovako d i napravim tri stope i još jedan korak.

Voditeljka pokazuje, istupajući od svog crteža, stopu po stopu, dodirujući petom jedne noge prste druge noge i onda iskoraci.

Lepo. A sad se okrenite ka „bunaru” i pogledajte koliko ste udaljeni od svoje želje. Koliko je to? Malo ili mnogo?

Voditeljka kratko prokomentariše da neke želje mogu brzo da se ostvare, dok je za druge potrebno više vremena i strpljenja. Ako oseti da je potrebno, može decu ohrabriti i nekom izrekom, na primer: *Ko čeka taj i dočeka!* ili slično.

5 ČAROBNI KRUG. Sad ćemo da probamo nešto što baš ne može da pomogne da nam se želja ostvari, ali može da olakša čekanje do ostvarenja želje. Napravićemo jedan čarobni krug i izgovaraćemo neke reči dok nam se želje „krčkaju u bunaru”. Uhvatićemo se za ruke, pomeraćemo se za po jedno mesto oko „bunara” i izgovaraćemo u ritmu koraka jednu staru narodnu pesmicu:

„HOĆE, NEĆE! HOĆE, NEĆE! NEKO ČEKA, NEKO KREĆE.
IZDALEKA PTICA SLEĆE. NEKO HOĆE, NEKO NEĆE.
JAĆE HOĆE, NEKO NEĆE”.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I I. ZAČARANI ZAMAK (70)

II. META (57)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

- *Pojedinoj deci je teško da formulišu svoju želju.* Ovo nije neočekivana teškoća. Naprotiv! Formulisanje želje podrazumeva izvesnu introspektivnost, odnosno, zrelost koja omogućuje da se „zaviri” u sebe i da se tamo potraže duboki, teško iskazivi sadržaji. Smisao ove radionice i jeste u tome da deca vežbaju takvo suočavanje sa sobom. Neko će se vrpeljiti na radionici, „prepisivati” od drugoga želje, davati stereotipne odgovore. Možda neće izneti duboke i precizne želje. Ne budite razočarani zbog toga. Ideja je da dobiju „alat u ruke” – jednu proceduru koja njima samima može kasnije pomoći da razmišljaju o sebi. Posebno su dragocene ideje o pomoćniku i o planiranju procesa ostvarenja želje. Tu su ugrađene ideje o pozitivnom stavu u odnosu na budućnost ličnih želja, o ličnoj odgovornosti za njihovo ostvarenje i o odlaganju realizacije želje do vremena kada se steknu prilike za to. To su veoma bitne ideje za saznajni razvoj dece.

Ukoliko procenite da bi vaša grupa mogla imati problema da shvati pojam „želja”, onda tražite da deca nacrtaju nešto što bi volela da dobiju na poklon. Ali, ne propustite da uvedete u toku rada i pojam „želja” u njihov jezički fond. Važno je da deca nauče šta je želja.

- **Neka deca izmišljaju nerealne, neostvarive želje.** Instrukcijom na početku i ponovljenom kada god treba, voditeljka treba da decu vraća u realnost. Može da kaže: Ne bavimo se sada željama koje se ne mogu ispuniti! Probaj da smisliš nešto što je tebi lično važno, a što se ipak uskoro može ostvariti. Hajde, razmisli malo šta bi to bilo! Dakle, nije neophodno da preokvirujemo nerealne želje i da mi budemo ti koji će formulisati ostvarljivu želju umesto dece. Decu samo treba zamoliti da ponovo razmisle. Ako neko baš neće da iskaže svoju želju, može mu voditeljka predložiti da napravi neku svoju „šifru“ za koju će samo on znati šta znači. I takvo dete može da učestvuje u radu, jer „alati“ koje nudi ova radionica valjaće i njemu.
- **Kratko je vreme za crtanje želje.** Voditeljka treba da bude odmah u početnoj instrukciji jasna da ovde nije važno da crtež bude lep. Ako proceni da to njenim crtačima neće biti dovoljno upozorenje, odmah može tražiti da deca, umesto crtanja želje, na svom papiru napišu želju, a da taj važan papir onda malo ukrase (oboje delove ili docrtaju neki znak koji ih može podsetiti na njihovu želju). Pisanje uvek traje kraće.
- **Pojedinoj deci je teško da definišu prepreku i pronađu pomoćnika.** Voditeljka može pomoći tako što će pitati:
 - zašto se ta želja već nije ostvarila?
 - da li je moguće da se želja ne ostvari i zašto?
 - ko nam može pomoći da se ona što pre ostvari?
 - Nije ključno da svako dete identifikuje prepreku i pomoćnika. Uostalom, za neku želju možda i nema prepreke ili pomoćnik nije potreban. Pošto čuje druge, dete ih može i naknadno identifikovati.
- Radionica kod neke dece može izazvati intenzivne emocije i uznemirjenost. Važno je dobro poznavati decu i imati na umu nivo gubitaka u njihovom životu (smrt u porodici, izbegništvo i sl.). Ukoliko očekujete da neka deca mogu odreagovati na ovaj način pogledajte komentare za starije osnovce (radionica „Svedelja“) i tekst „Neka iskustva u radu sa grupom“ iz uvodne knjige „Učionica dobre volje“.

ŠTA DA RADIM KAD NAIDEM NA POBLEM?

CILJ ove radionice jeste da pomogne deci da konfliktnu situaciju sagledaju kao problem koji učesnici mogu zajednički rešavati. Ova radionica pruža mogućnosti za vežbanje takvog zadatka, za razmene iskustava, za ponovno vraćanje na problem. Ukratko, ona nudi pomoć i modele za rešavanje socijalnih problema na koje deca nailaze. Bitan aspekt tog procesa jeste svest o potrebama strana u sukobu, čime ova radionica nastavlja proces započet u radionici br. 3 („Bunar želja“).

PROCES se zasniva na igri uloga. Deca dobijaju zadatak da, u malim grupama, naprave plan rešavanja problema jedne, njima bliske, situacije. Ona zajednički analiziraju situaciju, raspoređuju raspoložive resurse, pribavljaju nove likove za ispomoc i smišljaju srećan kraj. Svako rešenje se odigrava pred celim odeljenjem i na taj način se ideje razmenjuju između grupa. Tako učenici dobijaju mogućnost da različita rešenja poredi po tome kako se ona odražavaju na osećanja glavnih likova. Pošto sva rešenja budu predložena, voditeljka pokreće proces analize rešenja, usmeravajući argumentaciju u pravcu analize potreba aktera u priči. Ceo proces završava zajedničkim pomakom ka rešenjima koja su bliža istovremenom uvažavanju potreba svih aktera priče.

MATERIJAL

- Pripremiti papiriće za podelu u grupe – za svako dete po jedan.

Na papirićima su nacrtani simboli različite boje i oblika (crveni krug, plavi kvadrat, zeleni trougao, itd). Deca koja izvuku papirić sa istim znakom čine jednu pozorišnu trupu. U svakoj pozorišnoj trupi postoje četiri unapred definisane uloge i jedna ili dve koje će deca sama definisati. Prema tome, broj trupa (od kojih je svaka označena posebnim simbolom) i tačan broj njihovih članova zavisiće od ukupnog broja dece.

Ispod većine simbola, koji označavaju pripadnost trupi, ispisani su nazivi uloga u komadu – onih koje su definisane u priči (Mirko, mama, tetka Zora, čika Pera). Nepotpisani simboli su predviđeni za uloge koje deca iz svake pozorišne trupe treba da izmisle (npr.: komšija, majstor za popravku televizora, itd).

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

GRIMASE (16) ili RUKOVANJE (15) 5 min.

GLAVNA AKTIVNOST

MIRKOVA ŽELJA

Ova aktivnost se odvija u sledećim koracima:

1. Slušanje priče 5 min.
2. Podela u grupe i pripremanje predstave 20 min.
3. Izvođenje predstava 40 min.
4. Razgovor u krugu 10 min.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I. TALAS (19) 10 min.

II. LINIJA DOPADANJA (54)

4. RADIONICA

UVODNA AKTIVNOST

GRIMASE (16) ili RUKOVANJE (15)

GLAVNA AKTIVNOST

MIRKOVA ŽELJA

1 **SLUŠANJE PRIČE.** Prošli put smo „krčkali želje u bunaru”. Sada ćemo ponovo da se bavimo željama, ali na nešto drugačiji način. Pravićemo male pozorišne predstave. Vi ćete biti i glumci i režiseri. Kao u svakom pozorištu, glumci i režiseri se najpre upoznaju s tekstom. Zato ću sada prvo da vam pročitam pozorišni komad koji ćemo da igramo! Voditeljka čita priču „Mirkova želja” (Prilog 1). Da bi deca dobro razumela sadržaj i zapamtila detalje priče, voditeljka obavezno pročita tekst još jednom.

2 **PODELA U GRUPE I PRIPREMANJE PREDSTAVE.** Prilikom podele u grupe treba voditi računa da ni u jednoj od njih ne bude manje od pet ni više od šest članova.

Kao u svakom pozorištu, najpre ćemo da podelimo uloge. Svako od vas će iz šešira da izvadi jedan papirić. Na svakom papiriću nacrtan je po jedan obojen znak na osnovu kojeg ćete znati kojoj pozorišnoj trupi pripadate: svi „crveni krugovi” su jedna trupa, svi „plavi kvadrati” su druga, svi „zeleni trouglovi” su treća trupa i tako dalje. Voditeljka nudi deci šešir, redom ukруг, i oni izvlače papiriće – uloge. Onda pozove sve „crvene krugove” da se okupe u jednom ćošku učionice, „plave kvadrate” u drugom i tako dalje.

Pogledajte šta piše na papiriću koji ste izvukli: da li piše mama, Mirko, čika Pera ili tetka Zora. To su uloge koje ćete glumiti u ovoj predstavi. Na nekim papirićima ne piše ništa. Voditeljka traži da deca koja su izvukla te papiriće mahnu rukama. U svakoj trupi imate četiri zadate uloge: mama, Mirko, čika Pera i tetka Zora i nekoliko praznih papirića. Ti prazni papirići poslužiće vam da smislite neke nove uloge, nove likove koji su vam potrebni da priču završite onako kako vi zamislite i želite. Dakle, to su likovi koje nije predvideo autor ove priče, ali su vam potrebni za vaš završetak priče. Igraće ih deca s praznim papirićima.

Priča koju ste čuli nema kraj. Kraj ćete smisliti vi. Važno je da predstava ima srećan kraj, tj. da svi budete zadovoljni rešenjem koje ste smislili. Evo ovako ćete raditi: svaka grupa/trupa prvo smišlja kraj predstave (kako sve Mirko može da reši problem). Potom razmišlja koje će nove uloge da doda (ko može da pomogne Mirku da reši problem) i na kraju odabere rešenje koje se svima sviđa (srećan kraj). Pošto smislite sve što je bitno, preći ćete

na uvežbavanje predstave za izvođenje pred publikom. Za pripremu predstave imate dvadeset minuta, a posle ćemo svaku predstavu da odgledamo.

Voditeljka, po potrebi, pomaže svakoj trupi. Ako su u trupi sve devojčice, ulogu Mirka obavezno zameniti ulogom devojčice (na primer, Milene). Ako su sve dečaci, ulogu mame zamenjuju ulogom tate. Voditeljka vodi računa o vremenu obaveštavajući povremeno grupe koliko im je još vremena preostalo.

3 IZVOĐENJE PREDSTAVA. Dok trupe završavaju pripreme, voditeljka organizuje gledalište i pozornicu. Potom poziva trupe da redom izvedu svoje predstave.

Kad se završi odigravanje jedne predstave, obavezno sledi aplauz i kratko prepričavanje (sumiranje suštine) komada. Na primer: **Ovde je Mirkova potreba bila..., a mamina... A onda je... Problem su rešili tako što... Nakon toga se Mirko osećao... A mama...** (voditeljka poziva glumce da iskažu i pokažu odgovarajuće emocije).

Da bi se izbeglo takmičenje grupa, voditeljka insistira da svaka grupa dobije aplauz, kao i da se deca uzdrže od vrednovanja pojedinačnih predstava/ rešenja, jer će se o njima razgovarati kasnije.

4 RAZGOVOR U KRUGU. Pošto su odigrane sve predstave, sledi razgovor u krugu o različitim rešenjima: **Vidimo da su u ovoj trupi kraj rešili tako što...** (voditeljka sažima rešenje). **Da li su tim rešenjem svi bili zadovoljni? Zašto mislite da mama (na primer) nije mogla biti zadovoljna takvim rešenjem?** Voditeljka pomaže deci da artikuliraju probleme i argumentaciju. Ako deca procene da neki lik iz predstave nije mogao biti zadovoljan rešenjem koje je ponuđeno (a o tome može da se izjašnjava i publika), voditeljka može da predloži celom odeljenju: **Možemo li svi zajedno sada da smislimo neki drugačiji kraj kojim bi svi bili zadovoljni?**

Ako ima dovoljno vremena, obavezno ponuditi deci koja to žele/traze da odigraju novo zajedničko rešenje, to jest, predstavu na istu temu.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I. TALAS (19)

II. LINIJA DOPADANJA (54)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

- **Pojedina deca teško ulaze u uloge.** Pripremanje predstave u malim grupama može se i jasnije strukturisati. Voditeljka može da predloži deci da prvo kratko odigraju scenu (Mirko i mama). Od dece se ne očekuje da kompletno shvate potrebe odraslih i da ih u potpunosti odigraju. Cilj radionice i jeste da na tome rade i da počnu da razmišljaju o problemu iz pozicije odraslog. Zašto odrasli radi to što radi? U toku različitih izvođenja deca uče jedna od drugih. To uzajamno gledanje treba obezbediti, jer to je važan deo procesa učenja u ovoj radionici.
- **Neka deca se previše usmere na glumu i „glumatanje”, a manje na kvalitet sadržaja.** To je rizik koji donosi radost glume i igre uopšte. Gluma je zabavna! Ne treba potpuno gušiti tu radost. Naravno, treba zaštititi glavni proces učenja da ne propadne. Deci se može predložiti sledeći način rada u maloj grupi: **Evo kako se to radi u pravom pozorištu: prvo, svako od vas predloži kako da se problem reši. Potom predloži ko (koji likovi u predstavi) i na koji način (šta da kažu, urade i sl.) može da pomogne da se problem reši. Pošto čujete sve predloge, tek onda možete da odaberete rešenje. Ako ne možete da se dogovorite, pozovite mene, pa ću vam pomoći. I tek na kraju ćete da odigrate to što ste se dogovorili. Ali pazite, morate da imate neki plan šta ćete da igrate i zašto ćete to tako da izvedete. Drugi će vas na kraju pitati za vaše razloge. Vodite računa o tome!**
- **Neke grupe ne uspeju da dođu do zajedničkog rešenja i situacija lako sklizne u kaos.** Jedna od mogućih preventivnih mera da do ovoga ne dođe jeste da voditeljka unapred napravi grupe (a ne slučajnom metodom) vodeći računa o tome ko šta ume, ko s kim lepo sarađuje i sl. Ako su deca već u grupama i ne mogu da se usklade, onda im priđe (ona ili pomoćnik) i uključi se u njihov rad, dok ih malo ne stabilizuje.
- **Nova mogućnost: ova radionica nudi mogućnost bavljenja konkretnim problemom koje ima odeljenje.** Voditeljka može da postavi za glavnu priču i problem odeljenja, uz preporuku da ga vešto izmeni i predstavi kao problem neke druge škole. Ukoliko se tokom rada pokaže da su deca konstruktivna, onda ih u završnim aktivnostima valja direktno pitati da li se nešto od tih rešenja može primeniti i na problem njihovog

odeljenja. Ako deca prihvate ovu sugestiju, onda obavezno valja s njima tražiti i odigravati najbolja rešenja.

PRILOZI

PRILOG 1

MIRKOVA ŽELJA

Mirko ide u III razred. Dobar je đak. Voli da se igra, a najviše od svega voli da gleda crtane filmove. Tog subotnjeg prepodneva dovršio je sve domaće zadatke. I baš se zavalio u stolicu da na TV-u gleda „crtac“ do kojeg mu je bilo posebno stalo, kad eto ti mame spremne za izlazak: „Mirko, idemo na ručak kod tetka Zore i čika Pere. Hajde, lepo se obuci, pa da krenemo.“

Mirko je bio užasnut. Znao je da je mami bitno da se vide sa čika Perom i tetka Zorom, jer oni u nedelju putuju za Australiju na godinu dana. Ali, ipak! Da bar čika Pera i tetka Zora imaju decu, pa da ima s kim da se igra. Međutim, oni nemaju dece, a i televizor im je u kvaru.

BESOMETAR

CILJ ove radionice jeste da ukaže na dinamiku sukoba i na vezu između našeg ponašanja i ishoda sukoba. Reči su moćno oružje u sukobima i za njihovo razbuktavanje i za njihovo smirivanje. Ova radionica, takođe, podstiče decu da postanu svesna osećanja učesnika u sukobu i da ih verbalizuju. To ih usmerava na razlike između unutrašnjeg doživljaja i verbalnog iskaza.

PROCES se sastoji iz nekoliko koraka - na osnovu jedne nacrtane scene deca treba da osmisle i nacrtaju ceo strip: početnu situaciju koja je izazvala sukob, situaciju koja sledi nakon nacrtane scene i konačno, sam ishod sukoba. Time se dovode u položaj da se užive u jednu od odabranih uloga i da kroz nju prate promene doživljaja u pojedinim situacijama. Posebno važno iskustvo iz ove radionice podstaknuto je zahtevom da se pravi *razlika između unutrašnjeg doživljaja i ponašanja*, da se *verbalizuju unutrašnja osećanja* i da se osvesti doživljaj obeju sukobljenih strana u završnoj sceni - ishodu sukoba. Posebna pažnja poklanja se osećanju besa i osvešćivanju njegovih uzroka i njegovih izraza kroz ponašanje.

Poređenje različitih 'scenarija' koje deca grade na osnovu iste zadate scene omogućuje uvid u to da sukob može imati različite uzroke, tokove odvijanja i različite ishode, koje sukobljene strane doživljavaju na različit način.

Priroda aktivnosti u ovoj radionici nalaže da je obavezno vode dva voditelja.

MATERIJAL

- Listovi na kojima je nacrtan nedovršeni strip (Prilog 5.1): uveličati (format A2 ili A3) i fotokopirati po jedan za svaki par dece;
- Flomasteri, selotejp.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

DA – NE (26) 5 min.

GLAVNA AKTIVNOST

IZLOŽBA STRIPOVA

Glavna aktivnost se odvija u sledećim koracima:

1. Priprema za crtanje 25 min.
2. Crtanje stripa 20 min.
3. Izložba i razgovor 30 min.

ZAVRŠNE IGRE

I. IMITIRANJE (17) 7 min.

II. OCENITE NAS (55) 3 min.

5. RADIONICA

UVODNA AKTIVNOST

DA – NE (26)

GLAVNA AKTIVNOST

IZLOŽBA STRIPOVA

1 **PRIPREMA ZA CRTANJE.** Do sada smo se uglavnom igrali pozorišta. Danas ćemo da pravimo/crtamo stripove i na kraju napravimo izložbu stripova. Hajde prvo da se podelimo u grupe. Voditeljka formira grupe od po četvoro dece, vodeći računa da grupe ujednači po polu, veštini crtanja i smišljanja priča. Ukoliko broj dece ne omogućuje da sve grupe imaju po četiri člana, jedna grupa može imati dva, tri ili pet članova.

Evo pogledajte! Voditeljka deli svakoj grupi po kopiju stripa. Strip koji ćemo da pravimo sastoji se iz četiri dela. Samo jedan deo je nacrtan – evo ovaj ovde (pokazuje na svom primerku sliku br. 2). Sad dobro pogledajte nacrtanu sliku i šta se na njoj dešava. Oko čega je i kako nastala svađa? Zadatak je da na osnovu ove slike smislite i nacrtate celu priču. Treba prvo da smislite početak: šta je prethodilo ovoj svađi? šta se desilo da ova deca izgledaju tako? Onda treba da smislite nastavak (šta je onda bilo) i kraj priče (kako se sve završilo).

Voditeljka naglasi da po dvoje iz grupe zamisle da su jedan lik iz stripa. Drugo dvoje zamišljaju da su drugi lik. Voditeljka potpomaže ulazjenje dece u uloge iz stripa. Važno je da se procedura vodi u sledećim koracima:

Prvo, deca zajedno osmišljavaju sekvencu koja je nacrtana. Voditeljka im daje sledeće uputstvo: Sada ćete na slici 2, koja je nacrtana, u ove bodljikaste oblačiće ovde (pokazati) da upišete šta govore ovi junaci jedan drugom. U ove okruglaste oblačiće ovde (pokazati) upišite kako se junaci iz stripa osećaju dok to govore.

Drugo, cela grupa zajedno osmišljava tri scene koje nedostaju iz stripa. Dogovaraju se kako da postave celu priču, ali ne crtaju ništa dok SVE ne smisle i o svemu se ne dogovore.

Voditeljka obilazi grupe i podstiče decu da razviju tok priče. Važno je deci reći da ne crtaju odmah, već da prvo sve smisle: dogovore se o početku, toku i ishodu priče (tj. o sadržaju tri sekvence koje nedostaju iz stripa).

2 **CRTANJE STRIPA.** Kada se voditeljka uveri da su sve grupe smislile svoju priču, tek onda kaže uputstvo za nastavak crtanja stripa: Pošto ste smislili

kako je sve počelo (to ćete nacrtati ovde, u kvadratu broj 1), potom, šta se desilo posle (to ćete nacrtati u kvadratu broj 3) – na kraju (u kvadratu broj 4) ćete nacrtati kako se sve završilo. Nije važno da crteži budu lepi niti da budu s puno detalja. Odlično će biti i ako nacrtate „čiča Gliša“. Ostavite dovoljno mesta za bodljikaste i okruglaste oblačiće.

Kad ste nacrtali svoje junake, onda u bodljikaste oblačiće napišite šta junaci govore, a u okruglaste šta junaci osećaju dok to govore.

Na kraju smislite naslov vaše priče i potpišite se na dnu crteža kao autori.

Za crtanje imate dvadeset minuta. Ja ću vam skretati pažnju na to koliko vam je još vremena preostalo.

Voditeljka za vreme crtanja obilazi grupe, hrabri ih i podstiče, ali ne vrednuje kvalitet crteža, niti komentariše izgled i sadržaj teksta u oblačićima. Po isteku deset minuta, podseća decu na vreme. Po isteku dva-deset minuta, poziva ih da završe svoje crteže.

3 IZLOŽBA I RAZGOVOR. Kad grupe završe crteže, voditeljka pomogne da se crteži zalepe na zid. Potom poziva autore/predstavnike grupa da objasne svoje stripove. Dok predstavnik jedne grupe objašnjava, voditeljka sumira suštinu priče, posebno naglašavajući njen kraj. **Znači, ovde su oboje uzeli... Jesu li oboje zadovoljni time kako se priča završila?** Ako nisu: **da li bi kraj mogao da bude drugačiji tako da oboje budu zadovoljni?** Takođe, ukoliko uoči, skreće pažnju na razliku između doživljaja/osećanja i verbalnog iskaza: **Vidite, ovde ovaj misli/kaže... a pri tome oseća... Znači, nije uvek lako prepoznati osećanja i drugima reći kako se osećamo.** Posebno je važno skrenuti pažnju na razliku u doživljaju iste situacije – **da li ovaj zna kako se ovaj drugi oseća; po čemu; kako je to pokazao;**

Kod svakog kvadrata u stripu, gde proceni da to ima smisla, voditeljka pita autore da li je neki od likova ljut ili besan. Ako dobije potvrđan odgovor, pita ih da odrede koliko je ta osoba ljuta/besna. Zatim u stripu kraj tog lika, duž cele spoljašnje ivice kvadrata, ucrtava vertikalnu strelicu sa vrhom nagore. Potom, polako pomera flomaster odozdo nagore, duž strelice, pitajući autore gde da se zaustavi da bi se tačno „izmerila“ količina ljutnje/besa. Na mestu na kojem deca kažu da stane, voditeljka povlači horizontalnu crticu. Ovo radi posebno za svaki lik za koji autori kažu da je ljut/besan.

Na kraju sva deca posedaju u krug. Voditeljka povede razgovor o stripovima i izložbi: kako im se dopala izložba; da li su uočili koliko ima različitih rešenja; koje im se rešenje najviše sviđa i zašto;

ZAVRŠNE IGRE

IMITIRANJE (17). U originalnom obliku igra se nalazi u Uvodu priručnika. Voditeljka modifikuje uputstva za igru u sledećem pravcu: hodajte kao fudbaler koji je ljut, jer je promašio gol (ovo obavezno ide prvo)... (Dalje smisliti.) Sad hodajte kao dete koje je srećno i zadovoljno, jer je uspešno da nauči da vozi bicikl (obavezno na kraju).

OCENITE NAS (55)

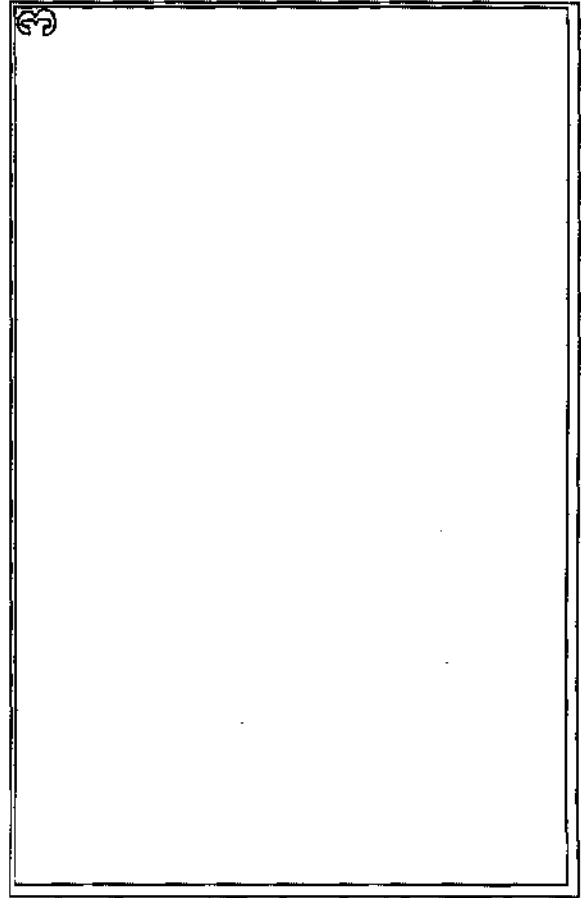
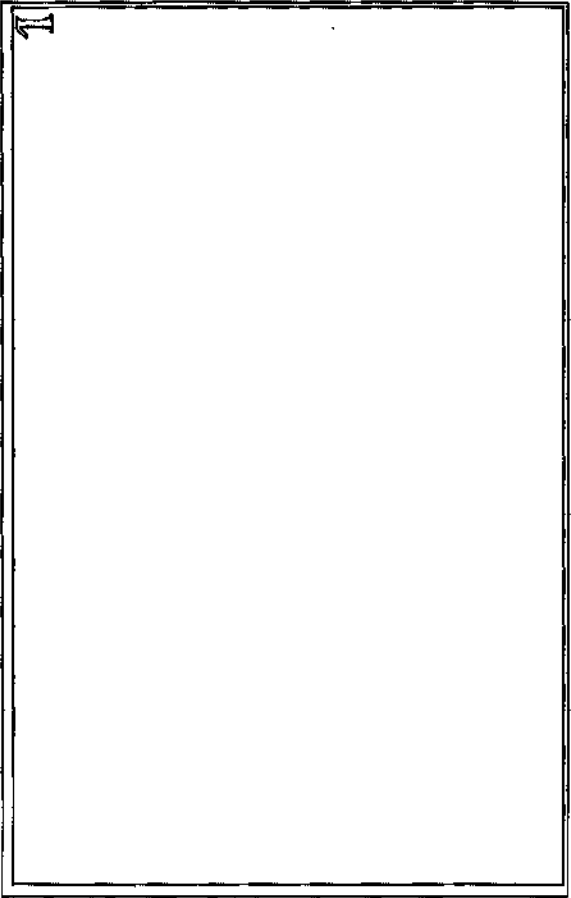
ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

- **Treba više vremena od predviđenog za crtanje stripa.** Crtanje stripa u malim grupama može se jasnije strukturisati i postepeno voditi, korak po korak. Važno je da više puta naglasite da izgled crteža nije važan već ideja. Ukoliko se crtanje baš otegne, voditeljka može predložiti deci da preskoče crtež br. 3 (odnosno, da nacrtaju samo dve sekvence koje nedostaju iz stripa, prvu i poslednju).
- **Deca teško prepoznaju osećanja ili ih šturo iskazuju.** Voditeljka može deci demonstrirati i imenovati osnovna osećanja na početku radionice (na primer, umesto igre Da – Ne, odigrajte pantomimski igru Tužan – Srećan, Ljut – Veseo, Uplašen – Opušten, Uvređen – Iznenaden i sl.). Fino prepoznavanje osećanja i bogaćenje rečnika osećanja veoma je složen razvojni zadatak. Za finu osetljivost te vrste i analitičnost biće potrebne godine. Ovo je samo jedan mali korak ka tom cilju.
- **Deci opada pažnja kod izložbe i razgovora.** Kada deca objašnjavaju crteže, voditeljka može da ih vodi tako što postavi kratko potpitanje na koje odgovaraju predstavnici iz svake grupe redom ukруг. Potom prelazi na drugo pitanje i tako redom, vodeći računa da se u svakom krugu menjaju oni koji predstavljaju grupu. Pored toga, voditeljka može skratiti vreme za razgovor i usmeriti ga na jednu ključnu temu i to onu za koju proceni da izaziva pažnju i interesovanje većine dece.
- **Radionica može isprovocirati emocije besa i agresivnosti kod dece.** Voditeljka može iskoristiti takvu situaciju da prvo jasno stavi do znanja da je iskazivanje svakog osećanja, pa i ljutnje, u redu ukoliko time ne povređujemo druge ili sebe. Potom deci može demonstrirati način iskazivanja ljutnje koji nikoga ne povređuje.
- **Nova mogućnost: rad u radionici je uspešniji kada deca glume nego kada crtaju.** Ukoliko imate takvu grupu dece (naročito mlađi uzrast), možete im ponuditi da, umesto crtanja, odigraju scene koje nedostaju iz stripa. Preporučujemo da i tad odigravanje bude – scena po scena, kao u stripu (a ne kontinuirano).

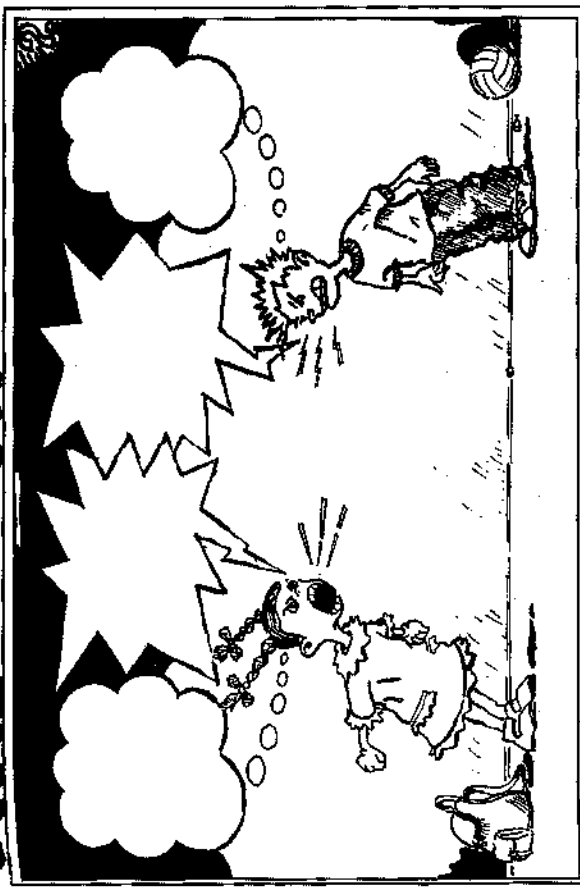
PRILOZI

PRILOG I

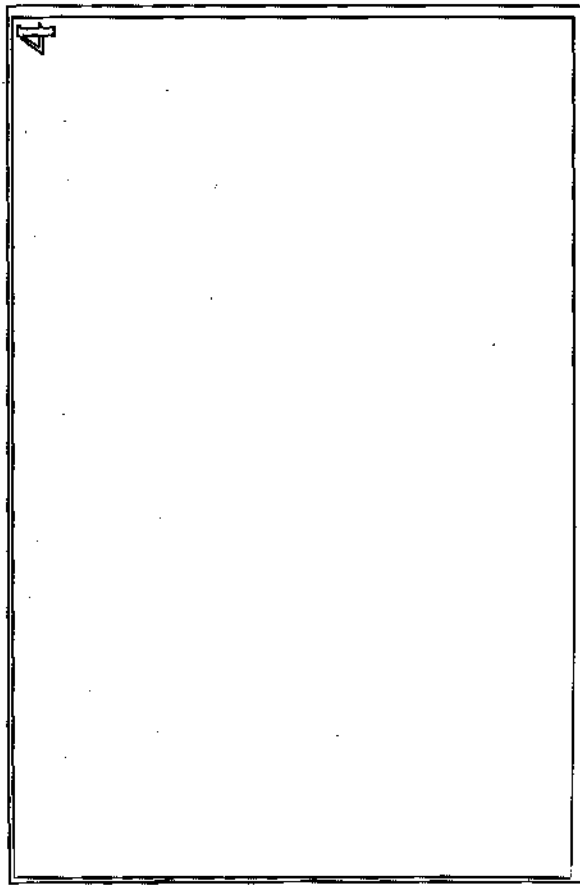
NASLOV:

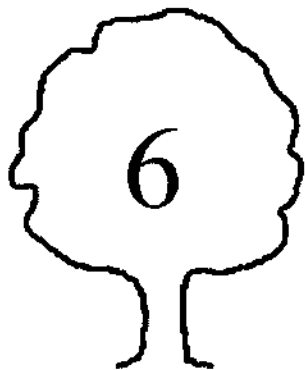
PRILOG 5.1

COPYRIGHT: BRIDGE 1998

AUTORI:

PAŽLJIVO S REČIMA

CILJ ove radionice je da osvetli jedan aspekt komunikacije – verbalne poruke, jer nastajanje i razrešavanje konflikata u velikoj meri zavisi od kvaliteta verbalne komunikacije. U središtu pažnje je veza između pojedinih verbalnih poruka i osećanja na koja te poruke mogu uticati. Moć reči je ogromna, kako u izazivanju lepih osećanja, u umirivanju, tako i u izazivanju neprijatnih osećanja kao što su strah, bes i tuga. Ova radionica pomaže deci da sagledaju ogromnu moć reči i uči ih kako da to moćno sredstvo odgovorno koriste.

PROCES se ostvaruje u tri glavne aktivnosti. U njima se od dece traži da izdvoje iz konteksta one rečenice, to jest poruke koje komunikaciju boje određenom emocijom (strah, bes, tuga...). Polazeći od vlastitog iskustva, deca uočavaju takve poruke kako u situacijama u kojima su ona primaoci, tako i u situacijama u kojima ih sama šalju. Analiziranjem i razvrstavanjem poruka prema njihovoj „snazi“, deca postaju svesna da se rečima, tim snažnim komunikacionim sredstvom, može i upravljati i da to mogu i ona da nauče.

MATERIJAL

- Unapred pripremljene cedulje sa zadatim situacijama za prvi korak glavne aktivnosti:
 - LJUTNJA/BES (žute cedulje)
 1. Šta ti je neki odrasli (mama, tata, učiteljica) rekao, pa si bio ljut?
 - TUGA (zelene cedulje)
 2. Šta ti je neki odrasli (mama, tata, učiteljica) rekao, pa si bio tužan?
 - RADOST (crvene cedulje)
 3. Šta ti je rekao odrasli (mama, tata, učiteljica), pa si bio radostan?

6. RADIONICA

47

- STRAH (plave cedulje)
 4. Šta ti je rekao odrasli (mama, tata, učiteljica), pa si bio uplašen?

Na svakoj cedulji se nalazi po jedna od gore navedenih situacija, a broj cedulja zavisi od broja dece (deca se dele u parove; svaki par dobija jednu cedulju). Svaku situaciju je potrebno ponoviti nekoliko puta – tako da sve situacije budu podjednako zastupljene.

- Unapred pripremljene cedulje sa situacijama za drugi korak glavne aktivnosti (broj cedulja se prilagođava broju učenika na isti način kao i u prethodnom koraku):
 - LJUTNJA/BES (žute cedulje)
 1. Šta si ti rekao drugu/drugarici, pa si ga/je razljutio?
 - TUGA (zelene cedulje)
 2. Šta si ti rekao drugu/drugarici, pa si ga/je rastužio?
 - RADOST (crvene cedulje)
 3. Šta si ti rekao drugu/drugarici, pa se on/ona razveseli-o/-la?
 - STRAH (plave cedulje)
 4. Šta si ti rekao drugu/drugarici, pa si ga/je uplašio-o/-la?
- Prazne cedulje u četiri različite boje (osam žutih – za ljutnju, bes; osam zelenih – za tugu; osam plavih – za strah i osam crvenih – za radost, sreću).
- Kružići napravljeni od papira u četiri različite boje (za podelu na četiri grupe: žuta, zelena, plava i crvena) i u onoliko primeraka koliko ima dece u grupi.
- Kutija spajalica i četiri kanapa iste dužine (po dva metra).

Za izvođenje ove radionice voditeljki je potreban jedan pomoćnik.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

PORUKE (29) 10 min.

GLAVNA AKTIVNOST

KOMUNIKACIJA

Glavna aktivnost se odvija u sledećim koracima:

1. Šta mi kažu, a šta mi se dešava 20 min.
2. Šta ja kažem, a drugom se dešava 20 min.
3. Snaga reči 35 min.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

SEMAFOR OSEĆANJA (59) 5 min.

6. RADIONICA

UVODNA AKTIVNOST

PORUKE (29)

GLAVNA AKTIVNOST

KOMUNIKACIJA

1 ŠTA MI KAŽU, A ŠTA MI SE DEŠAVA. Sva deca sede u krugu i voditeljka ih podeli u parove. Svakom paru da po jednu cedulju sa ispisanom situacijom. Cedulje su u različitim bojama (videti u opisu materijala). Svaka boja simbolizuje određenu emociju. Voditeljka cedulje deli redom, trudeći se da, na kraju deljenja, bude podeljeno podjednako žutih, zelenih, crvenih i plavih cedulja. Pošto je podelila cedulje, voditeljka kaže: Svakom se dešava da mu neko nešto kaže, pa se on naljuti, rastuži, obraduje ili uplaši. Vaš zadatak će biti da se sada prisetite jedne takve situacije. Evo kako ćemo to raditi:

- Ako vam na cedulji piše: „Šta ti je odrasli (mama, tata, učiteljica) rekao, pa si bio ljut?“ – vi se setite jedne rečenice koja vas je razljutila i napišite je.
- Ako vam na cedulji piše: „Šta ti je odrasli (mama, tata, učiteljica) rekao, pa si bio tužan?“ – vi se setite jedne rečenice koja vas je rastužila i napišite je.
- Ako vam na cedulji piše: „Šta ti je odrasli (mama, tata, učiteljica) rekao, pa si bio radostan?“ – vi se setite jedne rečenice koja vas je razveselila i napišite je.
- Ako vam na cedulji piše: „Šta ti je odrasli (mama, tata, učiteljica) rekao, pa si bio uplašen?“ – vi se setite jedne rečenice koja vas je uplašila i napišite je.

Voditeljka obilazi decu, podsećajući ih da ne treba da opisuju događaj, već treba da se prisete samo reči – šta je ta osoba REKLA! Ako je potrebno, ona pomaže pojedinim parovima da se prisete tih ključnih rečenica i formulišu ih.

Ukoliko neki par radi brže, voditeljka tom paru dodaje praznu cedulju iste boje i zaduži ih da za istu situaciju smisle još jednu rečenicu.

Pošto su svi završili s radom, voditeljka zamoli parove sa žutim ceduljicama (bes) da prvi pročitaju rečenice koje su kod njih izazvale ljutnju. Zatim poziva parove sa zelenim ceduljicama (tuga) da pročitaju sve rečenice koje su izazvale njihovu tugu. Potom rečenice čitaju i parovi sa crvenim ceduljicama (radost) i plavim ceduljicama (strah). Voditeljka sakupi sve cedulje koje su deca ispislala, jer će se one koristiti u trećem koraku glavne aktivnosti.

2 ŠTA JA KAŽEM, A DRUGOM SE DEŠAVA. U ovoj aktivnosti težište se stavlja na to da i deca mogu svojim verbalnim porukama da utiču na osećanja svojih sagovornika. Sva deca sede u krugu i izvlače iz šešira po jednu cedulju. Cedulje su obojene kao i u koraku 1. Voditeljka kaže: Sada će svaki par ponovo da izvuče po jednu cedulju. Ovoga puta zadatak je da se setite šta ste vi rekli drugu (ili drugarici), pa se on rastužio, razveselio, uplašio ili naljutio. Setite se rečenice koju ste izgovorili, pa je to vašeg druga (ili drugaricu) razljutilo, uplašilo, obradovalo ili rastužilo. Evo kako ćemo da radimo:

- Ako vam na cedulji piše: „Šta si ti rekao drugu (drugarici), pa si ga naljutio?“ – vi se setite rečenice koju ste izgovorili i napišite je.
- Ako vam na cedulji piše: „Šta si ti rekao drugu (drugarici), pa si ga rastužio?“ – vi se setite rečenice koju ste izgovorili i napišite je.
- Ako vam na cedulji piše: „Šta si ti rekao drugu (drugarici), pa si ga razveselio?“ – vi se setite rečenice koju ste izgovorili i napišite je.
- Ako vam na cedulji piše: „Šta si ti rekao drugu (drugarici), pa si ga uplašio?“ – vi se setite rečenice koju ste izgovorili i napišite je.

 I ovoga puta voditeljka obilazi decu i pokušava da ih usmeri na to što je rečeno u zadatoj situaciji, a ne na opis samog događaja. Ukoliko neki par radi brže, voditeljka mu doda praznu cedulju iste boje i zamoli da za istu situaciju smisli još jednu rečenicu. Ukoliko neki par radi sporije, pomaže mu da formuliše i zapiše svoju rečenicu.

Pošto su svi završili s radom, voditeljka zamoli parove da prvo pročitaju sve rečenice koje su kod njihovih drugara izazvale ljutnju; zatim sve rečenice koje su izazvale tugu; potom se čitaju rečenice koje su izazvale radost; i na kraju sve rečenice koje su izazvale strah (ista procedura kao u koraku 1).

Voditeljka sakupi i ove cedulje koje su deca ispisala, jer će se i one koristiti u trećem koraku glavne aktivnosti.

3 SNAGA REČI. U ovoj aktivnosti deca se najpre podele na četiri grupe prema četiri osećanja kojima su se bavila u prethodnim koracima. Podela se može napraviti tako što deca iz šešira, zatvorenih očiju (jer ceduljice su obojene), izvlače po jedan kružić. Kružići su napravljeni od papira četiri različite boje (žuta, plava, zelena i crvena). Sva deca koja su izvukla kružiće iste boje čine jednu grupu.

Tako formirane grupe dobijaju ceduljice koje su ispisane u prethodna dva koraka i to u odgovarajućoj boji. Zadatak svake grupe je da razvrsta ceduljice s rečenicama (porukama) prema stepenu u kojem te rečenice, jako ili slabo, izazivaju određeno osećanje. Poruke se ređaju duž kanapa koji predstavlja kontinuum. Dok grupe razgledaju šta piše na ceduljama koje su dobile, voditeljka razapinje kanap između dve stolice i pokazuje (ili na stolicu nalepi oznaku) koji kraj kanapa označava „najjače“ rečenice (poruke), a koji „najslabije“ rečenice (poruke).

Kada se grupa dogovori o stepenu jačine poruke, deca spajalicama kače cedulje na odgovarajuće mesto duž kanapa.

Sada je svaka grupa dobila cedulje u jednoj boji. Na ceduljama su rečenice (poruke) koje ste sami napisali. Svaka grupa ima rečenice koje izazivaju jednu vrstu osećanja. Ali, nemaju sve rečenice istu jačinu. Na primer, neka rečenica (poruka) nas više ljuti, a neka manje. Neka nas više plaši, a neka manje. Neka nas više razveseli, a neka manje. I neka nas više rastuži, a neka manje. Neka sada svaka grupa pažljivo pročita šta piše na ceduljama. Zatim cedulju po cedulju rasporedite od „najslabije“ do „najjače“, to jest od poruke koja nas najmanje naljuti, uplaši, rastuži ili razveseli do poruke koja nas najviše naljuti, uplaši, rastuži ili razveseli. Tek pošto se u svojoj grupi dogovorite koliko je „jaka“ neka poruka, zakačićete je spajalicom na odgovarajuće mesto na kanapu. Ukoliko smatrate da neke poruke imaju istu jačinu, zakačite ih jednu preko druge.

Kad sva deca zakače cedulje, voditeljka uvodi sledeći zahtev:

- Sada će nam svaka grupa pročitati koju je rečenicu procenila kao „najslabiju“, a koju kao „najjaču“. Kada predstavnik prve grupe saopšti mišljenje grupe o „najsnažnijoj“ i „najslabijoj“ rečenici, voditeljka ga pita: Zašto ste ovu rečenicu (pročita je) proglasili „najjačom“? Predstavnik i drugi članovi grupe daju svoja objašnjenja, a voditeljka može malo da pomogne da formulišu svoje razloge. A zašto ste ovu rečenicu (pročita je) procenili kao „najslabiju“? Ista procedura ponavlja se sa svim grupama.

Ukoliko ima vremena i ukoliko voditeljka proceni da je to prigodno, sa decom se može porazgovarati i o sledećim pitanjima:

- Da li jačina poruke zavisi od toga ko nam je govori (drug, roditelj ili učiteljica)?
- Šta mislite, da li sada bolje znate koje reči izazivaju određenu vrstu osećanja?

 Voditeljka može pomoći deci da naprave mini-rečnik sastavljen od reči koje bole (tuga), reči koje ona vole (radost, sreća), reči kojih se plaše (strah), reči koje ljute (ljutnja, bes)... Prepustiti deci da daju naziv ovom rečniku.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

SEMAFOR OSEĆANJA (59)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

- *Ako je grupa velika, radionica predugo traje.* Vreme je moguće uštedeti i tako što ćete u prvom koraku decu podeliti u trijade (umesto u parove). Pored toga, ne moraju svi da pročitaju napisanu rečenicu, jer će je ionako čuti na kraju.
- *Pojedina deca imaju problema sa izražavanjem, formulisanjem rečenica.* Voditeljka može deci pomoći tako što će u prvom koraku definisati situacije na koje se emocija odnosi (na primer: ljutnja – poraz u nekoj utakmici ili igri, strah – odlazak kod lekara, tuga – izgubljena omiljena igračka i sl.).
- *Teško je dovesti razred do potrebnih uvida.* Voditeljka može deci na početku otkriti smisao radionice, a to je zajedničko pravljenje rečnika. Na primer: *Neke reči i rečenice nas uvek obrađuju, a neke ne. Ima reči koje nas naljute, druge nas rastuže, treće uplaše... Hajde da danas zajedno otkrijemo što više takvih reči i da ih sve zapišemo.*
- *Radionica traži dugu pripremu.* Idealno je ako uspete da obezbedite nekog asistenta, starijeg osnovca (koji ima iskustvo sa UDV programom).

IZVINI I HVALA

CILJ ove radionice jeste razvijanje i prihvatanje odgovornosti za vlastito ponašanje. Između ostalog, to podrazumeva mogućnost decentracije, prepoznavanje i uvažavanje osećanja druge osobe. Na ovaj način povećavaju se mogućnosti dece za empatiju s drugima (što je bitno u konfliktnim situacijama), za kontakt sa sopstvenim emocijama i, što je veoma važno, za primereno i odgovorno ponašanje prema emocijama drugih ljudi.

PROCES se ostvaruje kroz aktivnosti u kojima se od dece traži da se stave u poziciju nekog drugog. Simulirajući situacije iz svakodnevnog života, deca se usmeravaju na prepoznavanje osećanja koja su, svojim „dobrim” ili „lošim” postupkom, izazvali kod drugog deteta. Najveći deo aktivnosti je ostvaren tehnikom „vajanja”. Ova tehnika podrazumeva da „vajar” oblikuje telo drugog deteta kao „glinu”, i time iskazuje svoje viđenje emocionalnog efekta učinka koji je proizveo tako što je „skulpturi” nešto učinio. Da bi ispunilo ovaj zadatak, dete mora da se fokusira na neverbalni izraz (pozu) kojim se izražava određeno osećanje. Na taj način usmeravamo dete na saosećanje s drugim. Osim podsticanja empatije, deca se podstiču da adekvatno *reaguju* u zadatim situacijama i to tako što će izvinjenjem reagovati onda kada slučajno izazovu neko neprijatno osećanje kod drugoga, ili izrazom zahvalnosti onda kada neko kod njih izazove prijatno osećanje.

MATERIJAL

- Unapred pripremljene cedulje sa zadatim situacijama (Prilog 1);
- Kartončići na kojima su nacrtana dva srećna, dva tužna, jedan srećan i jedan tužan lik. Za svako dete treba pripremiti po jedan kartončić od svake vrste.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

LEPA REČ GVOZDENA VRATA

OTVARA (40) 10 min.

GLAVNE AKTIVNOSTI

I. „VAJANJE” FIGURA

Ova aktivnost se odvija u sledećim koracima:

1. Zaleđene figure 10 min.
2. „Vajanje” u parovima 10 min.

II. „VAJANJE” ZADATIH SITUACIJA

Ova aktivnost se odvija u sledećim koracima:

3. „Vajanje” i pantomima – neprijatne situacije 25 min.
4. „Vajanje” i pantomima – prijatne situacije 25 min.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I. DODIRIVANJE DLANOVA (30) 5 min.

II. MAHNITE ILI ODMAHNITE (56) 5 min.

UVODNA AKTIVNOST

LEPA REČ GVOZDENA VRATA

OTVARA (40)

GLAVNA AKTIVNOST

I. „VAJANJE” FIGURA

1 ZALEĐENE FIGURE. U ovoj aktivnosti od dece se traži da na osnovu zadate situacije, zaustavljenim pokretom, izraze osećanje koje toj situaciji odgovara. Iz niza pokreta ona treba da izdvoje onaj koji je najtipičniji za osećanje u datom kontekstu.

Svi sede u krugu i voditeljka kaže: Sada ću vam ispričati jednu priču. Vi pažljivo slušajte i zamislite kako biste se osećali u datoj situaciji.

Zamislite sada jedno kišno nedeljno popodne. Vi ste sa roditeljima u vikendici. Nigde u okolini nema dece, a roditelji spavaju posle ručka. Kako biste se osećali u takvoj situaciji? Dobro razmislite kako izgledate kada se tako osećate. Ustanite i pokažite to jednom zaleđenom figurom. Znači, bez reči i bez pokreta – samo jednom pozom izrazite to osećanje.

Kada deca zauzmu pozu, voditeljka ih usmerava da pogledaju jedni druge i vide na koje se sve, različite, načine (različiti položaji glave, ruku, celog tela) može izraziti slično osećanje. Nakon toga, svako dete kaže kakvo je osećanje pokazalo. Ako im je teško da imenuju osećanje, voditeljka im pomaže u tome.

Potom, voditeljka daje drugi primer: Slušajte sada drugu priču.

Pre nedelju dana bio vam je rođendan. Rođendansko slavlje je prošlo lepo i veselo i dobili ste puno poklona. Lagano ste počeli da zaboravljate ceo događaj, kad jednog dana zazvoni poštar na vratima. U rukama drži veliki šareni paket koji je namenjen vama. Brzo ga dograbite i otvarate, a unutra – igračka koju ste odavno želeli! Kako se osećate u takvoj situaciji? Dobro razmislite kako izgledate kada se tako osećate. Ustanite i pokažite to jednom zaleđenom figurom. Znači, bez reči i bez pokreta – samo jednom pozom izrazite to osećanje.

Kada deca zauzmu pozu, voditeljka im ponovo skreće pažnju na različite načine izražavanja sličnog osećanja. Nakon toga od svakog deteta traži da kaže kakvo osećanje je pokazalo. Ako im je teško da imenuju osećanje, voditeljka im pomaže u tome.

2 „VAJANJE” U PAROVIMA. U ovoj igri od dece se traži da na njihovom paru „izvajaju” traženo osećanje. Stoga, u ovoj aktivnosti deca treba da se podele u parove, a ako ih je neparan broj, voditeljka je par poslednjem detetu.

Ukoliko se „vajanje” kao tehnika primenjuje prvi put, neophodno je da voditeljka najpre demonstrira kako „vajanje” zapravo izgleda. Na jednom detetu voditeljka, na primer, može da „izvaja” osećanje straha. Dete treba da stoji sasvim opušteno dok ga voditeljka „vaja”, postavljajući ga u željeni položaj koji izražava osećanje straha. Pri tom, neophodno je da

glasno opisuje način na koji od „gline” pravi figuru. Na primer: Sada ću širom da mu otvorim oči...Ruke ću da mu postavim u ovakav položaj...Nagnuću mu telo malo uapred...Od „gline” se očekuje da bude „poslušna” i da poštuje „vajareve” želje.

Sva deca stanu u dva koncentrična kruga, unutrašnji i spoljašnji, tako da formiraju parove. Voditeljka im kaže: Sada ćete svi vi koji stojite u unutrašnjem krugu da se okrenete ka svome paru koji je u spoljašnjem krugu. Oni iz spoljašnjeg kruga su „vajari” i njihov zadatak je da od svog para u unutrašnjem krugu „izvajaju” jednu tužnu figuru. „Vajari” treba da „vajaju” figuru onako kako misle da treba da izgleda neko ko je tužan. Nema tačnih i pogrešnih figura, nema lepih i ružnih figura, već je samo bitno da „vajar” bude zadovoljan načinom na koji je „izvajao glinu”. Kad „vajari” završe „vajanje”, kretaće se lagano oko unutrašnjeg kruga i posmatrati ostale figure, dok ponovo ne dođu do svog para.

Kad se ovaj deo igre završi, deca menjaju uloge: „vajari” postaju „gline”, a „gline” – „vajari”. Sada su „vajari” – oni iz unutrašnjeg kruga. Vaš zadatak je da od „gline” „izvajate” jednu srećnu figuru. Kada završite „vajanje”, krećite se oko kruga, dok opet ne dođete do svog para i posmatrajte figure u spoljašnjem krugu.

II. „VAJANJE” ZADATIH SITUACIJA

3 „VAJANJE” I PANTOMIMA – NEPRIJATNE SITUACIJE. Sva deca su publika i sede u polukrugu, a parovi se smenjuju na „bini”, jedan po jedan, sledeći proceduru koja će biti opisana. Zadatak „vajara” u ovoj igri jeste da na svom paru „izvaja” neprijatno osećanje koje je sam izazvao nekim ponašanjem (situacije od 1 do 6, navedene u materijalu za pripremu).

Sada ćemo se opet igrati „vajanja”, ali na sledeći način. Ostaćete u istim parovima kao u prethodnoj igri. Parovi će, jedan po jedan, da se smenjuju pred publikom. Publika pažljivo posmatra šta se dešava. „Vajar” izvuče jednu cedulju iz šešira (voditeljka demonstrira koristeći posebno pripremljenu cedulju: *Ti si slučajno svom drugu probušio novu loptu*). Pročita u sebi šta piše na njoj (voditeljka demonstrira) i onda svog para („glinu”) „izvaja” tako da pokaže kako bi se „vajar” osećao u opisanoj situaciji (voditeljka demonstrira na detetu koje je pored nje). I tek na kraju „vajar” će glasno pročitati šta piše na cedulji (voditeljka pročita situaciju sa svoje cedulje). Znači, ja sam od svog para „izvajala” figuru koja oslikava kako se „vajar” osećao kada mu je neko probušio novu loptu. Voditeljka proveriti da li su deca razumela šta treba da „vajaju”.

Posle ove male demonstracije i objašnjenja, voditeljka poziva prvi par da stane pred publiku. Pošto se dogovore ko će da bude „vajar” a ko „glina”, „vajar”

7. RADIONICA

izvuče cedulju sa opisom situacije (Prilog 1). Pročita je u sebi (nikako ne naglas) i počne da „vaja” svog para tako da može da se prepozna kako se „vajar” oseća. Drugo dete („glina”) ne zna u koju situaciju ga on „vaja”.

Pošto je „vajanje” završeno, „vajar” glasno pročita šta je pisalo na cedulji. (Sada kada zna kakva je bila situacija, „izvajani” par može da popravi ili promeni položaj u koji ga je „vajar” postavio.)

Nakon toga voditeljka pita „izvajano” dete/„glinu” kako se oseća u tom „izvajanom” položaju. Voditeljka nastoji da potpitanjima pomogne detetu da imenuje osećanje (na primer: tužan sam, ljut, besan, zbunjen, iznenađen, razočaran...), jer je cilj ovog dela igre da se deca vežbaju u izražavanju i imenovanju osećanja. Ukoliko deca nisu u stanju da imenuju osećanje, voditeljka im može pomoći.

Voditeljka zatim pita „vajara”: Šta bi ti sada uradio kada si čuo kako se tvoj par (drug/drugarica) oseća? Pustiti „vajara” da svoj odgovor kaže ili pokaže pantomimom. Nakon što čuje ili vidi šta je „vajar” rekao (uradio), voditeljka pita „izvajano” dete u paru kako se sada oseća i pruža mu mogućnost da odreaguje, kaže ili pokaže pantomimom svoj odgovor.

Zadate situacije navode decu da preuzmu odgovornost za vlastito ponašanje. Smisao ovih aktivnosti jeste da deca shvate da mogu aktivno da utiču na razvoj događaja, to jest da izvinjenjem ili nekim drugim postupkom reaguju kada god kod drugog izazovu (slučajno) neko neprijatno osećanje.

Posle svakog nastupa, od dece u publici (koja drže svoje kartončiće sa različitim izrazima lica) može se tražiti da ocene da li su „vajar” i „glina” bili zadovoljni na kraju odigrane scene ili nisu. Dakle, svako dete daje svoju procenu da li su likovi u situaciji prevazišli neprijatna osećanja ili nisu tako što podiže po jedan kartončić sa odgovarajućim likovima/osećanjima: ili onaj gde su oba lika srećna, ili onaj gde su oba lika tužna, ili onaj gde je jedan lik srećan, a drugi tužan (voditelj unapred pripremi i podeli kartončiće – svako dete dobija tri kartončića). Ako većina dece iz publike proceni da je bar jedan od učesnika na kraju izašao nezadovoljan, voditeljka pita postoji li neko drugačije rešenje u kojem će oba učesnika biti zadovoljna.

Ukoliko nema dovoljno vremena ili deci popusti pažnja, ovaj poslednji međukorak se može i preskočiti.

Međukoraci se ponavljaju onoliko puta koliko ima parova.

4 „VAJANJE” I PANTOMIMA – PRIJATNE SITUACIJE. Za „vajanje” prijatnih situacija koristi se ista procedura. Parovi se, jedan po jedan, smenjuju na bini. „Vajar” izvlači cedulju (Prilog 1) sa zadatom situacijom i „vaja glinu” tako da prikaže prijatno osećanje i na kraju glasno pročita situaciju sa ce-

dulje. Pošto je „vajanje” završeno, „vajar” glasno pročita šta je pisalo na cedulji. Voditeljka potom pita „izvajano” dete: **Šta bi ti sada uradio?** (Pustiti „izvajano” dete da to kaže ili pokaže pantomimom.) Zatim pita „vajara” kako se sad oseća nakon što je video (čuo) reakciju svog para. Voditeljka nastoji da potpitanjima pomogne „vajaru” da imenuje osećanje (na primer: zadovoljan sam, radostan, srećan, ponosan, drago mi je...), jer je cilj ovog dela igre da se deca vežbaju u izražavanju i imenovanju prijatnih osećanja. Ukoliko deca nisu u stanju da imenuju osećanje, neka to učini voditeljka.

Na kraju, voditeljka može da se obrati deci u publici (koja drže svoje kartončiće s različitim izrazima lica), sledeći već opisanu proceduru (iz prethodnog koraka).

Međukoraci se ponavljaju onoliko puta koliko je preostalo parova.

Zadate situacije navode decu da uvide važnost osetljivog i odgovornog ponašanja i u prijatnim situacijama. Deca mogu aktivno da utiču na razvoj događaja tako što **izrazom zahvalnosti** reaguju kada neko kod njih izazove prijatno osećanje.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I. DODIRIVANJE DLANOVA (30)

II. MAHNITE ILI ODMAHNITE (56)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

- „Vajanje” može decu da odvuče u estetske rasprave ili može da im bude smešno, pa se ona „krevelje” i zavirljavaju. Voditeljka može pojačati instrukciju i dati situacijama dramsku ozbiljnost time što će deci reći da zamisle da drugo dete ne razume dobro naš jezik (doselilo se nedavno iz daleke zemlje) i da je jako važno da izrazima lica ili pokretima tačno izraze to što im je važno (da nas ono ne bi pogrešno razumelo).
- *Preveliki je broj situacija i to decu može da zamori.* Voditeljka može smanjiti broj situacija i formirati trijade („vajar”, pomoćnik „vajara” i „glina”) umesto parova.

PRILOZI

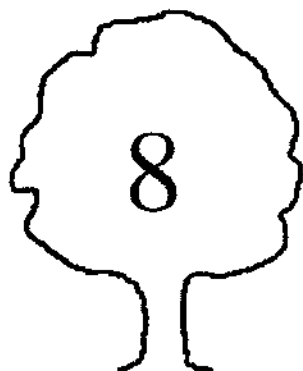
PRILOG I

NEPRIJATNE SITUACIJE

1. Ti si svom paru na likovnom slučajno prosuo (prosula) prljavu vodu preko crteža
2. Par ti je posudio kasetu iz video kluba, na koju si ti slučajno presnimio (presnimila) nešto drugo
3. Zaboravio (zaboravila) si na dogovor sa svojim parom da se posle škole nađete na igralištu i on te je dugo čekao
4. Ispričao (ispričala) si, slučajno, nekom drugom tajnu koju je tvoj par samo tebi rekao
5. Ti si svom paru slučajno pocepao (pocepala) novu jaknu
6. Ti si izgubio (izgubila) sat koji ti je par pozajmio

PRIJATNE SITUACIJE

3. Ti si svom paru dao (dala) svoj bicikl na pola sata
4. Ti si svom paru pomogao (pomogla) da reši težak zadatak iz matematike
5. Ti si svom paru napisao (napisala) razglednicu sa letovanja
6. Ti si podelio (podelila) sa svojim parom čokoladu
7. Ti si pozvao (pozvala) para da ide sa tobom u bioskop (ZOO vrt)
8. Ti si poklonio (poklonila) svom paru najdražu olovku (poster omiljenog glumca)

HAJDE DA SE DOGOVORIMO

CILJ ove radionice jeste da omogući učenicima da počnu da koriste znanja i veštine koje su stekli u ovom programu. Ova radionica pruža materijal za vežbanje veštine pregovaranja. Da bi se proces pregovaranja uspešno vodio, potrebno je primeniti gotovo sve što su učenici do sada saznali u *Učionici dobre volje*.

PROCES kojim se ovo postiže odvija se u jedinstvenoj glavnoj aktivnosti u kojoj deca igraju uloge različitih osoba. Od svakog pojedinačnog lika, kao i od svih zajedno, zavisi mogućnost ostvarenja jednog, za decu, važnog cilja. Na ovaj način, svako pojedino dete je u prilici da doživi pregovaranje kao *interakciju* s drugima, odnosno kao *proces rešavanja zajedničkog problema*. Ishod ovog procesa može biti povoljan za sve strane koje učestvuju u njemu pod uslovom da se svako potruži da podjednako vodi računa o svojim potrebama i o potrebama drugoga.

Scenario ove radionice je specifičan po tome što je otvoren za različite ishode za koje voditelja mora biti pripremljena i kojima treba prilagoditi svoje ponašanje. Ovo se naročito odnosi na mogućnost da ishod pregovaranja bude nepovoljan za jednu od strana koje učestvuju u pregovoru. Takvu situaciju treba tretirati kao nerešen zajednički problem, a ne kao neuspeh ili krivicu samo jedne strane.

MATERIJAL

- Bedževe i selotejp (u Prilogu 2 nalaze se četiri nacrtana lika odraslih osoba, oba pola, različita po starosti, zanimanju i odnosu prema dečjim potrebama iz scenarija; na levoj strani svakog bedža, ispod lika, napisano je ime i prezime; na desnoj strani, koja se presavija tako da postane

8. RADIONICA

61

poledina crteža, otkucani su za priču bitni podaci o liku, koje svako dete mora pažljivo da pročita kako bi moglo da odigra svoju ulogu).

- Pravila ponašanja (u Prilogu 3 su dve liste s pravilima ponašanja – jedna za decu, druga za „odrasle”; listu pravila treba fotokopirati u onoliko primeraka koliko ima dece i podeliti odgovarajućim grupama).
- Adrese (veći kartoni ili nalepnice s natpisima „Slavujev venac 1” (do 4); treba ih postaviti na četiri udaljena mesta u učionici, da bi se deca mogla rasporediti na odgovarajuća mesta.
- Znakove STOP (po jedan za svaku grupu, ukupno četiri); staviti po jedan na klupu, kod svake adrese.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

VELIKI VETAR DUVA (44) 5 min.

GLAVNA AKTIVNOST

PREGOVARANJE

Glavna aktivnost se odvija u sledećim koracima:

1. Uvođenje u pregovore 20 min.
2. Pregovori 50 min.
3. Razgovor u krugu 10 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

VRBA (34) ili
PAROVI U OGLEDALU (84) 5 min.

8. RADIONICA

UVODNA AKTIVNOST

VELIKI VETAR DUVA (44)

GLAVNA AKTIVNOST

PREGOVARANJE

1 UVOĐENJE U PREGOVORE. Svi sede u krugu. Voditeljka kaže: **Danas ćemo igrati jednu zanimljivu igru u kojoj ćete imati različite uloge.** Neki će igrati uloge dece, neki uloge odraslih, a svi zajedno ćemo glumiti jednu situaciju u kakvoj bismo se mogli naći u stvarnom životu. U toj našoj maloj predstavi pokušaćemo da rešimo jedan problem tako da svi kojih se on tiče na kraju budu zadovoljni. Evo, sada pažljivo slušajte priču. Voditeljka čita priču „Slavujev venac” (Prilog 1).

Dakle, čuli ste priču. E, upravo to je ono što ćemo mi danas ovde odigrati: deca će ići kod komšija/komšinica i pokušaći da dobiju njihovu saglasnost za preuređenje parkića. Pored toga, deca će pokušati da od njih dobiju prilog (novac) potreban za farbanje igrališta. *Cilj svih nas zajedno biće taj da se dođe do rešenja kojim će svi biti zadovoljni.*

Voditeljka izabere četiri snalažljiva i rečita učenika i zamoli ih da iz šešira izvuku pripremljene bedževe sa ulogama za odrasle (videti Prilog 2). Kada je izvlačenje završeno, voditeljka im objasni da će oni igrati ulogu tog lika koji je opisan na bedžu. Sa njima će razgovarati grupa dece koja dolazi da razgovara o igralištu. Grupica „odraslih” može negde da se povuče i da na miru pročita svoju ulogu. Za to vreme voditeljka deli odeljenje u četiri grupe i upućuje ih na četiri različite adrese (cedulje s nazivima ulica zalepljene su u četiri ćoška; nije važno gde će biti koja grupa). Kada svi budu na svojim mestima, voditeljka daje sledeća objašnjenja:

Evo, sada ste svi na svojim adresama. Da vidimo ko je gde. Voditeljka svakoj grupi daje kratko objašnjenje gde se ko nalazi i ko će, od odraslih, biti njihov sagovornik (za to vreme „odrasli” čitaju negde sa strane svoje uloge):

Vi ste na adresi Slavujev venac 1. To je stambena zgrada. Razgovaraćete sa gospodom Marinom Šarić, vaspitačicom.

Zatim se redom daju uputstva i ostalim grupama: Vi ste došli na adresu Slavujev venac 2. Razgovaraćete s gospodinom Živoradom Markovićem. On živi u toj zgradi, ali ima i stolarsku radnju u prizemlju.

Vi ste došli na adresu Slavujev venac 3. Razgovaraćete s gospodinom Dragišom Perićem. On je stariji gospodin koji dolazi u ovu zgradu, u klub penzionera, ali živi u susedstvu.

Vi ste došli na adresu Slavujev venac 4. Razgovaraćete s gospodom Dragom Đokić, bivšom sportistkinjom i, nedavno, članom kluba penzionera.

Kada završi sa grupama pojedinačno, voditeljka se obraća svim grupama: **Spremite se svi za razgovor koji ćete voditi sa vašim komšijama. Napravite mali plan šta ćete i kako reći; šta tražite; šta od njih očekujete; zašto to tražite; šta ćete ako ne pristanu da vas podrže i sl. Imaćete deset minuta za pripreme. Ne zaboravite da morate tražiti dve stvari: prvo – saglasnost da se igralište napravi; i drugo – malu novčanu pomoć od njih lično za te poslove.**

Pre nego što krenete u akciju, ja ću vam dati neka pravila kojih treba da se pridržavate ako hoćete da vaša akcija/pregovaranje budu uspešni. Deli listu s pravilima: „odraslima” pravila za odrasle, a „deci” pravila za decu (svako dete treba da ima svoj sopstveni list s pravilima).

Voditeljka naglas čita pravila sa obe liste (Prilog 3). Zatim može porazgovarati ukratko s decom o navedenim pravilima: Ima li nekih pravila koja nisu jasna? Ako ima, razjasniti.

Posle toga, voditeljka prilazi grupici „odraslih” da vidi imaju li kakvih pitanja i dodaje sledeće objašnjenje: Pročitajte pažljivo ovo što piše na poleđini bedža. Vi ćete se od sada pa do kraja ove igre ponašati onako kako nalaže vaša uloga. Trudite se da što bolje zamislite šta bi ta osoba rekla i kako bi se ponašala u susretu s decom koja su došla da nešto od nje traže. Kada se svako od vas tako lepo uživi u svoju ulogu, moći ćemo da započnemo pregovore.

Voditeljka daje oko deset minuta za pripremu pregovaranja.

2 PREGOVORI. Dobro, sada ćemo početi. Molim „odrasle” da se vrate svojim kućama, na adrese koje su im upisane na bedževima.

Prvo ćemo odglumiti razgovor u Slavujevom vencu 1 (a potom 2, 3 i 4). Dakle, uživite se u svoje uloge i razgovarajte – pregovarajte! Ne zaboravite da tražite dve stvari: pristanak i novčanu pomoć. Imajte na umu da ćete lakše uspeti da postignete ono što hoćete ako se pridržavate pravila koja ste dobili i o kojima smo razgovarali.

Evo, neka sada prva grupa dece (pokazati) krene u Slavujev venac 1, a svi ostali neka budu publika i pažljivo slušaju šta će se tamo odigrati. Vi iz publike imate listu s pravilima ponašanja u pregovorima. Kada primetite da je neko od pravila prekršeno, vaš zadatak je da podignete znak STOP (koji je dobilo svako dete) i kažete koje je pravilo prekršeno.

Na svakoj adresi pregovori mogu da traju najviše deset minuta. Ako neka grupa ne uspe da se dogovori za tih deset minuta, dobiće novu priliku (pet minuta) da proba još jednom, ali tek pošto „odgledamo” sve ostale razgovore.

Evo, deca su stigla na Slavujev venac 1. Sada neka pozvone na vrata. **Otvora im komšinica Marina. Predstavite se komšinici i počnite razgovor.**

Na svakoj novoj adresi voditeljka ukratko ponavlja proceduru započinjanja razgovora. Tokom pregovora voditeljka pažljivo prati da li se poštuju pravila i skreće pažnju na eventualne prekršaje, ali *samo* ako nijedno od dece to ne učini pre nje. Tako ona sve vreme podstiče decu da se što više užive u svoje uloge i podseća ih na vreme, tj. saopštava koliko je vremena ostalo do kraja desetominutne runde pregovora koja je u toku.

3 RAZGOVOR U KRUGU. Po završetku pregovora, vodi se razgovor o tome kako su oni tekli i kako se ko osećao u svojoj ulozi; šta je bilo teško a šta lako; da li je poštovanje pravila olakšavalo ili otežavalo pregovore, itd.

Bez obzira na ishod pregovora voditeljka treba da pohvali decu zbog uložene truda i naglasi da pregovaranje nije lak zadatak ni za odrasle.

U slučaju da pregovori ne uspeju, a u grupi dođe do svađe i međusobnog optuživanja, neophodno je da voditeljka zaštititi one učenike koje ostali „okrivljuju” za neuspeh pregovora, naglašavajući da je u pitanju samo igra i gluma (ako zatreba, treba otvoreno podržati to dete – pohvaliti za dobru glumu i sl.). Eventualno, voditeljka može da doda da je svima korisno da razmisle kako bi se mogli snaći da u stvarnom životu naiđu na neku takvu osobu.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

VRBA (34) ili PAROVI U OGLEDALU (84)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

- *Radionica je preteška za mlade osnovce.* Prema mišljenju koleginica ova radionica je bila preteška za decu mlađeg školskog uzrasta. Zato je ona u revidiranom izdanju Učionice dobre volje prebačena u program za starije osnovce, a za mlade osnovce osmišljena je jednostavnija verzija radionice.
- *Deci može biti teško da uđu u uloge odraslih.* Voditeljka može pomoći tako što će pitati tu decu na koga ih u stvarnom životu najviše podseća taj lik i onda im sugerisati da pokušaju da ih imitiraju (dubina glasa, način govora, držanje tela, pokreti, mimika lica i slično).
- *Neka deca ostaju „ukopana” u svojim ulogama i teško se „pomeraju” tokom pregovaranja.* Voditeljka može da uvede za sebe znak „STOP! POMOĆ” i da najavi da ima pravo da ga podigne samo jednom tokom odigravanja svake scene. Tu priliku može iskoristiti da, podržavajući

sve učesnike, blago preusmeri tok pregovaranja u željenom pravcu. Konačno, ukoliko se situacija baš nikako ne raspliće, preporučujemo vam da podržite decu i pohvalite njihovu glumu, a istovremeno predložite novu radionicu za sledeći čas (pogledati *Novu mogućnost*).

- ***Nova mogućnost:*** napraviti dve radionice koje bi išle dan za danom. Voditeljka može prvo izvođenje radionice najaviti kao oprobavanje i učenje pregovaranja. Ono bi se završilo jednostavnom analizom i razradom strategije (scenarija) za uspešno pregovaranje.

PRILOZI

PRILOG 1: PRIČA ZA IGRU ULOGA

SLAVUJEV VENAC

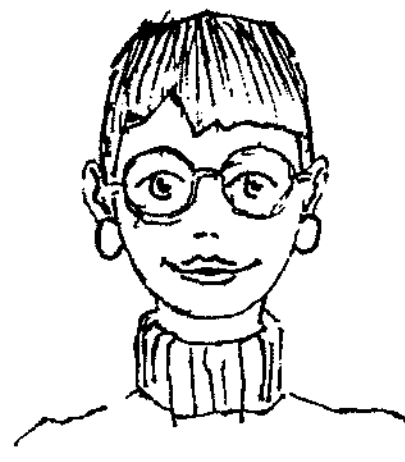
U ulici Slavujev venac stanuje mnogo dece, otprilike vaših godina. Većina kuća u toj ulici nema dvorište za igru, već samo bašte. Ali između kuća br. 1 i 4 postoji mali i veoma zapušten dečji park, sa polomljenim klupama, klackalicom i ljuljaškom, sav zarastao u korov i pun svakojakog đubreta (flaša, papira, granja, plastičnih kesa...). Deca bi, naravno, volela da imaju lepo uređeno dečje igralište i njihovi roditelji ih podržavaju u ideji da očiste i preurede stari parkić.

E sad, kao što ćete videti, u kućama blizu (oko) parkića stanuju razni ljudi koji nemaju malu decu. Neki se slažu da zapušteni parkić postane lepo uređeno dečje igralište. Drugima je svejedno, a treći su pomalo i protiv toga. Roditelji i deca su se dogovorili kako da zajedničkim snagama preurede parkić. Deca su pristala da očiste sve đubre i počupaju korov. Roditelji su prikupili dovoljno novaca da mogu da plate popravku ljuljaške, klackalice i tri drvene klupe. No, da bi se parkić stvarno preuredio, deca prvo moraju da dobiju saglasnost komšija koji žive u ulici Slavujev venac u brojevima od 1 do 4. Pored toga, deca jako žele da se ljuljaška, klackalica i klupe oboje veselim bojama, za šta roditelji nemaju više novaca.

PRILOG 2: BEDŽEVI ZA IGRU ULOGA

ADRESA: SLAVUJEV VENAC 1

Ti si gospođa *Marina Šarić*, vaspitačica u obližnjem obdaništu. Stanuješ u ulici Slavujev venac 1. Vrlo dobro znaš koliko je deci potreban prostor za igru i jedva čekaš da se taj zapušteni parkić preuredi u lepo dečje igralište. Ti misliš da je preuređenje igrališta posao za opštinu i nisi spremna da „iz svog džepa” pomažeš takve akcije.

Marina Šarić

ADRESA: SLAVUJEV VENAC 2

Ti si gospodin *Živorad Marković*, stolar. Stanuješ u ulici Slavujev venac 2 i u prizemlju imaš stolarsku radnju. Čuo si za ideju da se zapušteni parkić preuredi u dečje igralište. Užasavaš se od pomisli koliko bi štetu mogla da naprave deca kad bi im lopta uletela u tvoj izlog.

Živorad Marković

ADRESA: SLAVUJEV VENAC 3

Dragiša Perić

Ti si gospodin *Dragiša Perić*, nekada moler, a sada član kluba penzionera u ulici Slavujev venac 3. Imaš probleme sa sluhom, pa si morao ranije da ideš u penziju. Ne protiviš se izgradnji dečjeg igrališta, čak to smatraš korisnim. Bar tebi buka ne smeta. Jedino se bojiš da ne bude nekog razbijanja prozora loptom i slične štete. Posle to neko mora platiti! Malo te brine i kako ćeš prolaziti tim igralištem kada ideš u svoj klub, da te neka lopta ne udari.

ADRESA: SLAVUJEV VENAC 4

Dragana Đokić

Ti si gospođa *Dragana Đokić*, bivša sportistkinja i od nedavno član kluba penzionera u ulici Slavujev venac. Podržavaš svaku inicijativu u vezi sa sportom. Pošto si nekada bila trener lokalnog košarkaškog tima i još uvek imaš kondicije, rado ćeš pomoći deci nekim stručnim savetom kad god ona to zatraže. Ono što tebe brine je kako će to sve biti organizovano i da li će igralište biti vlasništvo nekog sportskog kluba. Ti bi htela da to igralište ne uzmu pod svoje neke „barabe”.

PRILOG 3

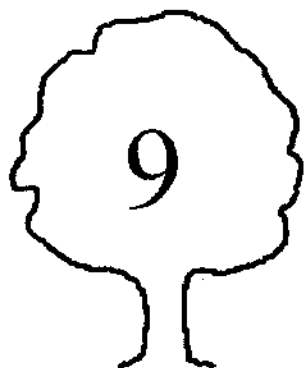
PRAVILA PREGOVARANJA ZA DECU

1. Jasno kažete šta vam treba, tako da budete sigurni da vas je druga osoba dobro razumela.
2. Ni na koji način ne smete vređati sagovornika. Ako imate problema u sporazumevanju, **NAPADAJTE PROBLEM, A NE SAGOVORNIKA!**
3. Trudite se da ne prekidate sagovornika.
4. Ako nekoga niste uspeali da ubedite odmah, razmislite i konsultujte se sa članovima svoje grupe o tome koji bi drugi način bio pogodniji. **POKUŠAJTE PONOVO!**
5. Pokažite razumevanje za potrebe drugih ljudi.

Ukratko – PREGOVARAJTE!

PRAVILA PREGOVARANJA ZA ODRASLE

1. Pažljivo slušajte šta vam deca govore.
2. Ako vređaju, ne dajte im saglasnost.
3. Ne dozvolite da vas prekidaju dok govorite.
4. Ako deca misle samo na svoje potrebe, a vaše smatraju nevažnim, ne dajte im saglasnost.
5. Ne mislite samo na ono što je vama važno, već pokušajte da razumete potrebe dece.
6. Ako imate problema u sporazumevanju sa sagovornikom, **NAPADAJTE PROBLEM, A NE OSOBU!**

ŠTA NOSIM SA SOBOM

CILJ. Ovo je poslednja radionica u programu. Njen je cilj da zaokruži ceo put koji je grupa zajednički prošla. Ideja je da se napravi pregled znanja i veština koje su učenici stekli u toku programa, ali i pregled mogućih upotreba tih znanja. Takođe je cilj da se ojača i podrži osećanje grupne pripadnosti onih učenika koji su zajedno prošli ceo program. Oni kao grupa mogu duže i uspešnije da očuvaju „dobru volju” u svom okruženju.

PROCES u ovoj radionici nije precizno određen. I voditeljka i učenici imaju pravo da radionicu donekle kreiraju po svom ukusu, to jest da je počnu i završe onim aktivnostima koje su najviše voleli u programu. U ovoj radionici ima puno sumiranja prethodnih iskustava, razmena i integrativnih aktivnosti unutar radioničke grupe.

MATERIJAL

- Papiri A3 formata za svakog učesnika;
- Bojice, flomasteri;
- Crteži/stavke koje je voditeljka pripremila (predstavljaju znanja i veštine koje ona smatra važnim iz programa *Učionica dobre volje*;
- Četiri pakpapira;
- Selotejp.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 60 minuta

UVODNA AKTIVNOST

Voditelj može sam da je odabere
iz „Kataloga igara” 5 min.

GLAVNE AKTIVNOSTI

I. ŠTA MI JE U PRTLJAGU

Ova aktivnost se ostvaruje u sledećim koracima:

1. Sadržaj „kofera” 10 min.
2. Razgovor o sadržaju „kofera” 10 min.

II. ZAJEDNIČKI CRTEŽ

3. Crtanje u grupi 15 min.

III. GRUPNA FOTOGRAFIJA

4. Pravljenje „skulpture” 10 min.
5. „Fotografisanje” 5 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

Po izboru učenika 5 min.

I. ŠTA MI JE U PRTLJAGU¹

1 SADRŽAJ „KOFERA”. Svaki učesnik dobija papir A3 formata. Na njemu crta veliki kofer. Svako u svoj „kofer” upisuje ili ucrtava ona znanja i veštine koje je naučio na radionicama, a čine mu se upotrebljivim za njega lično. Voditeljka ne obeshrabruje žagor, međusobno komentarisane i posmatranje tuđih crteža. Pri kraju, voditeljka u centar kruga „istrese” materijal koji je ona pripremila (sadržaj njenog „kofera” ispisan na raznobojnim papirićima ili na neki drugi zanimljiv način).

2 RAZGOVOR O SADRŽAJU „KOFERA”. Nekoliko učesnika prikaže sadržaj svog „kofera”. Potom ostali dodaju nove elemente, ukoliko ih u njihovim „koferima” ima. Navodi se za šta je koja od ponetih „stvari” namenjena i razgovara se o njenim mogućim drugim namenama.

II. SIMBOLI „UČIONICE DOBRE VOLJE”

3 CRTANJE ZAJEDNIČKOG CRTEŽA. Stavi se na pod više velikih pak-papira, zalepljenih jedan za drugi, tako da se napravi jedan dugačak lanac na podu cele učionice.

Veličinu pakpapira voditeljka određuje u zavisnosti od veličine grupe, imajući u vidu da svi učenici treba istovremeno da rade na njemu. Zatim se učenici pozivaju da razmisle o tome šta je to što bi ostavili kao trag, zapis, ili grafit posle svega što su doživeli učestvujući u radionicama „učionice dobre volje”. To može biti znak, reč, rečenica, crtež, simbol... Kada učenici razmisle o tome, prilaze zajedničkom papiru. Svaki učenik ocrtava svoj rašireni dlan na papiru i u njega ili pored njega napiše ili nacrtava to što je smislio. Može se i potpisati ako želi, ali to nije obavezno. Voditeljka takođe učestvuje u ovoj aktivnosti.

Kad svi završe sa crtanjem, voditeljka poziva učenike da zajedno ukrase taj plakat (vodeći računa da svi zapisi ostanu neoštećeni) i daju mu ime, ukoliko žele. Zatim se plakat svečano okači na zid (horizontalno, vertikalno...).

III. GRUPNA FOTOGRAFIJA

4 PRAVLJENJE „SKULPTURE”. Pošto je ovaj susret poslednji u nizu druženja u okviru radionica „učionica dobre volje”, hajde da se slikamo da bismo imali uspomenu na zajednički provedene trenutke. To neće biti pravo fotografisanje već „kao da”. Vaš će zadatak biti da napravite zajedničku „skulpturu” tako

9. RADIONICA

da svako od vas bude deo te „skulpture”. Pronađite sebi mesto ili položaj koji vam odgovara u „skulpturi”. Kada „skulptura” bude gotova, ja ću biti fotograf i slikaću vas.

Voditeljka im pomaže dok rade: vodi računa da svi učestvuju u pravljenju „skulpture”; da za svakog ima prostora; podstiče ih da to bude veselo, šaljivo.

5 „FOTOGRAFISANJE”. Kada voditeljka proceni da je proces pravljenja „skulpture” gotov, „fotografiše” ih tako što stane ispred njih i odglumi pravo fotografisanje. Pri tom im kaže:

Ovo će biti posebna „fotografija” koja neće biti vidljiva svakome. To znači da je drugi ne mogu videti, već samo mi koji smo učestvovali u „učionici dobre volje”. To je „fotografija” koja se neće čuvati u albumima, već u našim srcima i podsećaće nas na vreme koje smo proveli zajedno.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

Po izboru učenika ponavlja se neka od završnih igara koja im je već poznata.

¹ Ideja za ovu aktivnost je preuzeta sa seminara o nenasilnoj komunikaciji koji su vodili Libby Cooper, Jenny Hyatt i Barry Knight u Beogradu juna 1995.

RADIONICE ZA STARIJE OSNOVCE

ŠTA JE TO „UČIONICA DOBRE VOLJE”

CILJ ove radionice jeste da upozna decu s programom rada i da ih motiviše da u njemu učestvuju. Drugi cilj je jačanje grupne kohezivnosti, tj. stvaranje skladne atmosfere u kojoj se neguju bliskost i saradnja među učenicima, kao i stvaranje grupnog identiteta – osećanja pripadnosti grupi.

PROCES rada se odvija tako što u uvodnom delu radionice voditeljka upoznaje učenike s programom *Učionice dobre volje*, kao i sa načinom rada tokom programskih aktivnosti, posebno naglašavajući specifičnosti radioničarskog pristupa. To je jedini deo programa gde voditeljka na klasičan, predavački način komunicira s decom. Odmah posle uvodnih objašnjenja, uvode se aktivnosti u kojima deca imaju prilike da neposredno iskuse kako stvarno izgleda radioničarski proces.

Moguće je da će jednom broju dece učestvovanje u programu *Učionice dobre volje* biti prvi susret s radioničarskim tipom rada. Zato je važno na početku posvetiti neko vreme samom metodu. Deci naročito treba objasniti da je u radionicama uloga nastavnika donekle drugačija nego na redovnim časovima. Ovde nastavnik ne drži predavanje, već podržava zajednički grupni proces, stvara i podržava povoljne uslove za njegovo odvijanje, garantuje poštovanje zajednički uspostavljenih pravila, vodi računa o vremenu i o strukturi aktivnosti i sl. Važno je da i nastavnik stalno ima u vidu tu svoju drugačiju ulogu.

Decu od samog početka treba podsticati da postavljaju pitanja, jer pitanja učenika su važan i koristan deo zajedničkog procesa rada. I onim što saopštava i svojim ponašanjem prema učenicima nastavnica/voditeljka treba da podrži otvorenost, opuštenu atmosferu u kojoj su svi ravnopravni, svi aktivni i slobodni da sami istražuju i otkrivaju, ali i spremni da prate svoje drugove u njihovim istraživanjima i da pokažu poštovanje prema njima.

MATERIJAL

- Veliki papir (1 x 1 m) kružnog, cvetnog ili drugog neobičnog oblika, za ispisivanje imena;
- Flomasteri (40 komada).

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 55 minuta

UVODNA AKTIVNOST

UPOZNAVANJE SA PROGRAMOM

Ova se aktivnost ostvaruje u sledećim koracima:

1. Šta je to „učionica dobre volje” 5 min.
2. Šta su radionice 5 min.
3. Pravila radionice 10 min.

GLAVNA AKTIVNOST

NASTAJANJE RADIONIČARSKJE GRUPE

Ova se aktivnost ostvaruje u sledećim koracima:

4. Priče o imenima 10 min.
5. Očekivanja i nedoumice u vezi sa radionicama 10 min.
6. Razgovor u krugu 10 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

HAJDE DA SE OPUSTIMO (32) 5 min.

1. RADIONICA

UVODNA AKTIVNOST

1 ŠTA JE TO „UČIONICA DOBRE VOLJE”. Pošto je pozvala učenike da sednu u krug, voditeljka izlaže suštinu programa i način rada. Predlažemo da to deci kaže na sledeći način: Pozvala sam vas da vam predstavim jedan zanimljiv program u kojem ćemo svi zajedno učestvovati. Ovaj program može da nam pomogne da otkrijemo i naučimo različite načine za rešavanje problema iz svakodnevnog života. Taj program se zove *Učionica dobre volje*. Sada ću vam objasniti o čemu se radi, a posle ćete vi imati prilike da me pitate ono što vas još zanima.

Svi se mi ponekad nađemo u situaciji da se s nekim posvađamo. To nam se dešava u školi, kod kuće, kada izađemo napolje. Neke sukobe lako rešavamo, a neki su nam teški za rešavanje i dugo traju. U „Učionici dobre volje” učićemo se veštinama koje nam olakšavaju rešavanje sukoba. Saznaćemo kako da slušamo druge; kako da prepoznamo i drugima kažemo ono što nam je potrebno; kako da budemo iskreni a da ne vređamo; kako da branimo sebe a da ne ugrozimo drugog...

2 ŠTA SU RADIONICE. Kako ćemo sve to raditi? Razgovorima i različitim aktivnostima koje katkad liče na igru, a u stvari bave se vrlo ozbiljnim stvarima. Mi to zovemo – radionica. To nije radionica u kojoj se nešto pravi – u smislu stvari, predmeta... U našim radionicama „pravi se” nešto drugo: razumevanje, uvažavanje, tolerancija i prijateljstvo...

U radionicama ćemo dosta razgovarati, pričati o sebi, slušati druge, igrati se različitim, vama novih igara, ponekad crtati, maštati, glumiti ili zamisljati razne stvari. Jedna radionica traje, otprilike, dva školska časa, a biće ih ukupno šesnaest.

Koja je korist od radionica? Tokom rada bolje ćemo upoznati sebe i druge, otkriti koliko smo slični a istovremeno različiti i naučiti da postoje mnogi načini za rešavanje sukoba. To će nam pomoći da se bolje razumemo, družimo, razgovaramo i dogovaramo se.

3 PRAVILA RADIONICE. Radionice imaju svoja pravila. Pravila nam pomažu da se lakše snalazimo, da se bolje osećamo u grupi, kao i da se aktivnosti neometano odvijaju. Ja ću vam sada predložiti neka pravila koja su korisna za radionicu, a vi ih možete dopuniti, izmeniti ili dodati nova. Voditeljka izlaže pravilo po pravilo, proverava saglasnost učenika i ispisuje pravila na tabli.

Na radionicama se, kao što vidite, SEDI U KRUGU. Tako se svi bolje vidimo i bolje čujemo. A u krugu nijedno mesto nije bolje ili gore nego su sva jednaka. Dakle, mi smo ovde svi podjednako značajni.

Drugo je pravilo da **SVI UČESTVUJU – NEMA POSMATRAČA**. Biće mnogo pitanja o kojima će se razgovarati i vrlo je važno da svi mogu da kažu ono što misle ili osećaju, što su doživeli ili saznali. U radu niko ne može sedeti sa strane i samo posmatrati šta se dešava. Ne zaboravite da od svakog od nas zavisi kako će radionica izgledati.

Naravno, ukoliko iz bilo kog razloga ne možete u nekom dešavanju da učestvujete u tom trenutku, samo recite „DALJE”. To je treće pravilo radionice.

Četvrto pravilo glasi: „**NE SEDI**” NA SVOJIM POTREBAMA. Ovo je vrlo važno pravilo. Ono traži od vas da poštujete sebe i uvažavate svoje potrebe. Ukoliko vam nešto smeta, ne sviđa vam se, ili pak nešto jako želite, važno je da to odmah kažete.

Sledeće pravilo glasi: **SLUŠAJ**. Stvarno slušanje onoga ko govori ne samo da je znak poštovanja i pažnje prema njemu već je i neophodan uslov da ga stvarno razumemo. Istovremeno, slušanje drugoga i nama pomaže, jer ono što drugi govori, podstiče i nas da se nečega setimo, da nešto novo smislimo.

Poslednje pravilo se odnosi na **POŠTOVANJE DOGOVORENOG VREMENA** za radionice. Važno je da se dolazi na vreme, da nema odlaska ili dolaska usred radionice. Tako se ometaju drugi, a sebi se uskraćuje potpun doživljaj radionice.

Pošto je izložila pravila, voditeljka poziva učenike da daju svoje predloge za eventualna nova pravila. O svakom predloženom pravilu se razgovara i usvaja ju se ona oko kojih se svi slažu.

Ponekad učenici naprave malu zabavu dodajući razna nova pravila. Ako grupa krene u tom pravcu, voditeljka treba da interveniše podsećajući na smisao pravila. Važno je da ta intervencija ne bude gruba, da odmah na početku ne uplaši i ne učutka decu i tako ih pasivizira. Mali višak graje na početku može biti samo znak uzbuđenja zbog novog načina rada. Tu graju voditeljka treba da dopusti, ali i da je kanališe tako da ne ometa ostvarenje zajedničkog cilja. Važno je da deca već na početku shvate da su radionice zabavan ali i ozbiljan način rada i da svaka od njih ima cilj ka kojemu „putuju” svi učesnici zajedno.

Pravila treba ispisati na pakpapiu i istaći ih kad god se izvode radionice. Na taj način učenici i voditeljka mogu u svim prilikama da se pozovu na neko od pravila.

GLAVNA AKTIVNOST

4 PRIČE O IMENIMA. Do sad sam mnogo više priča nego što ću to inače činiti. Od ovog trenutka počinje prava radionica. Radionice obično

1. RADIONICA

počinju međusobnim upoznavanjem učesnika. Mi se svi ovde već dosta dobro poznajemo, ali uvek ima novih stvari koje možemo saznati i o sebi i o drugima. Sada ćemo uzeti ovaj veliki papir i na njemu će svako napisati svoje ime ili nadimak na neki poseban način, onako kako to radi kada se potpisuje u leksikone, sveske i sl. Znači, možete se potpisivati ukoso, krupno, sitno, šašavo, kako hoćete... Koristite različite boje, oblike i veličine za slova vašeg imena. Papir stoji u centru kruga. Voditeljka prilazi papiru. Ona prva počinje da ispisuje svoje ime na neobičan način i vraća se na svoje mesto. Onda učesnici redom, kako sede u krugu, čine to isto. Pošto su svi napisali svoja imena, papir se može negde okačiti da stalno stoji, kao simbol jednog novog početka.

Voditeljka sada predlaže da svako razmisli o svom imenu i kaže kako ga je dobio, da li mu se sviđa ili ne, ima li neki nadimak i da li misli da mu ime odgovara. Ona sama prva govori o svom imenu iskreno i koliko može zanimljivo, kako bi podstakla živu razmenu o imenima i istovremeno potvrdila pravilo – „svi učestvuju”.

5 OČEKIVANJA I NEDOUMICE U VEZI SA RADIONICAMA. Vrlo je važno da sada čujemo šta svako od nas očekuje, šta nas interesuje, kopka ili, možda, brine u vezi sa radionicama.

Ukoliko učenici čute voditeljka može da ih podstakne tako što će prva odgovoriti na ovo pitanje, a onda ih poziva da i oni kažu svoje mišljenje ili postavе pitanje.

6 RAZGOVOR U KRUGU. Eto, imali ste priliku da malo osetite radioničarsku atmosferu. Recite mi da li ste prepoznali ili sami primenili neka od pravila oko kojih smo se dogovorili? Ovde nije potrebno da se svi u krugu izjasne. Dovoljno je da se čuje nekoliko komentara da bi se razumeo smisao radioničarskih pravila. Šta vam se dopalo, a šta vam se nije dopalo?

Posle datih odgovora, voditeljka sama ističe i pohvaljuje ono što joj se najviše dopalo. (To se može odnositi na međusobno slušanje učenika, na motivisanost za rad ili na veselost i dobro raspoloženje u grupi; važno je da naglasi bar jednu pozitivnu stvar koja se na radionici dogodila.)

ZAVRŠNA AKTIVNOST

HAJDE DA SE OPUSTIMO (32)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA:

- Ponekad učenici daju stereotipne odgovore i imitiraju nastavnika i drugove.

Imitiranje drugih može se javiti kao znak neprijatnosti zbog nove situacije. To može biti način da se učenik zaštiti od prenatlog i, ponekad, ugrožavajućeg, otvaranja pred drugima. Ne insistirajte u tim situacijama na originalnosti i produkciji. Pustite da učenici ostanu u svojoj zoni sigurnosti. Važno je da voditeljka obezbedi atmosferu uvažavanja i postepeno izgrađuje grupnu kohezivnost i međusobno poverenje.

KO SI TI, KO SAM JA

CILJ ove radionice je da učenici postanu svesni individualnih posebnosti koje svako od njih ima, ali i brojnih sličnosti koje ih povezuju. Sposobnost i stav koje ova radionica podržava i razvija jeste sposobnost za *toleranciju*, odnosno stav prihvatanja kako sličnosti tako i razlika između ljudi. Radionica, takođe, ima za cilj *jačanje grupne kohezije*, tj. stvaranje skladne grupe u kojoj se neguju bliskost, saradnja i osećanje grupne pripadnosti. Zajednička ideja svih aktivnosti koje se odvijaju u ovoj radionici jeste da se podrži takav tip organizovanja grupe koji neće nasilno ukidati individualne posebnosti njenih članova.

PROCES kojim se ostvaruju ovi ciljevi postiže se afirmativnim predstavljanjem sebe i drugih ostalima u odeljenju i izražavanjem stvarne ili željene pripadnosti nekim grupama. Jačanje grupne povezanosti i formiranje identiteta radioničarske grupe ostvaruje se u zajedničkoj aktivnosti stvaranja imena, simbola grupe i plakata-slagalice.

MATERIJAL

- Veliki papir – hamer ili pakpapir (70 x 100 cm) – isečen na četiri nepravilna i zaobljena dela koji, kada se spoje, čine slagalicu;
- Flomasteri (40 komada);
- Makaze;
- Selotejp.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 85 minuta

UVODNA AKTIVNOST

IMENA I PRIDEVI (3) 5 min.

GLAVNA AKTIVNOST

PREDSTAVLJANJE I UPOZNAVANJE

Ova se aktivnost ostvaruje u sledećim koracima:

1. Predstavi onog do sebe 10 min.
2. Predstavi sebe 10 min.
3. Tražiš me – tražim te 10 min.
4. Grupe kojima pripadam 20 min.
5. Atom 5 min.
6. Slagalica 20 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

ZRACI UPOZNAVANJA (51) 5 min.

2. RADIONICA

UVODNA AKTIVNOST

IMENA I PRIDEVI (3)

GLAVNA AKTIVNOST

PREDSTAVLJANJE I UPOZNAVANJE

1 PREDSTAVI ONOG DO SEBE. Zamislite da ste na nekom mestu gde vašeg druga/dругарicu ne poznaju, a vi sada želite da ga/je predstavite tako što ćete reći nešto lepo o njemu/njoj. Razmislite koje vam se njegove/njene osobine dopadaju, šta on/ona ume da radi, u čemu je vešt/-a. Pokazaćete rukom na druga/dругарicu koji/-a sedi do vas i rečenicu ćete započeti na sledeći način: „Ovo je Mira i ona dobro zna matematiku, odlično vozi role-re...” ili „Ovo je Goran. On je strpljiv, a i vrlo je spreman da pomogne kada mu neko nešto traži...”

Evo, ja ću prva početi...

2 PREDSTAVI SEBE. Videli smo kako nas drugi doživljavaju i kako prija kad čujemo da drugi o nama govore pozitivne stvari. Hajde sada da sami sebe predstavimo na najbolji mogući način. Ja ću prva započeti ovaj krug i reći ću vam nešto lepo o sebi, nešto što dobro znam ili umem da radim. Prethodno ću zauzeti uspravno, ponosito držanje, da bih vam i na taj način pokazala da to što govorim stvarno i mislim o sebi. Sada neka svako od vas, na svoj način, ali isto tako ponosito, predstavi sebe. Na primer, možete reći ovako: „Ja sam Vesna i umem lepo da crtam, a i jako volim da se družim” ili „Ja sam Vesna i umem da čuvam tajne. Vesela sam i lepo kuvam puding.”

Veoma je važno da svi ponešto kažu o sebi i zato voditeljka treba sve da podstiče i ohrabruje da to učine, posebno povučene i ćutljive učenike. Zavisno od uzrasta i karakteristika učenika težište u predstavljanju može biti na znanjima i veštinama ili na osobinama ličnosti i odnosu prema drugima.

3 TRAŽIŠ ME – TRAŽIM TE (21)

4 GRUPE KOJIMA PRIPADAM. Učenici ostaju u parovima koje su formirali u prethodnoj igri i imaju zadatak da intervjuišu jedan drugog. Sada ćete imati priliku da još nešto novo saznate jedni o drugima i zato ću vas zamoliti da razmislite kojim dvema grupama osećate da pripadate. Kad kažem „grupa”, mislim na nekoliko osoba koje vole da rade slične stvari, ili imaju slična

interesovanja, slične osobine, ili rade zajedno neki posao kao i vi... Na primer, možete pripadati grupi ljubitelja horskog pevanja, grupi atletičara, grupi dobrih strip-crtača, ljubiteljima horor filmova i slično.

Osim toga, reći ćete još i kojoj biste grupi voleli da pripadate, a ne pripadate joj trenutno. Recite bar jednu, a možete i više, ako želite. Te grupe označavaju nešto što biste vi želeli da radite ili kakvi biste želeli da budete...

Dogovorite se ko će u paru biti osoba A, a ko osoba B. Prvo će osoba A intervjuisati osobu B, a zatim ćete zameniti uloge. Imaćete po pet minuta da to uradite.

Pošto završite intervju, svako će reći kojim grupama njegov par pripada i kojim grupama bi voleo da pripada.

Na kraju kruga voditeljka daje komentar: Eto, možda do sada niste ni znali da ste po nekim željama i opredeljenjima međusobno vrlo slični, a da ste po nekima sasvim posebni.

5 **ATOM (22).** Voditeljka prilagođava igru broju učenika u odeljenju, tako da dobije četiri grupe.

6 **SLAGALICA.** Učenici ostaju u grupama koje su formirane u prethodnoj igri. Pošto grupe nađu svoje mesto za rad u prostoriji, sledi instrukcija: Sada će svaka grupa dobiti papir koji je deo velike slagalice. Vaš zadatak je da najpre smislite ime za svoju malu grupu, a zatim i znak, simbol ili neki crtež koji vas povezuje, to jest, koji to ime najbolje predstavlja. Zatim ćete na svom papiru, na strani koja je obeležena zvezdicom, napisati to ime i nacrtati vaš simbol.

Kada grupe završe rad, voditeljka pomaže učenicima da se sva četiri dela slagalice spoje u celinu (poleđina delova se zalepi selotejpom).

Ova slagalica predstavlja zajedničko delo članova naše radioničarske grupe. Hajde sada da od imena vaših malih grupa načinimo jedno novo, neobično ime za celu grupu. Radićemo tako što ćemo uzeti po nekoliko slova ili deo reči iz svakog imena i spojiti ih u potpuno novu reč koja može biti ime naše grupe.

Voditeljka vodi računa da se proces davanja novog imena odvija u veseloj, netakmičarskoj atmosferi, pri čemu će podsticati maštovite i

duhovite kombinacije reči koje ne moraju imati logički smisao. Ukoliko postoje uslovi, plakat-slagalica može se okačiti da stalno stoji na zidu.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

ZRACI UPOZNAVANJA (51)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA:

- *Učenici često koriste pravilo „Dalje“; daju siromašne i stereotipne odgovore.* Važi isti komentar kao za radionicu broj 1.
- *Ponekad učenici daju lažne afirmativne iskaze o drugima.* Na primer, učenik može da kaže: „Ovo je Goran i on ume lepo da prepisuje od mene!“ To, naravno, izazove buru smeha kod ostalih. Voditeljka ovakvu izjavu može da preformuliše u pozitivnu („Hteo si da kažeš da Goran ume da se snađe kada je u nevolji!“ ili: „Hteo si da kažeš da je Goran momak koji se uvek dočeka na noge!“ i slično). Takođe, može ljubazno da zamoli učenika da se drži instrukcije i da kaže nešto pozitivno o svom drugu. Intervencija može biti i na principijelnom, opštijem, nivou gde voditeljka npr. kaže „Nećemo sada tako! Sada vežbamo pozitivan način govora, nešto što ređe primenjujemo i zato nam ide teže. Hajde, pokušaj da pronađeš nešto što smatraš da je stvarno dobro kod Gorana.“

PRIČAM TI PRIČU

CILJ ove radionice je da upozna učenike s važnim izvorom nesporazuma u komunikaciji – sa glasinama. Glasine su neproverene i, često, netačne informacije i priče koje, neautorizovane, kruže od osobe do osobe. Ova radionica bavi se jednim jednostavnim mehanizmom nastajanja glasina – lančanim prenošenjem informacija od jedne do druge osobe, pri čemu se mogu desiti razna iskrivljavanja sadržaja poruke. Svest o postojanju rizika da se informacije prilikom prenošenja izmene može da pomogne učenicima da razviju potreban oprez prilikom primanja, ali i prenošenja informacija, posebno ako se one odnose na osobe iz njihovog okruženja. Takav kritički stav i odgovornost prema tačnosti i korektnosti informacija dragoceni su, jer mogu da povećaju kritičke sposobnosti dece u odnosu na ogroman broj informacija kojima su svakodnevno izložena, da zaustave širenje poneke glasine i da preduprede mnoge lične sukobe.

PROCES kojim se ostvaruje ovaj cilj odvija se u nekoliko faza. U prvoj fazi simulira se, na primeru jedne priče, proces nastajanja glasina i demonstriraju se sve transformacije koje može da prođe informacija tokom usmenog prenošenja od učenika do učenika. U drugoj fazi demonstrira se, na slikovnom sadržaju, isti mehanizam nastanka glasina. Na slikovnom sadržaju lakše je pokazati kako se u lancu prenošenja sve više gube početni elementi koji su dati, a istovremeno uvode novi, kojih prethodno nije bilo, ponekad čak i na štetu osnovnog smisla celine. Bilo da se radi o igri ili o realnoj životnoj situaciji, učesnici u komunikaciji su najčešće nesvesni ovog procesa iskrivljavanja sadržaja. Učestvujući u ovim igrama, deca mogu da vide kako se sadržaj koji su čuli menja čak i kada su stvarno hteli da ga korektno prenesu.

Na kraju glavne aktivnosti, tokom razgovora, uobličava se iskustvo u vezi sa prenošenjem glasina, a težište se stavlja na činioce koji mogu da podstaknu ili preduprede taj proces.

3. RADIONICA

MATERIJAL

- Pet do šest papira A4 formata i pet do šest olovaka za zapisivanje priča;
- Tekst „Priča iz školskog hodnika” (po jedan primerak priče za svaku grupu)
- Slika za igru „Prepričavanje sadržaja slike”.

89

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

OGLEDALO RUKU (66) 10 min.

GLAVNE AKTIVNOSTI

I. PRENOŠENJE PRIČE („Priča iz školskog hodnika”)

Ova aktivnost se ostvaruje u sledećim koracima:

1. Prepričavanje priče u grupama 25 min.
2. Diskusija u grupi 15 min.

II. PREPRIČAVANJE SADRŽAJA SLIKE

Ova aktivnost se ostvaruje u sledećim koracima:

3. Prepričavanje sadržaja slike 20 min.
4. Diskusija u grupi 15 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

KAD ČUJEM...ZNAČU (60) 5 min.

UVODNA AKTIVNOST

OGLEDALO RUKU (66)

GLAVNE AKTIVNOSTI

I. PRENOŠENJE PRIČE

1 **PREPRIČAVANJE PRIČE U GRUPAMA.** Današnja radionica se zove „Pričam ti priču”. Započecemo je aktivnošću u kojoj ćete jedni drugima prepričavati sadržaj jedne priče. Podelićete se u nekoliko grupa koje će istovremeno raditi. Po jednom predstavniku iz svake grupe daću priču koju on treba da zapamti što bolje može i potom vrlo tiho, šapatom, ispriča učeniku do sebe. Drugi predstavnik grupe će ispričati na isti način trećem i tako redom, dok svi ne dođete na red. Poslednji predstavnik grupe će zapisati šta je zapamtio i posle ćemo o tome razgovarati.

Voditeljka decu podeli u grupe tako da ih bude najmanje šestoro, a najviše osmoro u grupi i, za svaku grupu, namesti stolice tako da obrazuju krug i da budu okrenute ka spolja. U svakom krugu dve stolice se primaknu jedna drugoj. To će biti mesto na kome će se prepričavanje odigravati, to jest, to će biti „stolice za prepričavanje”. Sa leve i desne strane od „stolica za prepričavanje” stajaće po jedna prazna stolica na kojoj niko neće sedeti. Na njih voditeljka stavlja natpis: *sveže ofarbano*. Prilikom prepričavanja učenici će se pomerati za po jedno mesto ulevo, preskačući pri tom prazne stolice, čija je funkcija da i vizuelno podsećaju učenike na to da ne prisluškuju prepričavanje koje je u toku. Kada se posmatra iz centra kruga, postupak pomeranja i raspored sedenja je sledeći: u „stolicama za prepričavanje” sede dva učenika – prvi koji je upravo pročitao priču i onaj koji sluša prepričavanje prvog. Sa njihove leve i desne strane nalazi se po jedna prazna stolica, a svi ostali sede okrenuti leđima centru kruga. Pošto je učenik koji je pročitao originalnu verziju priče prepričao ono što je zapamtio, pomera se ulevo na prvu stolicu posle prazne. Na njegovo mesto seda učenik koji ga je saslušao, a do njega prvi koji je sedeo s njegove desne strane. U tom trenutku se i svi ostali pomere za jedno mesto ulevo. Postupak se ponavlja dok se ne dođe do poslednjeg učenika koji će svoju verziju priče i zapisati.

Pošto je na opisani način razmestila učenike i objasnila im princip po kome će se rotirati, voditeljka daje priču otkucanu na papiru (priča je ista za sve grupe i nalazi se u Prilogu 1 ove radionice pod nazivom „Priča iz školskog hodnika”) predstavnicima svih grupa (samo prvi učenik u lancu prepričavanja ima prilike da vidi priču na papiru). Nakon toga im kaže:

3. RADIONICA

Vaš zadatak je da pažljivo, u sebi, pročitate priče koje sam vam dala. Kada budete spremni, prvom učeniku s vaše desne strane šapatom ispričajte sve što ste zapamtili. Počnite rečima: „E, da ti ispričam šta sam danas čuo...” Ostali učenici, koji čekaju svoj red da čuju priču i prenesu je dalje, ne treba da prisluškuju, jer bi se tako igra pokvarila. Ove dve prazne stolice ostavili smo zato da onima koji šapuću omoguće privatnost i izoluju ih malo od ostalih. Osim toga, kada jednom ispričate priču, nemojte je više prepričavati onima koji je još nisu čuli i ne komentarišite vaše utiske međusobno. Poslednji učenik treba da zapiše ono što je zapamtio. Hajde da krenemo sa igrom.

Važno je da voditeljka obrati pažnju na to da sve grupe budu dovoljno udaljene da učenici ne bi čuli kako teče prenošenje priče u ostalim grupama. Kada se završi prenošenje priče, voditeljka prilazi poslednjem učesniku iz svake grupe i od njih uzima cedulje na kojima su zabeležili svoju verziju priče.

2 **DISKUSIJA U GRUPI.** Grupe se spajaju i sedaju svi u jedan krug. Voditeljka čita finalne verzije priče i pita: **Šta mislite – da li su ovo bile iste ili različite priče?** Onda pročita originalnu, početnu priču. Potom se vodi razgovor o tome kako se priča prenosila, šta je ostalo u kojoj verziji priče, šta se najlakše pamtilo, a šta najteže... Razgovor se vodi slobodno, tj. učenici ne odgovaraju na pitanja ukруг, redom, već se javljaju kad osećaju potrebu za uključivanjem.

Ukoliko bi razgovor među decom krenuo u pravcu međusobnog optuživanja, zbog grešaka u pamćenju priče, voditeljka treba da se umeša objašnjavajući da suština ove igre nije u vežbanju i proveravanju njihovog pamćenja, već u tome da se pokaže koliko smo svi mi aktivni u pokušaju da zapamtimo nešto, kako se takve greške lako i neminovno dešavaju, te da su deo procesa prenošenja priče. Na taj način se smanjuje mogućnost da učenici greške dožive kao lični neuspeh.

Razgovor se nastavlja tako što voditeljka postavlja sledeća pitanja: **Da li ste primetili u kom pravcu ste menjali priče? Šta je ostalo u priči od originala?** Takođe, komentariše potrebu dece da unesu smisao u ovu prilično rasutu i nejasnu priču. Priča je sačinjena od nekoliko poluinformacija i, očigledno, postoji potreba da se one organizuju u neke logične celine. Valja napomenuti da su detalji važni oslonci za novu priču i da im se pridaje značenje koje, u stvari, nemaju. **Da li su vam poznate neke situacije iz svakodnevnog života koje vas podsećaju na ovo što smo sada radili? ...Ogovaranja i tračevi su neka vrsta glasina. Glasine su neproverene priče koje se prepričavanjem šire kao vatra. Po čemu se može prepoznati neproverena priča odnosno, glasina? Kakve su posledice situacija u kojima se šire glasine? Šta se može uraditi da do glasina ne dođe?**

Važno je da voditeljka usmerava razgovor u pravcu povezivanja iskustva doživljenog u prethodnoj igri sa iskustvima iz svakodnevnog života koja se odnose na ogovaranje, širenje tračeva itd. Takođe, voditeljka nastoji da učenici shvate da glasine mogu postati izvor sukoba, kao i da se širenje glasina može sprečiti. Jedan od načina sprečavanja širenja glasina je *ne prihvatati stvari zdravo za gotovo*, to jest tražiti objašnjenja i dodatne informacije za stvari koje su zasnovane na tuđim procenama i iskustvima, kako bismo proverili da li smo dobro razumeli poruku i kolika je pouzdanost informacija sadržanih u njoj.

II. PREPRIČAVANJE SADRŽAJA SLIKE

3 PREPRIČAVANJE SADRŽAJA SLIKE. Ova aktivnost će biti slična prethodnoj, samo što ćemo sada svi imati priliku da pratimo procese iskrivljavanja informacija tokom njihovog prenošenja. Koristeći iskustvo iz prethodne vežbe, pokušajte maksimalno da sprečite iskrivljavanje informacija. Potrebno nam je šest dobrovoljaca, koji će učestvovati u prenošenju priče, a ostali će biti posmatrači.

Voditeljka sačeka da se jave dobrovoljci i nakon toga im daje zadatak:

Vas šestoro ćete izaći ispred učionice i na moj poziv ulazićete jedan po jedan. Prvom učesniku igre ću ja pokazati jednu sliku, a on treba da zapamti što potpunije o čemu se tu radi, šta se dešava na slici. Njegov će zadatak biti da sledećem učesniku ispriča šta je tačno video. Drugi samo sluša, ne postavljajući nikakva pitanja, a sve što čuje preneće trećem, ovaj četvrtom i tako do poslednjeg. Šesti učesnik igre će imati zadatak da nacrti sliku na osnovu informacija koje je čuo od prethodnika.

Kada završe sa izvođenjem ove aktivnosti, voditeljka pokazuje svima obe slike: i onu koju je nacrtao poslednji učenik i originalnu.

Slika koju voditeljka daje za lančano prepričavanje nalazi se u Prilogu 2 ove vežbe.¹

4 DISKUSIJA U GRUPI. Voditeljka usmerava diskusiju sledećim pitanjima: Kako ste pokušali da sprečite proces iskrivljavanja informacija? Šta ste sve radili? Koje načine ste koristili?

Pitanje je najpre upućeno onima koji su direktno učestvovali u ovoj vežbi, ali i posmatračima koji su prozvani da kažu šta su primetili. Voditeljka na pakpapiu ispisuje sve strategije za sprečavanje glasina koje učenici pomenu. Zatim ih pita: Da li je to što ste preduzeli bilo dovoljno da se spreči iskrivljavanje sadr-

3. RADIONICA

žaja slike o kome ste trebali da izvestite? Posle razgovora o efikasnosti strategija (koje su učenici sami isprobali), voditeljka pokreće razgovor o drugim mogućim tehnikama za očuvanje korektnosti informacija koje primamo i treba da prenesemo dalje. Sada kada sve ovo znate, šta mislite da se još moglo preduzeti da se spreče glasine, tj. iskrivljavanje neke originalne priče?

Na samom kraju voditeljka kaže: Sa informacijama koje su stigle do nas preko više osoba treba oprezno postupati. Ne treba ih uzimati „zdravo za gotovo” već treba proveriti tačnost podataka.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

KAD ČUJEM...ZNAĆU (60)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA:

Ova radionica je u revidiranom izdanju izmenjena na osnovu sugestija koleginica iz prakse.

PRILOZI

PRILOG 1

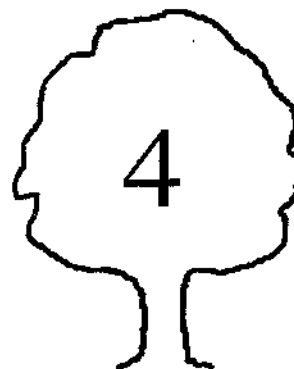
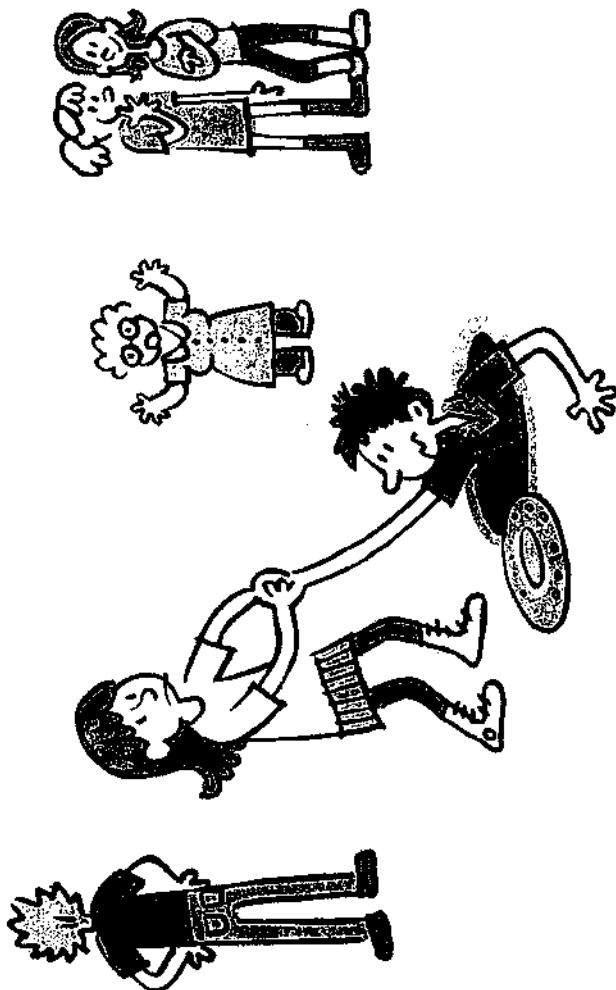
PRIČA IZ ŠKOLSKOG HODNIKA

Zamisli koji „strava” prizor sam juče video. Išao sam hodnikom, ispred učionica gde su sedmi razredi. Znaš, tamo gde je VII/2 i VII/3. Idem ja tako, idem, kad nailazi onaj Lazić s malim Mikijem zvanim „Satelit”. Kao i uvek, Lazić u onoj svojoj žutoj jakni što je nosi već deset godina, a mali – sav prljav od pice koju je upravo progutao. I s njima, nećete verovati ko – mala Jelena, ona super „cura” iz VI/1. Čoveče, šta će ona s tom dvojicom kretena? Toliko sam se zbllanuo da mi je umalo ispala kutija s temperama iz kese. Onaj Miki se uskoro odvojio – skrenuo, po običaju, u biblioteku – a oholi Lazić je skrenuo u fiskulturnu salu, valjda na trening. Kada je ostala sama, Jelena se počela nešto smeјati, pojma nemam zašto. Zamisli, sama na hodniku se smeјe. Naišla je Kaća i onaj njihov ortak, s onim dobrim patikama – Joca se, valjda, zove. Ušli su sve troje u fiskulturnu salu, ali brže su izašli nego ušli, a za njima i „fiskulturnik” koji je bukvalno urlao. Hodnik se sav tresao. Nemam pojma šta je bilo. Ali posle, kada sam išao kući, video sam Jelenu svu uplakanu.

¹ Autorka crteža iz Priloga 2 je Neda Dokić, Kreativni centar, B ograd. Zahvaljujemo Kreativnom centru na pomoći.

PRILOG 2

SLIKA ZA LANČANO PREPRIČAVANJE

KAD NAS DRUGI NE ČUJU

CILJ ove radionice je da učenicima ukaže na važnost aktivnog slušanja za uspešnu komunikaciju i socijalni život uopšte, te da ponudi nekoliko jednostavnih postupaka koji doprinose aktivnom slušanju. Važno je da učenici uvide da je slušanje veština kao i svaka druga i da može da se uvežbava.

PROCES tokom kojeg se navedeni ciljevi realizuju odvija se u nekoliko faza. Uvodna igra traži od učenika da usmere pažnju na onoga ko govori, što je važno za slušanje uopšte. Glavne aktivnosti odvijaju se u nekoliko koraka. U prvom koraku, u igrovnom „kao da” kontekstu, učenici razmenjuju iskustva u vezi sa neprijatnim osećanjima u situacijama neslušanja. U drugom koraku, problem neslušanja povezuje se direktnije za učenikova lična iskustva. U trećem koraku, na nivou cele radioničarske grupe prikupljaju se spontana, intuitivna znanja o efikasnim tehnikama komuniciranja.

MATERIJAL

- Cedulje za „neslušaće” (za svakog posebna cedulja);
- Ordenje za drugove koji umeju da slušaju (pet komada za svakog učenika);
- Ceduljice i olovke za ispisivanje situacija neslušanja;
- Šešir (može i kutija) u koji se ubacuju ceduljice.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 85 minuta

UVODNA AKTIVNOST

JA ŠAPATOM, A TI GLASNO... (20) 10 min.

GLAVNE AKTIVNOSTI

I. KADA NEĆEMO DA SLUŠAMO

Ova aktivnost se ostvaruje u sledećim koracima:

1. Pomešaj se! (23) 5 min.
2. Neslušanje u parovima 10 min.
3. Izveštavanje o toku vežbe 15 min.

II. KADA MENE STVARNO NEKO NIJE SLUŠAO...

Ove aktivnosti se ostvaruju u sledećim koracima:

4. Lična iskustva sa situacijama neslušanja 10 min.
5. Izvlačenje iz šešira i zajedničko „mozganje” 20 min.
6. Sumiranje saveta koje su dali učenici 5 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

IGRA

„ORDENJE ZA SLUŠANJE” 10 min.

UVODNA AKTIVNOST

JA ŠAPATOM, A TI GLASNO (20).

Kada se igra završi, voditeljka postavlja pitanja učenicima: Šta mislite zašto smo odabrali baš ovu igru? Šta ste radili dok ste je igrali? Pošto učenici odgovore na postavljena pitanja, voditeljka nastavlja: Ova igra nas je uvela u temu današnje radionice, a to je kako nas drugi slušaju. Možda vam se čini da gubimo vreme kada vežbamo slušanje, jer svi imamo uši a priroda se pobrinula da one slušaju same. Danas ćete se uveriti da nije baš sasvim tako i da je, pored ušiju, za slušanje potrebno još mnogo veštine i dobre volje. U stvari, slušanje je jedna veoma složena veština koju treba dugo i posvećeno vežbati. Vrlo je malo ljudi koje bismo mogli nazvati dobrim slušaocima. Neki od njih su to postali zahvaljujući prirodnom daru, a drugi posle često dugog vežbanja. Zašto je uopšte važno da naučimo da slušamo? Zato što je uzajamno slušanje nužan uslov da bolje razumemo jedni druge, a to znači i važan preduslov za izbegavanje sukoba.

GLAVNE AKTIVNOSTI

I. KADA NEĆEMO DA SLUŠAMO

1 POMEŠAJ SE (23). Ovu igru voditeljka može da koristi da na zabavan način podeli decu u parove i uvede sledeću aktivnost.

2 NESLUŠANJE U PAROVIMA. Voditeljka počinje aktivnost sledećom instrukcijom: Parovi koji su se sada formirali neka sednu jedan do drugog u krug. Jedan član para je osoba A, a drugi osoba B. Međusobno se dogovorite ko je A, a ko B. Svi parovi imaju isti zadatak. Osobe A prva dva minuta govore o tome šta su radile pre dolaska na radionicu, a osobe B imaju zadatak da ih uopšte ne slušaju. Svaki „neslušać” dobija cedulju na kojoj piše razlog zbog kojeg ne sluša osobu A. Kada pročita cedulju, neka pokuša da se ponaša u skladu sa onim što je tamo napisano, da se uživi u tu situaciju. Osobe A neka se trude da privuku pažnju svog para i navedu ga da počne da ga sluša. Nakon dva minuta, na moj znak, zameničete uloge, „neslušać” postaje „pripovedač”, i obrnuto. Cedulju nećete dati svome paru nego novom „neslušaću” u paru do vas, sa desne strane.

Cedulje s razlozima neslušanja date su u Prilogu 1. Broj cedulja treba prilagoditi broju učenika tako da će se one ponavljati. Svaki „neslušać” (osoba B) dobija svoju cedulju s jednim od razloga neslušanja. Cedulje služe „neslušaćima” da se lakše užive u zadatu ulogu, a ne da bi drugi član para pogađao šta na njima piše.

3 IZVEŠTAVANJE O TOKU VEŽBE. Voditeljka postavlja pitanje: **Koji par hoće da nas izvesti o tome kako je bilo?** Razgovor vodi sledećim pitanjima: **Kako ste se osećali tokom ove vežbe? Koja uloga vam je bila teža – „neslušaća” ili „pripovedača”? Kako ste dali do znanja svom paru da ne slušate? Kako ste se trudili da privučete pažnju?** Nakon detaljnog izveštavanja nekoliko parova, voditeljka poziva ostale učenike da plenarno dodaju svoje utiske i to samo ukoliko se razlikuju od onoga što je već rečeno.

Situacija u kojoj drug odbija da ih čuje može da izazove negativne emocije kod dece i potrebu da govore o doživljenoj neprijatnosti. Ukoliko je tenzija u odeljenju prevelika, najbolje je pustiti da svi koji imaju potrebu da nešto kažu to i učine bez obzira na predviđeno vreme.

II. KADA MENE STVARNO NEKO NIJE SLUŠAO...

4 LIČNA ISKUSTVA SA SITUACIJAMA NESLUŠANJA. Voditeljka uvodi ovu aktivnost na sledeći način: **Vaš zadatak će sada da bude da se setite jedne konkretne situacije u kojoj ste želeli nešto vrlo važno nekom da saopštite, a ta osoba vas nije slušala. Ta osoba može biti mama ili tata, nastavnik, nastavnica, brat, sestra, drug, drugarica ili neko drugi. Sada ćete dobiti cedulju na kojoj ćete upisati odgovore na sledeća pitanja:**

1. KO JE BILA OSOBA KOJA VAS NIJE SLUŠALA?

2. ŠTA STE ŽELELI DA SAOPŠTITE/OBJASNITE TOJ OSOBI, ILI DA TRAŽITE OD NJE?

Kada završite s pisanjem, molim vas da ubacite svoje ceduljice u ovaj šešir (to može da bude i kutija). Nemojte se potpisivati na ceduljici – ovde imena nisu važna!

5 IZVLAČENJE IZ ŠEŠIRA I ZAJEDNIČKO „MOZGANJE”. Ovde imamo više primera neslušanja i nećemo moći da se sa svima pozabavimo. Detaljnije ćemo analizirati one situacije koje se češće spominju. Voditeljka pregleda ceduljice i izdvaja nekoliko sa tipičnim situacijama koje pružaju mogućnost za zajedničku analizu u radionici. Na primer, razgovor se može započeti ovako: **Jedan vaš drug je zapisao da ga mama nije slušala kada je tražio nove patike. Hajde da vidimo ko od vas ima ideju kako treba razgovarati s mamom kada želite da ona čuje da su vam potrebne nove patike? Vaše ideje ja ću zapisivati na tabli.**

Tekst koji učenici ispisuju na ceduljicama nije uvek dovoljno informativan. Voditeljka treba prvo doslovce da pročita tekst, a zatim ga, ukoliko je to potrebno, preformuliše tj. pretvori ga u problemsku situaciju koja zahteva akciju učenika. Na primer: **Šta da radiš kada se drug duri**

na tebe i neće da sasluša tvoje opravdanje? ili Šta da radiš kada je nastavnik ljut na tebe i neće da sasluša tvoje opravdanje?

Mogu se ponekad pojaviti i veoma lične ceduljice, s delikatnim i dubokim problemima. Radionica nije mesto na kojem treba rešavati ozbiljne lične probleme. Ipak, voditeljka ne bi trebalo da ignoriše takve pozive „u pomoć”. Jedno moguće rešenje je da voditeljka na prihvatljiv način prepriča sadržaj cedulje, datu temu proglasi „vrlo značajnom”, a autora, ma ko on bio, pozove da joj se javi u slobodno vreme i da popriča s njim.

Ako može da izdvoji neki aspekt problema koji je od opšteg interesa, dobro je da ovakvu ceduljicu iskoristi kao povod za razgovor i da najavi nove teme.

Neka deca u toku razgovora će pokazati veliku osetljivost za ovu vrstu problema i ponudiće razna dobra rešenja za situacije koje su njihovi drugovi naveli. Treba obratiti pažnju na to ko su takvi učenici. Oni mogu biti značajan oslonac voditeljki prilikom rešavanja problemskih situacija u grupi/odeljenju i ukoliko se ukaže prilika mogu dobiti dodatnu obuku za vršnjačku medijaciju.

6 SUMIRANJE SAVETA KOJE SU DALI UČENICI. Po isteku vremena predviđenog za analizu situacija i predlaganje rešenja, voditeljka zaustavlja izvlačenje iz šešira. Zatim izdvaja sa table par situacija i za svaku od njih pita učenike: **Šta mislite koji od ovih načina ima najviše šansi da uspe?** Diskusije ne treba da traju predugo. One su samo kratka suočavanja mišljenja u koja voditeljka ne treba da se meša niti da preuzima ulogu arbitra.

Razgovor o predloženim rešenjima voditeljka sumira na sledeći način: **Kao što vidimo, u nekim situacijama se svi možemo složiti šta je najbolje rešenje. Međutim, ima i situacija za koje postoji više različitih rešenja, a svako bira ono koje mu najviše odgovara. Smislili ste razna rešenja za situacije kada vas neko ne sluša. Iprobajte nešto od toga u narednih nekoliko nedelja.**

ZAVRŠNA AKTIVNOST

„ORDENJE ZA SLUŠANJE”

Voditeljka ima pripremljeno ordenje na kojem piše:

„_____, hvala ti što umeš da slušaš!”. Svaki učenik dobije pet takvih ordena. Na praznu liniju treba da upišu ime druga kome dodeljuju orden. Sve se radi tajno, bez svedoka. Ordenje, sa ispisanim imenima, ubacuju u šešir. Voditeljka time završava čas. Zahvali se učenicima i najavi da će proglasiti pet pobednika na nekoj od narednih radionica.

Na ovaj način javno će biti pomenuti samo oni kojima je najveći broj drugova rekao – „Hvala!” i neće biti učenika koji će ostati pred svima bez ijednog ordena.

Dve su ideje u osnovi ove vežbe: prvo, neki među nama već uveliko umeju da slušaju; drugo, ljudi su zahvalni onima koji umeju da ih slušaju – to je dar koji se veoma ceni i zato ga vredi steći.

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

Ova radionica je u revidiranom izdanju u potpunosti izmenjena na osnovu sugestija koleginica iz prakse.

PRILOZI

PRILOG I

CEDULJE ZA „NESLUŠAČE”, SA RAZLOZIMA NESLUŠANJA:

- Na prethodnom času sam dobio „keca” i pokušavam da smislim kako da to kažem roditeljima.
- Malopre sam se posvađao s najboljim drugom.
- Strašno mi se ide u toalet.
- Uopšte me ne zanima o čemu priča.
- Moram da požurim kući da gledam super film.

ZA RAZGOVOR JE POTREBNO DVOJE: AKTIVNO SLUŠANJE

CILJ ove radionice je da uvede učenike u veštinu aktivnog slušanja. To je bazična komunikaciona veština – nužan uslov za suštinsko razumevanje u važnim i složenim situacijama. Prilikom aktivnog slušanja važno je da budemo istinski otvoreni prema drugoj osobi, da je pratimo i razumemo, i kada je to potrebno, da saosećamo sa njom. Istovremeno veština aktivnog slušanja podrazumeva i sposobnost da držimo pod kontrolom sve ono što mi sami osećamo i mislimo u vezi sa sadržajima koje slušamo. Ova radionica naglašava važnost i složenost aktivnog slušanja, osvešćuje neke od teškoća koje ta veština podrazumeva i nudi neke od osnovnih alata koji pomažu da počnemo aktivno da slušamo drugu osobu. Naravno, sve su to tek početni koraci u dugom procesu savladavanja tehnika aktivnog slušanja.

PROCES rada odvija se u dva dela. Pre nego što se pristupi vežbanju aktivnog slušanja (kao složene veštine), uvežbavaju se elementi ove veštine – uočavanje i tumačenje neverbalnih i verbalnih komunikacionih znakova.

Glavne aktivnosti radionice su aktivno slušanje u paru i vežba parafraziranja. Aktivno slušanje vežba se na sadržajima koji su emocionalno jaki – to znači važni za onoga ko ih izlaže. To je zahtevna situacija u kojoj slušalac treba istovremeno da pokaže otvorenost, zainteresovanost i kontrolu. Izabrali smo da učenici prepričaju sadržaj omiljenog filma ili knjige kao dovoljno podsticajan a ipak „bezbedan” sadržaj.

Svi učenici treba da se nađu i u ulozi govornika i u ulozi slušaoca. Voditeljka usmerava njihovu pažnju na važnost znakova koje slušalac spontano koristi tokom aktivnog slušanja i na njihovo delovanje na samog govornika.

U vežbi parafraziranja zadatak učenika je da pokaže da aktivno sluša tako što povremeno svojim rečima ponavlja to što čuje od sagovornika. Voditeljka dva

puta „zamrzava” pripovedanje da bi slušalac mogao da parafrazira to što je čuo od svog parnjaka (posle dva „zamrzavanja” učenici se smenjuju u ulozi slušaoca i govornika). Prikupljajući na kraju utiske učenika o procesu u kojem su učestvovali, voditeljka objašnjava šta je parafraziranje i kakav je značaj ove veštine za uspešnu komunikaciju.

Radionica završava dodelom medalja najboljim „slušačima” u odeljenju. U ceremoniji dodele „ordenja” za dobro slušanje voditeljka na vrednosnom planu afirmiše aktivno slušanje i podseća učenike na to da svi volimo one koji umeju da slušaju, jer svima nam je veoma važno da budemo saslušani. Drugim rečima, veština dobrog slušanja je nužna za građenje odnosa koji je ljudima tako važan a zove se – prijateljstvo.

MATERIJAL

- Ceduljice na kojima su zapisani nazivi emocija (za svaku grupu od po tri člana jedna ceduljica);
- Papir (za svaku grupu od po tri člana jedna ceduljica) na kojem su ispisane rečenice iz Priloga 1;
- Flomaster;
- Kreda i tabla;
- Pakpapir na kome je ispisan jedan sistematizovani pregled znakova slušanja (prema modelu iz Priloga 2);
- Pet „medalja” za slušanje.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

IGRA VRBA (34) 5 min.

1. Prepoznavanje osećanja – neverbalno 10 min.
2. Prepoznavanje osećanja – verbalno 5 min.

GLAVNE AKTIVNOSTI

AKTIVNO SLUŠANJE

Ova aktivnost se ostvaruje u sledećim koracima:

3. Vežba aktivnog slušanja – rad u paru 10 min.
4. Razgovor u krugu o doživljenom iskustvu 10 min.

PARAFRAZIRANJE 10 min

5. Vežba aktivnog slušanja – parafraziranje 20 min.
6. Razgovor u krugu o doživljenom iskustvu 10 min.

ZAVRŠNO RAZMATRANJE PROCESA I DODELA „MEDALJA”

Ova aktivnost se ostvaruje u sledećim koracima:

7. Rezime o veštini aktivnog slušanja 5 min.
8. „Ordenje” za slušanje 5 min.

UVODNE AKTIVNOSTI

VRBA (34)

1 PREPOZNAVANJE OSEĆANJA – NEVERBALNO. Voditeljka deli učesnike u grupe od po tri člana. Predstavnik svake grupe izvlači ceduljicu na kojoj je zapisan naziv jedne emocije (strah, stid, ljubomora, bes, radost, tuga, krivica, briga, radoznalost, sumnja i sl.).

Sada svi imate po cedulju na kojoj je ispisan naziv jedne emocije i vaš je zadatak da se dogovorite kako ćete, koristeći govor tela (različito držanje, gestikulaciju, mimiku), prikazati tu emociju. To može biti grupna skulptura, poza, scena i sl. Kada se dogovorite i uvežbate svoju pozu (skulpturu ili scenu), grupa po grupa će je demonstrirati, a zadatak ostalih će biti da prepoznaju emociju. Pazite, važno je da od drugih grupa sakrijete ceduljicu koju ste dobili.

Dok se učenici dogovaraju kako da prikažu emociju, voditeljka pruža dodatna objašnjenja grupama koje nisu razumele instrukciju ili imaju problema da se dogovore. Posle nekoliko minuta kada su sve grupe našle rešenje kako da prikažu emociju, voditeljka najavljuje prezentaciju. Sada se vratite na svoja mesta. Neka izađe prva grupa i prikaže nam scenu koju je pripremila. Svi pažljivo gledajte, jer vaš je zadatak da pogodite šta im je pisalo na ceduljici, to jest koje osećanje oni prikazuju. Sve grupe izvode svoje scene, a ostali pogađaju koja emocija je prikazana. Voditeljka završava ovu aktivnost upućivanjem učenika da nauče da posmatraju i „čitaju” znake koje ljudi šalju svojim držanjem. Ideja koju voditeljka iskazuje na kraju ove aktivnosti jeste da je držanje tela važno i da valja naučiti gledati i razumeti govor tela.

2 PREPOZNAVANJE OSEĆANJA – VERBALNO. Učenici ostaju u grupama kao i ranije. Svakoj grupi voditeljka daje ceduljicu sa napisanim (istim) rečenicama (videti Prilog 1). Dobili ste ceduljice sa nekoliko ispisanih rečenica. Na praznu liniju pored rečenice napišite kako se oseća osoba koja je to izgovorila. Ako se u grupi ne možete složiti o kojoj emociji je reč, upišite svo mišljenje. Imate pet minuta za rad. Kada učenici završe rad, sledi izveštavanje grupa. Dobro je da grupe redom daju svoje mišljenje, najpre o prvoj rečenici, potom o drugoj rečenici i tako redom, do kraja. Na kraju voditeljka zaključuje ovu aktivnost komentarom o tome kako su reči i njihov sadržaj jedan od najmoćnijih načina izražavanja emocija. Ukazuje na to koliko je značajno pažljivo slušati sadržaj tuđeg govora i kako osećanja oblikuju formu koju govornik daje svojim iskazima.

GLAVNE AKTIVNOSTI

3 VEŽBA AKTIVNOG SLUŠANJA – RAD U PARU. U prethodnim aktivnostima počeli smo da se bavimo razumevanjem osećanja drugih osoba. Sve što smo do sada naučili upotrebićemo u sledećoj vežbi pažljivog slušanja.

Podelite se u parove, ali birajte one osobe koje slabije poznajete. Voditeljka može prepustiti učenicima da sami izaberu para ili može da osmisli igrovnu podelu u parove. U parovima ćete razgovarati o filmu koji je na vas ostavio snažan utisak. Prisettite se jednog filma koji vam je baš „dirnuo” dušu. Ako ne možete da se setite filma, možete da izaberete knjigu ili neki događaj koji je na vas snažno delovao. Dogovorite se ko će prvi da priča – to će biti osoba A. Dok osoba A priča, drugi u paru (osoba B) pažljivo će slušati i trudiće se da jasno pokaže svoju zainteresovanost.

Na moj znak ćete promeniti uloge – osoba B će pričati, a zadatak osobe A biće da sluša. Nemojte se sekirati ako niste do kraja ispričali priču. Prvo smislite šta ćete ispričati. Imate deset minuta vremena za izvođenje ove vežbe. Znači, svako priča nekoliko minuta. Učenici počinju da pričaju. Važno je da parovi sede što više razmaknuti da ne bi jedni druge ometali. Posle pet minuta voditeljka kaže: Sada promenite uloge! I dopušta ponovno pet minuta pričanja.

Sadržaji na kojima se vežba aktivno slušanje ne smeju biti suviše lični, jer dinamika rada ne dozvoljava dublje analize niti zalaženje u lične probleme učenika.

4 RAZGOVOR U KRUGU O DOŽIVLJENOM ISKUSTVU. Sledi razgovor u krugu o doživljenom iskustvu. Voditeljka usmerava razgovor sledećim pitanjima:

- Kako ste se osećali dok ste pričali?
- Kako ste znali da vas vaš parnjak pažljivo sluša?
- Kako ste davali do znanja da ste pažljivo slušali?

Voditeljka ispisuje na tabli ili pakpapiu znake slušanja koje su deca primećila. Dok zapisuje znake, organizuje ih na prostoru table u grupe verbalnih i neverbalnih znakova. U prilogu je data jedna moguća sistematizacija znakova slušanja koja može posle ovog razgovora da se izloži na pakpapiu (Prilog 2).

5 VEŽBA AKTIVNOG SLUŠANJA – PARAFRAZIRANJE. Voditeljka ostavlja učenike u istim parovima i daje novi zadatak. Sada ćemo uraditi još jednu vežbu slušanja. Ostanite u istim parovima. Neka podignu ruku svi koji su osoba B. Učenici podižu ruke. Voditeljka interveniše ukoliko neko nema parnjaka. Osoba B će prva početi da priča. Ovaj put tema će biti – vaši idoli. Ako

nemate idola, ispričajte nešto o osobi kojoj se divite i poštujete. Sigurno svako ima nekoga koga poštuje. Možete govoriti i o junacima iz prošlosti ali i o bliskim osobama – izaberite sami. Imate dva minuta da se setite o kome ćete govoriti. Neka i osoba A smisli isto, jer ćete na moj znak zameniti uloge. Dok osoba B bude pričala, ja ću je dva puta prekinuti. Kada kažem *Stop!* – osoba A (slušalac) imaće zadatak da prepriča šta je čula od osobe B, ali svojim rečima. Važno je da se vidi da ste razumeli smisao onoga što je rečeno, a ne da ste upamtili doslovce svaku reč. Zapamtite – ne treba svom sagovorniku da pokažete kakvo je vaše pamćenje, nego koliko ste u stanju da ga razumete kada vam nešto govori.

Kada dam znak *Nastavi!* – osoba B će nastaviti priču. Nemojte menjati uloge dok vam ja ne kažem *Zamena uloga!* Sada se malo koncentrišite na to o kome ćete pričati. Voditeljka čeka oko dva minuta, a onda daje znak za početak. Možete početi. Posle tri minuta voditeljka kaže: *Stop! Sada neka slušaoci svojim rečima kažu šta su čuli.* Oko tri minuta slušaoci svojim rečima iskazuju ono što su čuli. Kada proceni da su svi rekli šta su hteli, voditeljka kaže: *Osobe B, nastavite priču!* Posle četiri minuta voditeljka na isti način opet zahteva da slušalac ispriča šta je čuo. Kada proceni da su osobe A ispričale sve što su htele, voditeljka daje novu instrukciju. *Sada će svoju priču ispričati osoba A. Da li ste spremni? Počnite!* Voditeljka na isti način kao i u prethodnom krugu u dva navrata prekida pripovedanje i zahteva da osoba B iskaže svojim rečima to što je čula.

6 RAZGOVOR U KRUGU O DOŽIVLJENOM ISKUSTVU. Razgovor u krugu o doživljenom iskustvu je i ovde važan deo procesa. Voditeljka usmerava razgovor sledećim pitanjima:

- Kako ste se osećali dok ste slušali kako vašu priču izgovara druga osoba?
- Da li ste imali osećanje da ste stvarno saslušani? Da li je vaš parnjak pogodio ono što ste smatrali bitnim da kažete?

Posle ove razmene, voditeljka daje komentar kojim i završava radionicu: *Upravo smo vežbali jednu veoma važnu veštinu komunikacije – parafraziranje. Parafraziranje je govorenje u kome svojim rečima ponavljate ono što ste čuli od sagovornika, ali tako da ne promenite značenje poruke koju ste čuli. Parafraziranje je važno jer pokazuje sagovorniku da ga stvarno slušate. Važno je i vama, jer sami sebe povremeno preslišavate da li ste dobro razumeli sagovornika. Ako niste dobro razumeli, parafraziranje će i to pokazati, pa sagovornik ima mogućnost da dodatno pojašni svoju ideju.*

Kada parafrazirate nečiju priču, to ne znači da morate i da se složite sa tim što ste čuli. Kada razjasnite šta druga osoba želi da vam kaže, onda i vi možete lakše reći šta imate. Druga osoba tada mirnije sluša, nema stalnu potrebu da iznova umeće svoju priču i može bolje da razume vašu poruku.

II. ZAVRŠNO RAZMATRANJE PROCESA I DODELA „MEDALJA”

7 REZIME O VEŠTINI AKTIVNOG SLUŠANJA. Radionica treba da se završi nekim vidom rezimiranja celog procesa i isticanjem centralne ideje svih aktivnosti. To sumiranje na kraju treba da izvede voditeljka. Treba istaći:

- Da je slušanje veština koja se uči kao i sve druge veštine, što znači da nisu svi ljudi jednako dobri slušaoci.
- Da вреди uložiti napor da se usavrši veština slušanja, jer to je jedna od najvažnijih komunikacionih veština i uslov za dobre odnose s drugim ljudima. Može se ukazati učenicima na činjenicu da i među njima postoje razlike u tome ko ume da sluša a ko ne ume.
- Da postoje razne tehnike koje razlikuju dobrog slušaoca od lošeg. Neke od njih su oni sami primetili (pokazati na spisku sa table koje su to tehnike). Voditeljka može da navede još neke i da tako obogati repertoar koji su učenici spontano stvorili. Bitno je da naglasi važnost postavljanja pitanja i parafraziranja.
- Da je važno kada neko govori slušati to o čemu on/ona govori, a ne razmišljati o svojim, sličnim iskustvima. Treba stvarno otvoriti svoj um za iskustvo druge osobe. Simbolično treba, dakle, navući tuđe cipele.
- Jedan mogući način da voditeljka završi ovu radionicu je sledeći: *Ovih dana smo se bavili veštinom slušanja. Nije lako stvarno slušati drugoga. Ali to je veština koja se može naučiti, uvežbati. Današnje vežbe su mali početak tog učenja. Učite od ljudi oko sebe koji umeju da slušaju. Veština slušanja je veliki dar koji čovek može da ima. Oni koji ga imaju omiljeniji su od drugih zato što su svi ljudi, bez obzira na uzrast, zahvalni onima koji ih stvarno slušaju kada govore.*

8 „ORDENJE” ZA SLUŠANJE. Ovu završnu aktivnost voditeljka može najaviti ovako: *Sećate li se „ordenja” koje ste dodeljivali svojim drugovima za najbolje slušanje. Danas sam donela rezultate tog glasanja. Reći ću vam samo imena onih vaših drugova koji su osvojili prvih pet mesta. Ovih pet učenika je dobilo najviše „medalja”. Veliki je uspeh biti od svojih drugova na ovaj način odlikovan. Ako postoji mogućnost za to, voditeljka bi mogla da izvuče pripremljene „medalje” i stavi ih najboljim slušačima oko vrata. Važno je na ovaj ili neki drugi način dati značaj ovom proglašenju i deci koja su izabrana kao najbolja.*

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

Ova radionica nije postojala u prvoj verziji priručnika. Zato nema reakcija kolegica i kolega na nju.

PRILOZI

PRILOG 1: VERBALNO ISKAZIVANJE OSEĆANJA

Kako se oseća osoba koja izgovara ove rečenice? Upišite na liniju naziv za to osećanje.

Zašto me ne ostaviš na miru. Ja u to ne verujem! _____

Da li će ovo ikada da se završi? _____

Nije mi potrebna tvoja pomoć. Ja to mogu i sam. _____

Jednostavno to ne mogu da razumem! Odustajem. _____

Još samo četiri dana do školskog raspusta! _____

Da li ćete pozvati moje roditelje? _____

Vi se nikada ne naljutite na njega, uvek na mene. _____

Dobiću novo štene! _____

Nije trebalo da budem tako zao prema njoj. Nije bila njena greška. _____

Ostavi me na miru! Nikoga ne zanima šta se meni događa. _____

Da li ja ovo radim ispravno? Mislim da nikad neću završiti. _____

5. RADIONICA

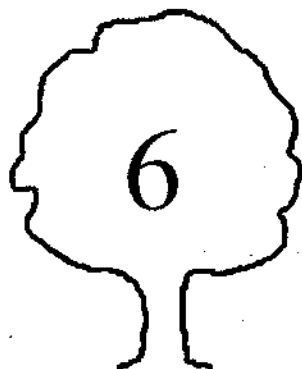
PRILOG 2: SISTEMATIZACIJA ZNAKOVA SLUŠANJA (jedan izbor znakova)

Neverbalni znaci

- gledanje u pravcu sagovornika, okrenutost tela ka njemu;
- smanjivanje fizičke razdaljine u odnosu na sagovornika (nagnutost prema njemu, primicanje stolice i sl.);
- uklanjanje raznih prepreka koje smanjuju vidljivost i direktnost kontakta (izbegavanje šumova, tonских ometanja, fizičkih prepreka i sl.);
- gestikulacija (gestovi hrabrenja i razni drugi pokreti tela, kao klimanje glavom i sl.);
- emocionalna reagovala na elemente u priči (uzvici, uzdasi, tapšanje rukama i sl.).

Verbalni znaci

- pitanja;
- traženje razjašnjenja;
- ponavljanje nekih reči, rečenica, važnih detalja;
- povremena sumiranja;
- parafraziranja (ponavljanja smisla onoga što smo čuli sopstvenim rečima);
- završavanje rečenica zajedno sa sagovornikom, pomaganje da nađe pravu reč;
- uzvici čuđenja, odobravanja, neodobravanja i slično.

SAMOPOUZDANA PONAŠANJA U KOMUNIKACIJI

CILJ ove radionice je uvežbavanje samopouzdanog (asertivnog) ponašanja u sukobu i u komunikaciji uopšte. Suština samopouzdanog ponašanja je u tome da u sukobu sa drugom osobom učenik odbrani svoje potrebe, ali na način koji ne izaziva odbrambeno i agresivno ponašanje drugog kao uzvratnu reakciju. Samopouzdanost ponašanje se može uvežbavati. Cilj ove radionice je da poveća sposobnost dece da prepoznaju samopouzdanost odgovore i da na primerima podrži produkciju takvih odgovora.

PROCES tokom kojeg se ovi ciljevi realizuju odvija se u nekoliko faza. Uvodna igra služi za usmeravanje pažnje učenika na proces koji započinje. Glavne aktivnosti su osmišljene kao podrška za prepoznavanja samopouzdanog ponašanja i kao modeliranje te vrste reakcija kod učenika.

Situacije u kojima se uvežbava samopouzdanost ponašanje su situacije potencijalnih sukoba u kojima mogu da budu ugrožene neke od važnih potreba učenika. U prvom koraku učenici na nivou celog odeljenja proizvode razne vrste reakcija na unapred pripremljenu problemsku situaciju (koju čita ili izgovara voditeljka). Zadatak voditeljke je da pomogne učenicima da razlikuju samopouzdanost ponašanje od povlačećeg i napadačkog.

U drugom koraku radi se na istom zadatku, ali sa nešto manje asistencije voditeljke i uz podršku manje grupe. U ovom koraku učenici razvrstavaju ponudene reakcije, a potom uz pomoć grupe usredsređuju pažnju na samopouzdanost odgovore.

U trećem koraku učenici samostalno proizvode moguće odgovore na problemsku situaciju, pa u manjoj grupi analiziraju kategoriju samopouzdanosti odgovora.

Na kraju radionice voditeljka daje jedan rezime o tome šta su samopouzdanost odgovori i kakav je njihov značaj za komunikaciju.

MATERIJAL

- Priče: „Sveska iz matematike”, „Referat iz istorije” i „Rodendan” (Prilozi 1a, 2a i 3);
- Prilog 2b i 2c: opis mogućih Jovankinih reakcija i prazna tabela sa tri kolone (u onoliko primeraka koliko ima učenika);
- Prazne ceduljice na koje je moguće upisati tri Tanjine reakcije (za svakog učenika po jedna ceduljica);
- Tabla, kreda, olovke.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 60 minuta

UVODNA AKTIVNOST

DA – NE 5 min.

GLAVNA AKTIVNOST

Ove aktivnosti odvijaju se u sledećim koracima:

1. Sveska iz matematike 20 min.
2. Referat iz istorije 15 min.
3. Rodendan 15 min.
4. Zaključak o samopouzdanim odgovorima 5 min.

UVODNA AKTIVNOST

DA – NE (26)

GLAVNE AKTIVNOSTI

1 SVESKA IZ MATEMATIKE. Učenici sede na svojim mestima dok voditeljka najavljuje aktivnost. Pročitacu vam sada jednu priču o dvema drugaricama. Zovu se Ivana i Maja. Slušajte me pažljivo, jer posle ćemo o ovoj priči detaljno razgovarati. Voditeljka čita priču „Sveska iz matematike” iz Priloga 1.

Čuli ste priču. Šta mislite kako sve Ivana može da postupi? Voditeljka podstiče učenike da iznose različite ideje o tome kako sve Ivana može da postupi i zapisuje ih na tabli jednu ispod druge. Ništa ne razvrstava. Ne pravi selekciju, piše sve što učenici predlože. Stalno ih podstiče da produkuju još ideja. **Ima li neko još nešto da doda? Ima li još ideja? Kako još Ivana može da postupi?**

Kada produkcija ideja presahne, voditeljka crta na tabli tabelu sa tri kolone (videti Prilog 1a). Inicira diskusiju u toku koje učenici procenjuju svaki od odgovora koji su dali u smislu u koju kolonu ga treba svrstati (da li je povlačeći, samopouzdan ili napadački). Kada se učenici ne mogu složiti oko nekog ponašanja gde ga treba svrstati, voditeljka pomaže pitanjima. Na primer, može da pita: **Kako bi se ti osećala da ti neko tako kaže? Da li bi to osetila kao napad?** Kada je sve razvrstano, voditeljka se koncentriše na samopouzdan odgovore i rezimira šta je to što ih sve povezuje u istu grupu. **Odgovori u srednjoj grupi su ono što želimo danas da vežbamo. Ovaj tip reagovanja na situaciju u kojoj nas neko ugrožava veoma je važan za pravo rešenje problema. Kada nam je neka osoba važna, ne želimo da je povredimo. Ali ne želimo ni da se odrekemo svoga prava i svoje potrebe. U tom slučaju treba da smislimo ponašanje iz ove srednje kolone – samopouzdan odgovor na problem. Samopouzdan se ponašamo kada mislimo o drugoj osobi i razumemo zašto ona insistira na nečemu, ali mislimo i na sebe. Tražimo rešenje koje neće uništiti naš odnos prema toj drugoj osobi, ali ne popuštamo nimalo, čvrsto „stojimo” uz svoju potrebu. Kao što vidite, nije lako naći takav oblik reagovanja.**

2 REFERAT IZ ISTORIJE. Voditeljka čita priču „Referat iz istorije” (Prilog 2a). Kada završi čitanje, daje sledeću instrukciju: **Sada ćete dobiti cedulje na kojima smo napisali razne postupke koje bi Jovanka mogla da preduzme (Prilog 2b). Vaš će zadatak biti da razvrstate postupke sa cedulje u tri grupe odgovora: povlačeći, samopouzdan i napadački odgovori (Prilog 2c). Malopre smo slično razvrstavanje uradili zajedno. Ne morate da prepisujete rečenice! U tabelu upišite samo broj koji stoji ispred rečenice. Imate pet minuta za ovaj posao.** Voditeljka deli svakom učeniku list na kome su ispisani svi mogu-

či Jovankini odgovori (ista lista za sve učenike, Prilog 2b). Učenici rade individualno na razvrstavanju rečenica.

Posle pet minuta voditeljka prekida rad i traži od učenika da joj saopšte šta su upisali u kolonu „samopouzđani odgovori”. Nekoliko učenika izdiktira svoje brojeve. Voditeljka sve zapisuje neselektivno. Kada je zapisala SVE što su učenici prepoznali kao samopouzđan odgovor, voditeljka inicira diskusiju o tim rešenjima. **Sada mi recite ina li nekoga ko se ne slaže sa ovakvim razvrstavanjem Jovankinih odgovora? Imate li dilemu oko nekog odgovora?** Voditeljka hrabri učenike da iskažu svoje dileme i svaku od tih dilema koristi da izoštri specifične karakteristike samopouzđanih odgovora.

Na kraju ove aktivnosti voditeljka ponovno rezimira šta je zajedničko za grupu samopouzđanih odgovora (to su odgovori br. 4, 5, 16, 19). Pokazuje to na primerima iz vežbe.

3 ROĐENDAN. Voditeljka uvodi novu situaciju. **Sada ću vam pročitati još jednu priču. Slušajte me pažljivo.** Voditeljka čita (ili govori) priču „Rođendan” (Prilog 3). **Vaš zadatak će biti da sami smislite kako bi Jovan mogao da postupi u ovoj situaciji. Smislite tri tipa odgovora: povlačeći, samopouzđani i napadački odgovor. Zapišite sve to na ceduljice koje ste dobili.** Učenici pišu odgovore individualno.

Posle pet minuta voditeljka daje instrukciju da se učenici okupe u grupe od četiri do pet učenika. Kada su grupe formirane, voditeljka kaže: **Sada ćete raditi u grupi na rešenjima koja ste dali. Ne interesuju nas povlačeći i napadački odgovori.**

Pažljivo razmotrite samopouzđane odgovore koje ste smislili i izaberite rešenje koje kao grupa smatrate najboljim. Takođe, možete kao grupa smisliti i potpuno nov odgovor. Imate pet minuta za rad. Kada grupe završe rad, voditeljka ispisuje na tabli sve postupke koje su grupe predložile. Sa učenicima se diskutuje o tome u kojoj meri je svaki od ponuđenih odgovora samopouzđan i zajednički se daju predlozi za poboljšanje.

4 ZAKLJUČAK O SAMOPOUZĐANIM POSTUPCIMA. Na kraju rada voditeljka ponovno navodi karakteristike samopouzđanih (asertivnih) odgovora. Ističe važnost takvih odgovora za proces rešavanja problema i za rešavanje problema uopšte. Takođe, ukazuje na to da nije lako smisliti takve odgovore, naročito kada se radi o situacijama koje su zasićene emocijama.

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

Ovo je nova radionica tako da nemamo reakcije koleginica i kolega na nju.

PRILOZI

PRILOG 1

SVESKA IZ MATEMATIKE

Maja nije bila u školi u ponedeljak. Ponedeljak je najgori dan kad je reč o izostajanju iz škole, jer kada te nema u ponedeljak, gubiš dva časa matematike.

U utorak je Maja zatražila svesku iz matematike od Ivane. Ona uredno piše i njena sveska je uvek veoma tražena. Nisu se posebno dogovorile kada Maja mora da vrati svesku. U sredu njihovo odeljenje nema matematiku u rasporedu. To se Maji činilo baš dobro, jer je dobila priliku da sve lepo prepíše. Za četvrtak je najavljen kontrolni test iz matematike.

U sredu predveče, kada se vratila sa košarke, Ivana je sa zaprepašćenjem shvatila da joj Maja još nije vratila svesku. U svesci je Ivana zapisala kakvi će zadaci biti na kontrolnom testu. Nastavnica im je izdiktirala nekoliko primera za vežbanje.

Ivana je odmah pozvala Maju telefonom i zamolila je da joj vrati svesku. Maja, međutim, nije još uspeła da prepíše zadatke. Rekla je: „Pa, ne mogu! Ja još nisam prepisala zadatke!”

Kako Ivana može da postupi u ovoj situaciji?

PRILOG 1a. Tabela za razvrstavanje odgovora u tri kategorije

Povlačeći odgovori	Samopouzđani odgovori	Napadački odgovori

PRILOG 2a

REFERAT IZ ISTORIJE

Jovankina nastavnica istorije mnogo voli da zadaje učenicima da istražuju. Prošle nedelje su Jovanka, Ana i Lidija dobile jedan takav zadatak. Cele nedelje su istraživale tražeći informacije o običajima svoga kraja koji su u vezi sa rođenjem deteta. Jovanka se stvarno zagrejala za tu temu i nije joj bilo teško da satima razgovara sa starijim ljudima koji su joj pričali o običajima iz svoje mladosti. I Ana i Lidija su vredno radile. Sve tri su napravile stvarno lep izveštaj. Imao je čak pet stranica, a otkucale su ga kod Jovanke na računaru.

Rezultate njihovog istraživanja razredu je prikazala Ana. Dok je Ana izlagala, Lidija joj je pomagala. Kada su završile izlaganje, učenici i nastavnica istorije stvarno su se oduševili. Svi su im prilazili da čestitaju. Niko se nije setio da je i Jovanka vredno radila sa njima. Puka je slučajnost odredila da baš Ana i Lidija prikažu njihov rad, a ne Jovanka.

Jovanku je veoma zabolelo što se ni njene drugarice ni nastavnica nisu setile da i nju pomenu i pohvale. Njena povređenost je postala još veća kada je nastavnica zamolila Anu i Lidiju da i u drugom odeljenju prikažu rezultate njihovog istraživanja, a niko nije pozvao Jovanku da im se pridruži. Jovanka se, usred vesele graje svojih drugova, pitala šta sad da uradi.

PRILOG 2b

KAKO JE SVE JOVANKA MOGLA DA POSTUPI

1. Sutradan je Jovanka pomogla Ani i Lidiji da odnesu sve stvari do druge učionice. Malo je čekala i, kada je videla da je niko ne poziva da sedne, izašla je napolje i vratila se u svoje odeljenje. Nije rekla svojim drugaricama da bi i ona volela da učestvuje u prikazivanju rezultata istraživanja.
2. Jovanka je rekla Ani i Lidiji: „Svaka se škola plaća! Nikada, nikada više neću da radim sa vama!”
3. Jovanka se osećala tako jadno da sledećih nedelju dana nije dolazila u školu. Onda se pojavila, ubedivši sebe da sada sve to više nije važno.
4. Jovanka je ustala sa stolice na kojoj je sedela „kao na iglama”, prišla je nastavnici i rekla: „Nastavnice, hoću da znate da sam i ja bila deo ove radne grupe. Nas tri smo zajedno radile na ovom referatu. I ja bih želela da idem sa Anom i Lidijom u to drugo odeljenje.”
5. Kada se čas završio, Jovanka je prišla svojim drugaricama i rekla: „Pogodilo me je što niste rekle da sam i ja učestvovala u ovom istraživanju. Pošto ste vas dve prikazale rad u našem odeljenju, mislim da je sada red na mene da prikažem rad u susednom odeljenju. Tako ćemo sve tri izlagati.”
6. Jovanka je prišla svojim drugaricama i rekla: „Zaista ste se pokazale kakve ste! Kako ste mogle da ne kažete da sam i ja sve radila sa vama! Prezirem vas!”
7. Jovanka je spakovala stvari u torbu, okrenula se i otišla kući. Mada je bila povređena, pred Anom i Lidijom nikada više nije pomenula ovaj događaj.
8. Jovanka se naljutila najviše na profesorku istorije. Prišla joj je i rekla da više neće dolaziti na sekciju iz istorije i da nije spremna da ide ove godine na takmičenje.

9. Jovanka je Ani i Lidiji samo rekla: „Nisam ovo očekivala od vas!” Na istom času se prijavila za novo istraživanje, ali ovaj put sa Marijom i Zoricom.
10. Nakon što su Ana i Lidija prikazale rad u susednom odeljenju, Jovanka ih je pitala: „Kako je bilo?” Nije im spomenula da je i ona htela da izlaže.
11. Odmah posle časa na kojem su Ana i Lidija prikazale rezultate svog istraživanja, Jovanka im je prišla. Rekla je: „Pošto ste vas dve već govorile o radu, mislim da je moj red da ga izlažem u susednom odeljenju. Predlažem da se dogovorite koja će od vas da mi pomaže sutra. Pozvaću vas popodne da čujem šta ste odlučile.”
12. Jovanka je posle časa prišla Lidiji i Ani i rekla im je da misli da one ne treba da odu na čas u drugo odeljenje. Takođe je rekla da njoj ne pada na pamet da ona ode tamo. Naprosto, smatrala je da NIKO ne treba da ide!
13. Jovanka je prišla svojim drugaricama i rekla im je: „Ja mislim da u susedno odeljenje treba sve tri da idemo zajedno. Nije mi se dopalo to što nastavnica istorije misli da ste samo vas dve radile ovaj rad. Sledeći čas mi je prilika da joj pokažem da sam i ja učestvovala u njegovoj izradi.”

PRILOG 2c. Tabela za razvrstavanje odgovora u tri kategorije

Povlačeći odgovori	Samopouzđani odgovori	Napadački odgovori

PRILOG 2d. Tabela odgovora razvrstanih u tri kategorije

Povlačeći odgovori	Samopouzđani odgovori	Napadački odgovori
1, 3, 7, 10	4, 5, 11, 13	2, 6, 8, 9, 12

PRILOG 3

ROĐENDAN

Jovan je posle dužeg vremena uspeo da nagovori roditelje da mu ove godine dozvole da napravi veliku žurku za rođendan. Pripreme su počele već nedelju dana pre rođendana. Jovanovi roditelji su se „uzmuvali“ dovlačeći hranu i napitke, sklanjajući lomljive stvari iz kuće i pridikujući, pridikujući... „Do poslednjeg trenutka će izmišljati kakve sve opasnosti me vrećaju!“ – pomislio je Jovan. „Samo da već jednom dođe to veče! Onda će biti sve lakše!“

Ali, najgori udarac stigao je uoči rođendana i to od Jovanovog prijatelja Marka, a ne od dosadnih roditelja. Negde predveče zazvonio je telefon. S druge strane žice je bio Marko. Govorio je u kratkim rečenicama, jedva hvatajući dah. „Jovane, pa jesi li ti lud? Da li je moguće da si pozvao Svetlanu na rođendan? Da li je moguće da si mi to napravio?! Pa da li ti znaš šta je sve ona meni rekla pre mesec dana, sećaš se, posle biologije? Dobro, nisam ni ja njoj ostao dužan! Ali, ne dolazi u obzir da sedimo u istoj sobi. I to na tvojoj žurki! Molim te, otkaži joj! Stvarno, pitam se da li je tebi uopšte stalo da ti JA dođem na rođendan?“

Jovan se sledio! Šta da uradi? Svetlana mu je stvarno važna drugarica. Uz to, ona dovodi neke veoma važne devojke na rođendan. Ali i Marko je veoma važan, takođe. Jovan je znao koliko se Marko veselio njegovoj žurki i kako je kupio posebne, nove farmerke za tu priliku. Kako Jovan da postupi? Šta da odgovori Marku?

Napišite kako bi izgledao povlačeći Jovanov postupak, kako samopouzdan i kako napadački?

„SVEDELJA“

CILJ ove radionice jeste da učenicima olakša sagledavanje ličnih potreba i želja, da ih dovede do saznanja šta je to što stvarno žele, kakvi bi voleli da budu, kako bi voleli da žive. Poruka ove radionice je da je dozvoljeno i poželjno povremeno „virmuti“ u sebe. To vraćanje sebi je jedan vid prevencije u odnosu na pritiske vršnjačkih grupa, odraslih i, uopšte, situacione pritiske koji oblikuju svakodnevnicu ne samo odraslih već i dece. Pritisci, kojima smo svakodnevno izloženi, udaljavaju nas od naših stvarnih želja i potreba, od nas samih. Poruka ove radionice je da se povremeno treba preslišati pitanjima: Šta ja stvarno želim? Kakav bi stvarno voleo da budem? Da li sam ovo stvarni ja?

PROCES ostvarenja ovog cilja odvija se pomoću tehnike vođene fantazije – metode grupnog rada u kojoj učenik ima priliku da uđe u intimni svet svoje mašte. Nudi se blag i prijatan podsticaj za maštanje u formi priče koju izgovara voditeljka. U ovoj radionici sadržaj vođene fantazije oživljava i usmerava misli i osećanja učenika u pravcu sagledavanja sopstvenih potreba i mogućnosti njihovog ostvarenja. Tako usmeravana fantazija istovremeno ostavlja slobodan prostor koji učenik može da ispunji svojim individualnim željama, slikama, vizijama...

Tokom razgovora na kraju radionice, iskustvo iz vođene fantazije povezuje se s realnim mogućnostima zadovoljenja ličnih potreba i želja.

Važna napomena: ovu radionicu ne treba izvoditi ukoliko voditeljka nema iskustva s vođenom fantazijom ili proceni da neće moći da obezbedi adekvatne uslove (videti „Iskustva iz prakse“).

MATERIJAL

- Za svakog učesnika po dva lista papira formata A4 (prvi za bedž, drugi za crtež „Svedelje“);

- Pet do šest pari makaza;
- Što više flomastera, bojica, pastela;
- Priču o „Svedelji” (iz Priloga).

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

CRTANJE BEDŽA 15 min.

GLAVNA AKTIVNOST

MAŠTANJE O „SVEDELJI”

Ova se aktivnost ostvaruje u sledećim koracima:

1. Vođena fantazija 10 min.
2. Crtanje „Svedelje” i davanje naslova crtežu 15 min.
3. Razgovor u krugu 40 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

ČUDESNI POKLON (18) 10 min.

UVODNA AKTIVNOST

CRTANJE BEDŽA

Svi sede u krugu. Voditeljka kaže: Sada će svako dobiti po jedan list papira na kojem će napisati svoje ime ili nadimak. Napravićete svoj bedž. To znači da uz ime možete staviti i neki svoj omiljeni simbol, reč ili izreku – sve ono što ima veze s vama ili po čemu vas drugi prepoznaju. Koristite makaze i svoj bedž isecite onako kako želite. Ne zaboravite da nije važno kako crtate, već samo da ono što crtate ima veze s vama, da je to deo vas. Koristite omiljene boje, one koje odgovaraju vama ili vašim trenutnim osećanjima. Dok budete crtali, mislite o tome kakva je veza između vas i onoga što ste napravili.

Kada svi završe pravljenje bedževa, voditeljka kaže: Sada će svako, redom ukруг, da pokaže svoj bedž i ispriča nam kako taj bedž baš njega predstavlja.

Smisao ove igre jeste u tome da se deca, igrajući se bojama i koncentrišući se na sebe, opuste i pripreme za vođenu fantaziju.

GLAVNA AKTIVNOST

MAŠTANJE O „SVEDELJI”

1 VOĐENA FANTAZIJA. Sada ćemo se baviti jednom posebnom vrstom igre za koju su potrebni koncentracija, mir i opuštenost. Možda će vam u početku biti malo neobično, ali pokušajte da se prepustite onome što vam budem govorila. Pratite moj glas i priču koju vam budem pričala, pa ćete tako na najbolji način učestvovati u ovoj igri.

Sedite najudobnije što možete. Neka vam noge budu celim stopalima na podu, ruke na krilu, vrat opušten. Opustite se i slušajte pažljivo. Na moj znak vi ćete zatvoriti oči i tako, žmureći, pratiti priču koju ću vam ispričati. Dok budem govorila, zamišljajte ono što govorim. Ako iz bilo kog razloga budete poželeti da otvorite oči tokom ove igre, učinite to ne ometajući druge.

Voditeljka polako čita tekst iz Priloga 1 (učenici VII i VIII razreda) ili iz Priloga 2 (učenici V i VI razreda).

Veoma je važno da voditeljka pomogne svakom detetu da se opusti i umiri pre nego što uopšte započne ovu aktivnost. Potrebno je da njene reči budu sasvim jasno izgovorene, ton blag i opuštajući, a ritam kojim govori sporiji od uobičajenog. Na mestima gde u tekstu piše 'pauza' treba poštovati naznačene vremenske intervale u kojima se ništa ne govori. Ukoliko neki učenik želi da priču prati otvorenih očiju, to mu treba dopustiti.

Ukoliko voditeljka primeti da se neka deca smejuje, vrpolje, može im reći (istim, smirenim tonom) da nije uvek lako prepustiti se ovakvoj igri. Treba im dati vremena da se koncentrišu i nastave da prate priču ne ometajući druge.

Duža verzija vođene fantazije (iz Priloga 1) nije prikladna za mladi uzrast (V i VI razred). Kada se s njima radi, bolje je primeniti izmenjenu i skraćenu verziju (iz Priloga 2) u kojoj učenici prate priču ne zatvarajući oči.

2 CRTANJE „SVEDELJE” I DAVANJE NASLOVA CRTEŽU. A sada, dok smo još u ovoj priči, predstavimo „Svedelju” i ono što se u njoj dešavalo bojama na papiru.

Pre nego što uzmete boje, obratite pažnju na ono što ću vam sada reći. Nije važno kako crtate: da li ćete predstaviti samo jedan deo „Svedelje” ili sve što se dešavalo; da li će to biti nešto konkretno ili nešto što samo vi znate šta znači... Bitno je jedino da u crtež unesete osećanja koja ste imali u „Svedelji”.

Ukoliko postoji bilo šta što želite da sačuvate samo za sebe, da ne pokažete drugima, učinite tako. Ono što ste doživeli u „Svedelji” vaše je bogatstvo i imate pravo da ga zadržite za sebe. Sa nama podelite ono što želite. Sada, molim vas, uzmite boje i crtajte.

Pred kraj crtanja voditeljka kaže: Dajte naslov crtežu, tj. tom danu. Naslov može biti realan ili sasvim „otkačen”, onako kako vama odgovara.

Ukoliko neko od učenika baš izrazito ne želi da crta, voditeljka treba to da uvaži. Ovo ne isključuje učešće tih učenika u verbalnoj razmeni koja će uslediti posle aktivnosti crtanja.

3 RAZGOVOR U KRUGU. Kada su svi završili crteže i smislili naslove, voditeljka kaže: Sada možemo da razgovaramo o crtežima „Svedelje”. Ko hoće ima priliku da nam pokaže crtež i da nam o njemu ispriča onoliko koliko želi da podeli sa nama. Možete da kažete naziv crteža, kako ste proveli „Svedelju”, šta vam se u njoj dešavalo, kako ste se osećali. Ukoliko neko ne želi da pokaže crtež, a želi da nam ispriča kako se proveo u „Svedelji”, može i tako da uradi.

Kada deca ispričaju svoje doživljaje iz „Svedelje”, voditeljka pokreće razgovor o tome kako mogu da iskoriste ovo iskustvo. Prisete se koje ste svoje sklonosti, sposobnosti, veštine, otkrili tokom ovog maštanja, a da one imaju veze s lepim stvarima u kojima želite da uživate. Razmislite i o tome šta vas sve sprečava da to i ostvarite. Na primer, jako volite da crtate, a retko to sebi omogućujete; ili volite da se valjate po travi, a ne odlazite u prirodu i sl. Voditeljka kao primere navodi ono što je čula od učenika u prethodnoj razmeni. Sada imate priliku da razmislite o prvim koracima koji bi omogućili da ove doživljaje iz mašte počnete da ostvarujete u realnosti.

Ovaj deo razgovora se vodi slobodno. Učenici ne govore redom, već kad osete potrebu da saopšte ono što žele. Voditeljka im pomaže da pronađu vezu između svojih sposobnosti, veština i događaja koje su zamišljali, podstičući ih da daju svoje ideje o mogućim načinima ostvarenja svojih potreba i želja.

Na kraju, voditeljka daje sledeći komentar: Vidimo da postoje različite stvari koje mogu da nas učine radosnim i zadovoljnim. Važno je da znamo šta želimo, šta nam je potrebno. Ono što svaki dan radimo, kako živimo, ponekad nije ono što stvarno želimo da radimo i kakvi želimo da budemo. Nemamo uvek mogućnost izbora. Ponekad moramo da prihvatimo zahteve drugih. Ali dobro je uvek biti svestan koliko je to blizu ili daleko od onoga što stvarno želimo. Dobro je znati gde je naš prostor, „gde smo mi, a gde počinju drugi”. Dobro je znati šta stvarno želimo. Jer želje, naša slika o onome što želimo da budemo – motor su naših života, kompas ili putokazi koji upravljaju našim ponašanjem.

U ovoj radionici „Svedelja” je pomogla da saznamo šta želimo. U stvarnim životima ima mnogo raznih načina da to saznamo i još više raznih načina da ostvarimo to što želimo. Razmislite o tome!

ZAVRŠNA AKTIVNOST

ČUDESNI POKLON (18)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

„Svedelja” je radionica koja je izazvala najviše reakcija kod nastavnika i saradnika koji su primenjivali *Učionicu dobre volje*. Po mišljenju „praktičara” „Svedelja” je istovremeno jedna od najlepših ali i najosetljivijih, najtežih za izvođenje radionica. Za izvođenje „Svedelje” treba više voditeljske veštine nego za ostale radionice. Poželjno je da se „Svedelja” izvodi u prisustvu psihologa škole ili nekog od iskusnijih kolega. Neki nastavnici je uopšte ne izvode, jer se ne osećaju sigurno. To je i naša preporuka: ako niste sigurni da ćete izaći na kraj sa „Svedeljom”, nemojte je ni počinjati. Evo nekih upozorenja kolegica iz škola u vezi sa problemima koje možete imati sa ovom radionicom:

- *U grupi se uvek nađe neki učenik koji ometa koncentraciju ostalih.* Ako je grupa prevelika (25 i više učenika) teško je izvesti „Svedelju”. Ova radionica bolje se izvodi u malim grupama (10–15 učenika). Ali i tada može biti teško, jer „Svedelja” zahteva određenu sklonost ka zamišljanju, jednu vrstu simbolizacije i mentalne discipline, određenu mentalnu zrelost i introspektivnost (sposobnost za samoanalizu).. „Svede-

lja" je posebno teška za mlađe uzraste (5. i 6. razred). Neki mlađi učenici reaguju tako što „miniraju" ceo proces, zbijaju šale, smeju se, dobacuju i sl.

- „Svedelja" *zahteva posebne uslove za izvođenje. Učionica nije pogodna.* Ako postoji prostorija u kojoj deca mogu i fizički da se relaksiraju, to će veoma pomoći „Svedelji". Ali, taj uslov nije neophodan, ako grupa nije prevelika. Najveći problem za „Svedelju" je prevelika grupa i ometanje onih koji neće da učestvuju u njoj. Jedno moguće rešenje je da se ostavi izbor deci da li hoće ili neće da učestvuju u „Svedelji". Ostatak grupe može sasvim lepo da maštari i na đачkoj stolici.
- *Problem je sačuvati privatnost crteža.* To voditeljka apsolutno mora da garantuje. Važno je u odeljenju stvoriti saglasnost oko toga da je ugrožavanje nečije privatnosti neprihvatljivo ponašanje i da neće biti tolerisano.
- *Deca starijeg uzrasta ne vole da crtaju bedževe i rade to stereotipno.* Crtanje bedža je uvodna aktivnost koja je zamišljena kao umirujuća aktivnost i postepeno približavanje osnovnoj aktivnosti. Nije uopšte važno da li su bedževi originalni ili nisu. Mogu se i izostaviti, ali tada bi voditeljka dužom uvodnom pričom (ili nekom drugom pripremnom a umirujućom igrom) trebalo da pripremi učenike za „Svedelju". „Svedelju" ne treba raditi s decom koja su još zajapurena usled „jurcanja" hodnicima.

PRILOZI

PRILOG I

„SVEDELJA" I (duža verzija)

Opustite se. Zatvorite oči... Čujete razne zvuke... Disanje ili lagano kašljucanje, žamor koji dolazi spolja, šum ulice... Svi ti zvuci se stapaju i čine vaš zaštitni omotač... U njemu se osećate sigurno. I svaki novi zvuk koji se bude javio biće deo vašeg zaštitnog omotača i ne može vas uznemiriti.

Zamislite da se nalazite u svojoj sobi, u svom krevetu. Još nije svanulo. Spavate i sanjate divan san. Vi ste na livadi prepunoj šarenog cveća. Osećate miris cveća, meku travu pod nogama, toplinu sunca koje vas miluje po licu, lagano pirkanje vetra... Po zelenoj livadi možete se kretati na način koji poželite – možda ćete trčati ili lagano šetati ili se valjati ili lebdeti iznad trave... Odaberite način koji vam najviše odgovara...

I dalje se krećete po svojoj livadi... Osetite još jednom mirise, boje, svetlo, zvuke, toplinu sunca...

Sunca nije bilo samo u vašem snu – ono odavno sija i napolju. Budite se sa onim predivnim osećanjem koje nas prati posle lepog sna.

Odjednom postajete svesni da je u vašoj sobi nešto drugačije nego inače. Sa zaprepašćenjem vidite na zidu svoje sobe neverovatnu poruku ispisanu svetlećim slovima. Čitate:

Čestitamo! Postao si srećan dobitnik u specijalnoj kosmičkoj nagradnoj igri! Dobio si „SVEDELJU"! „Svedelja" je poseban dan. To je nagradni dan – dan za ostvarenje želja. Možeš ga provesti onako kako hoćeš. „Svedelja" je prilika da uradiš ono što priželjkuješ i što bi ti pričinilo veliku radost. „Svedeljom" samo ti raspolažeš!

Pročitati ste poruku i pomalo ste zbunjeni. Ubrzo shvatite da su došla vaša cela dvadeset četiri sata, a ne samo vaših pet minuta.

U sebi razmatrate moguće varijante, šta bi sve mogli da radite... Važno vam je da sve što želite stane u taj dan i zato odmah počinjete.

Krenite da ostvarujete svoju radost!

Neko će ostati tu u sobi. Neko je već stigao tamo gde je želeo. Počinje da se događa ono što ste želeli... Obratite pažnju na to gde se nalazite, kakav je taj prostor, ima li tu drugih osoba ili ste sami... Šta radite? Čime se bavite? Kako vam prolaze dragoceni sati u „Svedelji"? Koji zvuci, mirisi i boje preovlađuju u vašoj „Svedelji"?

Jedno vreme vas neću uznemiravati... Pratite šta vam se dešava, šta sve osećate... Reći ću vam kad budemo bili na pola ovog čudnog dana i, zatim, kada se približimo kraju „Svedelje". Sada još uvek imate dovoljno vremena. „Svedelja" je tek počela.

(Pauza jedan minut.)

...Sada smo na pola dana. Pred vama je još celo popodne i veče...

(Pauza jedan minut.)

„Svedelja" se približava kraju. Dovršite ono što želite da dovršite... Još malo ću vas pustiti da to uradite, da uživate u „Svedelji", a onda ćemo se pripremiti za povratak u ovaj dan (reći dan i datum; pauza dvadeset sekundi).

Sada ćemo se polako vratiti u našu učionicu. Pri povratku prolazite opet onom livadom iz vašeg sna sa osećanjem ispunjenih želja. Krećete se na način koji želite... Osećate boje, svetlost, mirise i zvuke... Osećate radost... Doživeli ste ono što ste želeli...

Brojaču do tri. Kada kažem tri, otvorićete oči i osećaćete se potpuno mirno i opušteno. Jedan, dva, tri... Otvorite oči.

PRILOG 2

„SVEDELJA”II (skraćena varijanta priče)

Zamislite da se nalazite u svojoj sobi, u svom krevetu. Rano je jutro. Budite se i odjednom postajete svesni da je u vašoj sobi nešto drugačije nego inače. Sa zaprepaščenjem vidite na zidu svoje sobe neverovatnu poruku ispisanu svetlećim slovima:

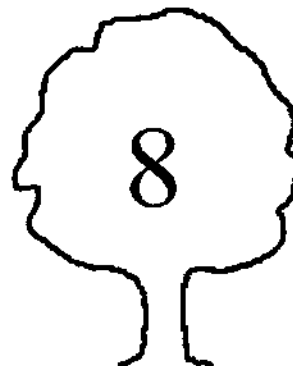
Čestitamo! Postao si srećan dobitnik u specijalnoj kosmičkoj nagradnoj igri! Dobio si „SVEDELJU”! „Svedelja” je poseban dan. To je nagradni dan – dan za ostvarenje želja. Možeš ga provesti onako kako hoćeš. „Svedelja” je prilika da uradiš ono što priželjkuješ i što bi ti pričinilo veliku radost. „Svedeljom” samo ti raspolažeš!

Pročitali ste poruku i pomalo ste zbunjeni. Ubrzo shvatite da su došla vaša cela dvadeset četiri sata, a ne samo vaših pet minuta.

U sebi razmatrate moguće varijante, šta bi sve mogli da radite... Važno vam je da sve što želite stane u taj dan i zato odmah počinjete.

Krenite da ostvarujete svoju radost!

Neko će ostati tu u sobi. Neko je već stigao tamo gde je želeo. Počinje da se događa ono što ste želeli...Obratite pažnju na to gde se nalazite, kakav je taj prostor, ima li tu drugih osoba ili ste sami... Šta radite? Čime se bavite? Kako vam prolaze dragoceni sati „Svedelje”? Koji zvuci, mirisi i boje preovlađuju u vašoj „Svedelji”? Zamišljajte šta vam se dešava, šta sve osećate...Sada ćemo još nekoliko minuta provesti u tišini da biste imali vremena da u mislima ispunite svoje želje i završite svoju pustovinu.

POMOZITE, ŠTA DA RADIM, DRUGOVI ME ODBACUJU

CILJ ove radionice je da otvori pitanje vršnjačkog nasilja. To je problem s kojim se sreće gotovo svako dete u toku školovanja, bilo da se samo nađe u ulozi nasilnika, bilo da postane žrtva nasilja, bilo da je pasivni posmatrač nasilja nad drugima. Ideja ove radionice je prvo, da ukaže na to šta je sve vršnjačko nasilje, odnosno, na to da razna „drugarska zadirkivanja”, odbacivanja, izrugivanja i sl. jesu u stvari nasilnička ponašanja. Drugo, cilj je da se ukaže na razne vidove učešća u nasilju, odnosno, na tri moguće uloge u kojima se učenik može naći: uloga nasilnika, uloga žrtve i uloga pasivnog posmatrača. Važno je ukazati na to da je i pasivni posmatrač takođe učesnik. Dovođenjem problema vršnjačkog nasilja na svetlo dana nastoji se: prvo, povećati empatija sa žrtvom, drugo, razviti i osnažiti socijalna odgovornost svih učesnika u nasilju a pre svega one neme većine koja ga pasivno posmatra i treće, otvara se pitanje konkretnih mera koje učenici kao pojedinci i kao grupa mogu preduzeti u takvim situacijama.

PROCES: Navedeni cilj se ostvaruje kroz nekoliko aktivnosti. U uvodnoj aktivnosti deca imaju priliku da se podsete na situacije i osećanja koja prate odbacivanje. Svoj doživljaj zatim pojačavaju i dopunjavaju u toku razmene s drugima. U sledećoj aktivnosti, s bezbedne distance „stručnjaka – savetnika”, deca tragaju za aktivnim i konstruktivnim pristupom koji bi mogli da primene žrtva, nasilnik i neutralni posmatrači. Potom, još jednom, uz pomoć novog medija (stripa) i u novim grupama, učenici razmatraju problem vršnjačkog nasilja uz mogućnost da svim uključenim akterima daju moć da odreaguju aktivno, odnosno da nešto preduzmu kako bi se mučna scena mogla razrešiti.

MATERIJAL

- Cedulae za podelu u grupe (opisani način podele predviđen je za odeljenje od 30 učenika; voditeljka treba da ga prilagodi brojnom stanju odeljenja sa kojim radi). Na svakoj cedulji je nacrtan jedan od šest različitih simbola: plavi krug, žuti krug, crveni trougao, zeleni trougao, beli kvadrat i crni kvadrat. Dakle, imaćete tri simbola u šest različitih boja, odnosno, po pet potpuno istih ceduljica (isti simbol, ista boja). Ukupan broj cedulja treba da odgovara broju učenika, dakle, ako je manje učenika u radionici onda treba smanjiti broj istih cedulja ili izbaciti neki simbol. Sve cedulje s istim simbolom (znači sve trouglove, sve krugove i sve kvadrate bez obzira na boju) treba obeležiti brojevima od 1 do 10. Na ovaj način možemo dobiti mogućnost za dve podele u grupe: uz pomoć simbola formiraju se petočlane grupe, a uz pomoć brojki formiraju se tročlane grupe.
- Tri pripremljena pisma čitalaca (prilog 1) koja treba umnožiti u dva primerka.
- Papiri A 4 i olovke za odgovaranje na pisma čitalaca (po nekoliko za svaku grupu)
- Pripremljen strip (prilog 2) koji treba umnožiti u onoliko primeraka koliko ima grupa po troje.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 100'

UVODNA AKTIVNOST

STANI U KRUG 25'

GLAVNA AKTIVNOST

POMOZITE, ŠTA DA RADIM, DRUGOVI
ME ODBACUJU 70'

Ova aktivnost se ostvaruje kroz sledeće korake:

1. Eksperti savetuju 20'
2. Čitanje odgovora na pisma čitalaca 10'
3. Podela u trojke i rad na stripu 20'
4. Izložba stripova i razgovor 20'

ZAVRŠNA AKTIVNOST

VRBA (34) 5'

UVODNA AKTIVNOST

STANI U KRUG

Današnja uvodna igra biće malo drugačija od dosadašnjih. Pošto ćemo se u ovoj radionici baviti odnosima u grupi, u ovoj prvoj igri možda ćete osetiti jednu malo manje prijatnu stranu bivanja u grupi. A posle ćemo o svemu tome razgovarati.

Deca se uz pomoć igre ATOM (videti katalog u uvodnoj svesci priručnika, igra broj 22) podele u grupe po petoro. Neka svaka mala grupa nađe sebi mesto u ovoj prostoriji, napravi krug za sebe i ostane da stoji. Gledajte da budete dovoljno udaljeni jedni od drugih. Sada tražimo po jednog dobrovoljca iz svake grupe koji će prvi stati u centar svog kruga, a posle njega svi će se izmenjati u toj ulozi. Njihov zadatak će biti da mirno stoje u krugu, ništa ne govore i samo prate šta se oko njih dešava. Zadatak svih ostalih je da se lagano kreću u krug oko onoga ko je u centru i da ga bez reči merkažu, procenjuju, znatiželjno i mirno posmatraju kao da mu traže neku manu. Važno je da svi čutite dok ovo radite. Samo obratite pažnju na to kako se osećate. Kada svako u sebi izbroji do trideset neka okrene leđa osobi u krugu i neka nastavi da se kreće. Onog trenutka kada osobi u centru svi okrenu leđa ona se vraća među ostale u svom krugu i bira sledećeg koji će da stane u centar. Vodite računa da svi po jednom budu u sredini.

 Voditeljka mora voditi računa da sve grupe rade približno istim tempom, da ne bi došlo do narušavanja procesa koji se dešava, ne savetuje se da voditeljka određuje kada će se smenjivati osobe u krugu.

Kada sve grupe završe sa vežbom vraćaju se u veliki krug. Voditeljka redom svakom učesniku postavlja sledeća pitanja:

- Kako si se osećao kad si bio u centru kruga?
- Šta ti je bilo teže ili neprijatnije: dok su te merkali ili kad su ti okrenuli leđa?
- A kako si se osećao dok si u krugu s ostalima merkao onoga u centru?
- Šta ti je bilo teže – dok si ti bio u centru kruga, ili dok si sa ostalima posmatrao onoga ko je u centru?

Voditeljka sažima ceo razgovor tako što ponovi sva osećanja koja su pomenuta iz obe uloge i zaključiti: Sada ste iskusili nešto što se svakom od nas na različite načine u raznim prilikama može desiti. Videli ste kako je to biti izložen ne baš prijateljskim pogledima grupe, ali ste iskusili i to kako je biti u ulozi nekoga ko sebi daje za pravo da druge posmatra s visine.

S obzirom da je problem odbacivanja vrlo prisutan na ovom uzrastu i svi u njemu učestvuju s različitih pozicija značajno je da se ova radionica uradi. Može se desiti da deca koja su bila odbacivana, ili ih sada neko odbacuje, dožive ovu situaciju kao stvarnu i burnije emotivno odreaguju. Voditeljka treba da naglasi učenicima da sledeću aktivnost shvate kao priliku iz koje mogu da nauče kako da se nose s problemom odbacivanja u svakodnevnom životu.

GLAVNA AKTIVNOST

1 **EKSPERTI SAVETUJU.** Deca se podele u ukupno 6 grupa po petoro. Grupe se formiraju tako što svako dete izvlači po jednu cedulju iz šešira, i deca koja su dobila isti simbol iste boje čine jednu grupu. Svi treba da sačuvaju svoje cedulje za sledeću podelu u grupe.

Voditeljka grupama koje imaju isti simbol daje ista „pisma čitalaca“. Na taj način, dve grupe (s krugovima na ceduljama) dobijaju pisma dece koja se osećaju odbačenom (pisma su ista, ali svaka grupa ima svoju kopiju); dve grupe (trouglovi) dobijaju pisma dece koja odbacuju svoje vršnjake, a dve grupe (kvadrati) dobijaju pisma dece koja su se zatekla kao posmatrači u situaciji u kojoj grupa odbacuje svog vršnjaka, a oni sami nisu znali šta da rade.

E sada, zamislite da ste stručnjaci za odnose među vršnjacima. Veoma se dobro razumete u probleme koje vršnjaci imaju i kao savetnici radite u redakciji jednog omladinskog časopisa odgovarajući na pisma čitalaca. Mladi vam se javljaju s raznim problemima, a vi im dajete savete kako da ih reše. Svaka grupa će dobiti po jedno pismo na koje vi kao stručnjaci treba da odgovorite, to jest, vaš je zadatak da autore pisama posavetujete kako da reše probleme koje su u pismima opisali. Imam tri različita pisma koja se odnose na isti događaj, ali svaki autor pisma ima različit problem u vezi s tim. Po dve grupe dobile su isto pismo. Grupe plavih i žutih krugova dobile su pismo dečaka koji ima problem jer ga drugovi odbacuju. Grupe crvenih i zelenih trouglova dobile su pismo dečaka koji zbog svog ponašanja prema drugoj deci ima problem s razrednim starešinom ali on sam misli da je njegovo ponašanje sasvim u redu. Grupe belih i crnih kvadrata dobile su pismo od devojčice koja se zatekla kada je grupa dece vređala jednog dečaka, a sama nije znala šta da preduzme. Vaš zadatak jeste da zajedno u okviru grupe smislite najbolji savet za čitaoca koji vam se obratio i da ga napišete kao odgovor na pismo. Imaćete oko 20 minuta za rad.

2 **ČITANJE ODGOVORA NA PISMA ČITALACA.** Grupe, jedna po jedna, izveštavaju o savetima koje su napisali i to tako što jedna od grupa prvo ostalima pročita sadržaj pisma na koje su odgovarali, a onda svoj odgovor. Potom

i druga grupa pročita svoj odgovor. Pošto su po dve grupe zadužene za isto pismo, one mogu dati donekle različite savete i imati različita mišljenja o događajima. Zadatak je voditeljke da to prokomentariše ističući sličnosti i razlike u mišljenjima i savetima, ali ne treba da vrednuje kvalitet saveta ili da prosuđuje koja je grupa „bolje” odgovorila.

3 **PODELA U TROJKE I RAD NA STRIPU.** Ponovo pogledajte cedulje koje ste izvukli kad ste formirali ove grupe. Na svakoj cedulji nalazi se i jedan broj. Sada ćete se podeliti u grupe po troje, tako što će svako od vas tražiti ostalih dvoje koji imaju isti broj kao i vi na svojoj cedulji. Kada se nađete, sedite zajedno. Brojeva ima od 1 – 10, tako da ćemo na kraju dobiti deset trojki. Sada se u svakoj grupi nalazi po jedan stručnjak koji je davao savete deci s različitim problemima koji su se zapravo odnosili na istu situaciju: situaciju u kojoj se neko osećao odbačenim, neko je odbacivao, a neko sve to posmatrao. Na taj način svaka trojka čini tim stručnjaka koji mogu da sagledaju ovu situaciju s različitih strana.

Vaš sledeći zadatak je da dovršite strip koji ćete dobiti. Kao što vidite i strip se odnosi na situaciju u kojoj grupa učenika odbacuje jednog dečaka, a druga grupa učenika sve to posmatra i ne reaguje. Vi treba u praznim kvadratima da dočrtate i u „oblačićima” iznad likova dopišete sve ono što treba reći i uraditi da bi se cela situacija završila kao na poslednjoj slici na kojoj su svi zadovoljni. Imate predviđena dva prazna kvadrata, ali ako vam je potrebno, možete dodati još jedan ili popuniti samo jedan ukoliko su vam dva suviše. Za rad na stripu imate 15 minuta.

4 **IZLOŽBA STRIPOVA I RAZGOVOR.** Kada svaka grupa završi s radom, prilazi tabli ili zidu i kači / lepi svoj strip. Narednih 5 minuta je ostavljeno da svi razgledaju izložbu. Zatim se učenici vraćaju na svoja mesta u velikom krugu. Po jedan predstavnik svake trojke prikazuje predloženo rešenje u stripu. Voditeljka na kraju rezimira koja su se sve rešenja pojavila, ostavljajući prostor za pitanja, reagovanja ili lična iskustva u vezi s temom.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

1. VRBA (34)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA:

Po mišljenju nastavnika i saradnika iz škola, ova radionica je veoma životna, deci veoma zanimljiva i veoma korisna kao podrška onom nastavniku koji hoće da smanji vršnjačku agresivnost u svom odeljenju.

- ***Za decu koja imaju ličnih problema s nasiljem (posebno kada su u ulozi žrtve) učešće u ovoj radionici može biti veoma bolno.*** Pojedini nastavnici se ne usuđuju da izvode ovu radionici jer se boje da neće umeti da izađu na kraj s reakcijama ranjive dece. Preporučujemo da ovu radionicu izvodite zajedno s školskim psihologom, pedagogom ili iskusnijim kolegom. Nije poželjno da bilo koje dete izađe povređeno sa ove radionice, ni žrtva ni nasilnik. Ovo ne treba da bude suđenje, ovo je pokušaj vršnjačke podrške, vršnjačkog savetovanja, zajedničkog rešavanja problema. Nekoliko važnih ideja treba očuvati u ovoj radionici:

Prvo, u vršnjačkoj grupi se razgovara o nasilju te tako izlazi na videlo da mnoga deca iz odeljenja imaju problem s nasiljem.

Drugo, gradi se grupna solidarnost u nevolji i odbacuje se nasilje kao nepopularno i ugrožavajuće ponašanje. Jedan od najefikasnijih načina da se savlada nasilnik jeste da on ostane bez publike.

Treće, učenici stvarno mogu da razmene strategije koje koriste i da zajedno smišljaju nove strategije. Na taj način oni će postati spremniji da odreaguju kada treba, tj. u situaciji vršnjačkog nasilja.

- ***Pojedina deca upućuju podsmešljive i zlonamerne komentare.*** Ako se desi da neko dete postane predmet podsmevanja i na samoj radionici neophodno je da voditeljka na to odreaguje i zaustavi takvo ponašanje.

Učenici koji upućuju podsmešljive i zlonamerne komentare imaju problem da se decentriraju i stave u ulogu žrtve. Zato od njih treba zatražiti da zamisle kako bi se osećali u situaciji da njima neko uputi poruku takve sadržine. Negativni efekti podsmešljivih poruka se mogu učiniti vidljivim i tako što se od celog odeljenja zatraži da saopšte svoj doživljaj tj. reakciju na ovakve poruke.

U ovoj radionici voditeljka mora da stvori zaštitnu zonu za dete žrtvu i to radeći na stavu celog odeljenja prema nasilju, na jačanju saosećanja sa žrtvom i prihvatanju nenasilja kao vrednosti.

Dugoročno, u ovakvim slučajevima treba razmišljati o nizu novih radionica koje bi se odnosile na jačanje moralnog rezonovanja dece, pre svega njihovom razumevanju za drugoga, moralnom rasuđivanju i odgovornosti za posledice sopstvenih postupaka.

PRILOZI

PRILOG 1: PISMA ČITALACA

PRVO PISMO ČITALACA

Dragi savetnici „Učionice dobre volje”,

Zovem se Marko, idem u sedmi razred osnovne škole i vrlo dobar sam učenik. Imam jedan problem koji me dugo tišti. Grupica od nekoliko dečaka i devojčica iz mog odeljenja stalno me maltretira. Kad god prođu pored mene lupaju mi čvrge,

otimaju mi naočare, a kad ih lepo zamolim da mi ih vrate, oni me zezaju, jure sa naočarima po učionici i već su mi jedne tako slomili. To nije sve. Zovu me Čora, Zrili i slično. Ja ne vidim razlog za ovakvo njihovo ponašanje, jer sam sa svima dobar drug. Nekima od njih sam pomagao na pismenom iz matematike. Ali evo, šta me je navelo da vam se obratim za pomoć: prošlog ponedeljka, kada sam se vratio sa velikog odmora, namestili su mi kantu za otpatke iznad vrata, tako da mi je pala na glavu kad sam ulazio u učionicu. Svi su mi se smejali, a ja samo što nisam zaplakao. Ali, ovo nije bio kraj maltretiranja. Kada sam došao na svoje mesto, dvojica od pomenute bande su mi prišla i otela moj ranac sa knjigama. Počeli su da se dobacuju sa njim, čak i da ga šutiraju. Njima su se priključili ostali članovi ove grupe i moja torba je letela po celoj učionici, a knjige su poispadale i bilo ih je svuda. Ostali iz odeljenja su sve ovo bez reči posmatrali i nisu mrdnuli s mesta. Ja sam bio potpuno nemoćan. Vrhunac je bio kada je Marina, jedna od njihovih, dohvatila ono što je ostalo od moje torbe i bacila kroz prozor. U tom trenutku je ušao nastavnik, svi su se vratili na svoja mesta, kao da se ništa nije desilo. Ja sam digao ruku da se požalim nastavniku, međutim pre nego što me je nastavnik i ugledao dobio sam čušku iz klupe iza mene i pretnju: „Samo probaj, videćeš šta te još čeka!”

Molim vas, pomozite mi. Šta da radim, kako da izađem na kraj sa ovim problemom? Život u školi mi je postao pravi košmar i samo strahujem šta će mi još uraditi.

Marko

DRUGO PISMO ČITAOKA

Dragi savetnici „Učionice dobre volje”,

Zovem se Nikola, a zovu me Kiki. Idem u sedmi razred osnovne škole i vrlo dobar sam đak. Moj problem je ukor razrednog starešine koji sam dobio, a nemam pojma zašto baš ja. Sve je počelo tog ponedeljka kada smo posle velikog odmora, ortaci i ja nastavili da se zezamo u učionici. Neko je video kako sa hodnika stiže onaj tunjavi Marko i pošto se tog dana ništa interesantno nije dešavalo, odlučili smo da se malo našalimo sa njim. Stavili smo praznu kantu za otpatke iznad vrata i kad je ulazio pala mu je na glavu. Bio je užasno smešan, sa čim su se i ostali složili jer su vrištali od smeha i super se provodili. Kasnije smo se malo dobacivali tenis lopticom, a u jednom trenutku je lopticu zamenila neka torba sa knjigama. Posle se ispostavilo da je to Markova torba. On je udario u dreku, samo što nije zaplakao. Toliko je bio bedan da ne mogu da razumem da neko sa 13 godina može da bude takav jadnik da ne ume da prihvati dobro zezanje. Na kraju je Marina bacila tu čuvenu torbu kroz prozor. Sve u svemu nije bilo ništa strašno, a posle šta? Kiki dobio ukor. E, to je već strašno. Prvo zašto samo ja kad smo se svi dobro bavljali, a drugo zašto uopšte ukor? Ja treba da se za godinu dana upišem u

gimnaziju i ovaj mi ukor uopšte ne treba. Pokušao sam da pričam sa razrednim, ali on neće da razgovara o tome. Šta da radim? Kako da ispravim celu stvar?

Kiki

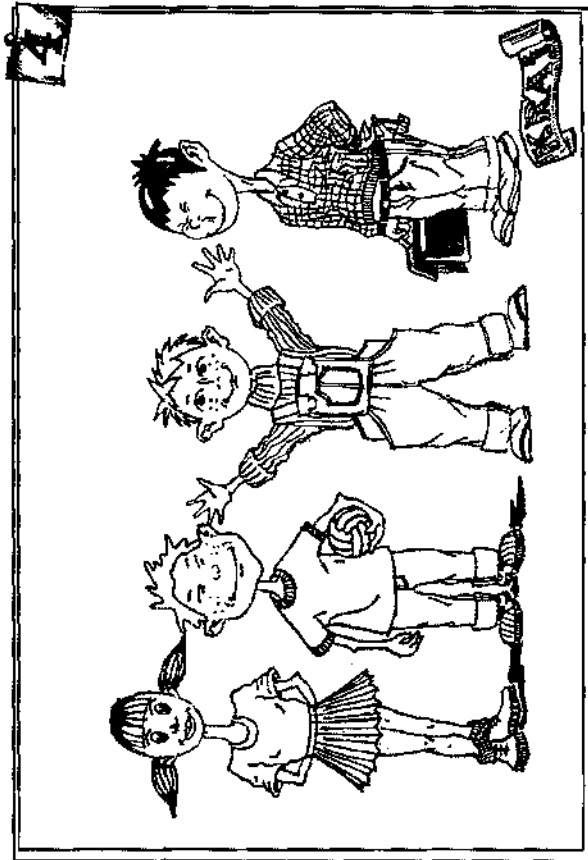
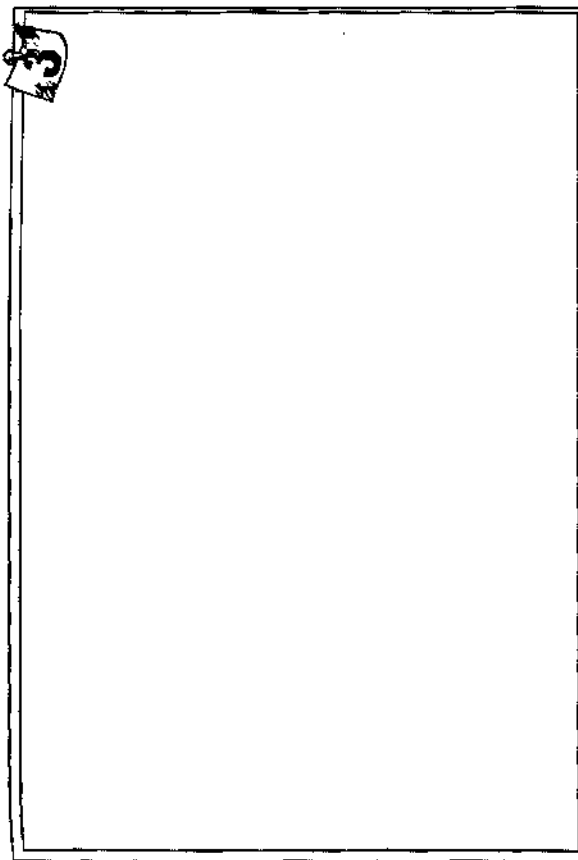
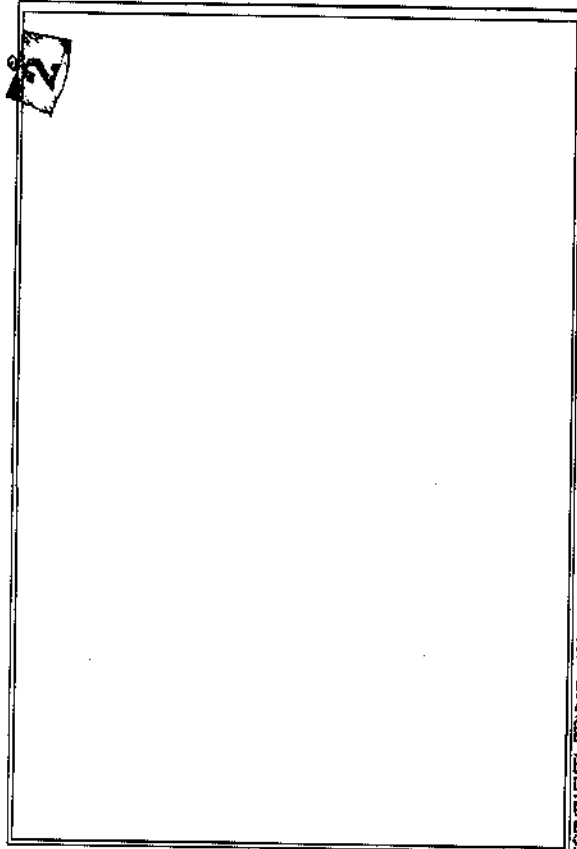
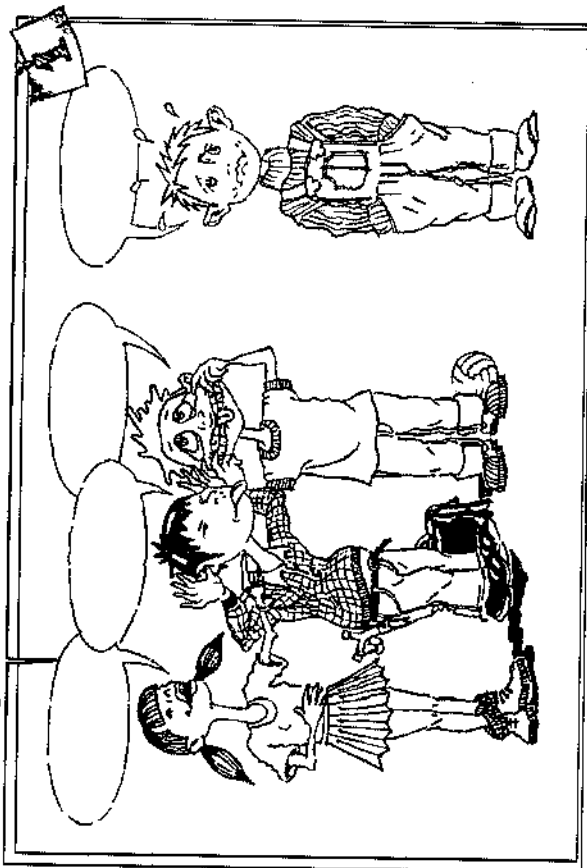
TREĆE PISMO ČITAOKA

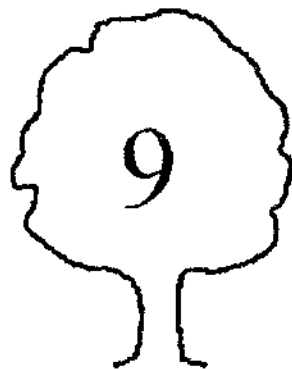
Dragi savetnici „Učionice dobre volje”

Zovem se Irena, idem u sedmi razred osnovne škole i odlična sam učenica. Već neko vreme sam u dilemi šta je trebalo da učinim u jednoj situaciji i molim vas da me posavetujete. Prošlog ponedeljka vratila sam se sa velikog odmora i nastavila da ćaskam sa drugaricom iz klupe. U to se čuo neki tresak, okrenuše smo se prema vratima, kad tamo Marko kome je kanta za otpatke pala na glavu. Kanta je, naime, bila tako nameštena iznad vrata da je pala Marku na glavu kada ih je otvorio. U prvi mah nismo mogle da odolimo a da se ne nasmejemo, ali je on izgledao toliko tužno da to više nije bilo za smeh. Posmatrala sam šta će dalje da se desi. Grupici koja je sve ovo smislila izgleda nije bilo dosta. Oteli su Markov ranac sa knjigama i počeli da se njime dobacuju. Knjige su ispadale iz torbe, Marko je bio očajan, a ja, kao i ostali nisam znala šta treba da uradim, pa sam ostala na svom mestu i samo gledala. Da li je možda ipak trebalo da se umešam i probam da zaustavim ove učenike ili da ništa ne preduzimam. S jedne strane, Marko je na to ionako navikao (njemu se često dešavaju slične nezgode sa ovom grupom). S druge strane malo sam se plašila da i ja ne padnem u nemilost ovih učenika ako stanem na Markovu stranu. Šta je trebalo da uradim i šta vi mislite da treba činiti u sličnim situacijama? Molim vas, odgovorite mi.

Irena

PRILOG 2

MOŽE LI SE SUKOB SPREČITI

CILJ ove radionice je da učenici shvate pojam potreba, da steknu svest o potrebama s kojima ulazimo u komunikaciju s drugima i o uticaju potreba na nastanak i razrešavanje sukoba. Nije lako naučiti decu da prepoznaju potrebe koje stoje iza naših postupaka i utiču na naše odnose s drugim ljudima, jer su potrebe često prikrivene, potisnute i veoma složene. Važno je da učenici shvate da svest o sopstvenim potrebama i njihovo jasno izražavanje, kao i razumevanje tuđih potreba, omogućuju da se sukob ne rasplamsa i da se strane u sukobu usredsrede na stvarne probleme oko kojih je sukob nastao.

PROCES se odvija u nekoliko faza. U uvodnoj aktivnosti, tokom zadatka završavanja priče, učenici treba da dođu do rešenja sukoba koje zadovoljava obe strane. Tokom glavne aktivnosti težište je na uvidu da do sukoba može doći kada učesnici u komunikaciji jedan deo svojih misli, osećanja i potreba ne saopštavaju, već ih podrazumevaju ili namerno zadržavaju za sebe. U tim situacijama analiza potreba otvara vrata za drugačiju interpretaciju ponašanja učesnika u sukobu. U završnom koraku učenici imaju priliku da, na ličnijim i njima bližim primerima, nastave da vežbaju analizu potreba i konstruktivan, na probleme i potrebe usredsređen, način rešavanja sukoba. Ova radionica može se izvoditi i u skraćenom vidu, bez igre uloga.

MATERIJAL

- Tabla i kreda, veliki papir;
- Za svaki par po jedan crtež sa brojevima 1,2,3 (vidi Prilog);
- Četrdeset flomastera ili olovki;
- Pet papira sa opisom jednog konflikta (rezervni opisi konflikta).

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

NEDOVRŠENA PRIČA 15 min.

GLAVNE AKTIVNOSTI

I. STRIP

Ova aktivnost se ostvaruje u sledećim koracima:

1. Traženje rešenja sukoba 10 min.
2. Osmišljavanje načina izražavanja potreba 10 min.
3. Iščitavanje dijaloga i razgovor o novim rešenjima ... 15 min.

II. IGRA ULOGA

4. Atom 5 min.
5. Izbor sukoba za igru uloga 10 min.
6. Odigravanje sukoba i diskusija u okviru cele grupe . 20 min.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I. DA NE ZABORAVIM NOVU IDEJU (62)

II. LEPA REČ GVOZDENA

VRATA OTVARA (40) 5 min.

UVODNA AKTIVNOST

NEDOVRŠENA PRIČA

Danas ćemo početi radionicu jednom pričom. Ja ću je ispričati. Vi me pažljivo slušajte, a onda ćete čuti šta je vaš zadatak. Voditeljka čita priču „Pomorandža” (Prilog 1).

Pitanje za vas glasi: na koje sve načine ova situacija može da se reši?

Voditeljka poziva učenike da smisle razne moguće ishode ovog sukoba, i dobre i loše. Ohrabruje ih da kažu (onako kako im padne na pamet) šta bi sve sestre mogle da urade. Sva rešenja koja učenici pomenu voditeljka ispisuje na tabli (ili na velikom papiru). Dok upisuje ideje učenika, voditeljka ih i organizuje na prostoru table, u četiri kategorije (kao u Tabeli 1). Kategorije u ovoj fazi ne imenuje.

Ako nijedno od nabrojanih rešenja ne može da se svrsta u kategoriju rešenja koje zadovoljava obe strane u sukobu (++), voditeljka postavlja grupi sledeće pitanje: **Možete li da smislite rešenje u kojem obe sestre dobijaju baš ono što žele?** Ako ni u daljem traganju grupa ne pronađe rešenje zadovoljavajuće za obe sestre, voditeljka ih još jednom usmerava: **Da li vi znate šta sestre stvarno žele, to jest, šta im je potrebno? Šta su mogle da pitaju jedna drugu?** U slučaju da i posle ovog usmeravanja grupa ne pronađe rešenje iz kategorije obostranog dobitka, voditeljka će ispričati kraj priče: **A sada zamislite neuobičajen, a ipak moguć rasplet ove situacije. Jednoj sestri se pio sok od pomorandže i zato joj je trebala cela pomorandža. Drugoj sestri se jeo kolač za čije pravljenje je potrebna kora od pomorandže. Da su sestre odmah rekly šta im je potrebno, ne bi došlo do svađe, već bi vrlo brzo našle rešenje kojim bi obe bile zadovoljne.**

Rešenje kojim obe strane dobijaju i niko ne gubi voditeljka ispisuje na tabli kao četvrtu kategoriju rešenja, a grupi se obraća pitanjem: **Vidite li nešto zajedničko za svaku od ovih grupa rešenja?** Potom, tokom diskusije, grupa i voditeljka zajednički imenuju kategorije rešenja, slično kao u Tabeli 1.

Tabela 1: Kategorije rešenja sukoba

--	-/+	??	++
nijedna nije dobila ono što želi	jedna je dobila ono što želi, a druga nije	obe su delimično dobile ono što žele (kompromis)	obe su dobile ono što žele

Ukoliko je grupa bila domišljata i već u prvoj fazi traganja za rešenjem pronašla ono rešenje koje zadovoljava obe strane u sukobu, voditeljka odmah postavlja pitanje: **Vidite li nešto zajedničko za svaku od ovih grupa rešenja?** Tako započinje diskusiju u kojoj će imenovati kategorije i formirati tabelu.

Pojedina deca priču o pomorandži i ovakvo rešenje tog konflikta mogu doživeti kao veštački i previše lak primer. Naravno, potpuno su u

pravu! Ovaj primer je više metafora, ilustracija za ideju da iza sukoba leže ozbiljne potrebe i da je jezik potreba – jezik pravog usredsređivanja na problem. To voditeljka može da uvaži na sledeći način: Naravno, ovo je bilo i suviše lako! Mada, moram vas podsetiti da se niste sami dosetili tog i suviše lakog rešenja (ili da vam je trebalo dosta vremena da se setite i ove mogućnosti). Upravo to i jeste bila ideja ove priče – da vam pokaže da je rešenje nekada sasvim blizu i veoma jednostavno, a da ga mi ne vidimo zbog „ukopanosti” u naše zahteve i zbog toga što nismo ni pitali onog drugog šta stvarno hoće. Pomislite zato ponekada, kada se nađete u konfliktu: „Možda je i ovo samo 'pomorandža', a ne bauk kako mi se sada čini!”

Na kraju diskusije voditeljka daje komentar: **Dakle, uvidate i sami da ćemo se danas baviti potrebama koje često leže u osnovi naših sukoba s drugima, ali ih niko ne pominje. Najvažniju informaciju o tome šta stvarno hoćemo i zašto to hoćemo obično i ne izgovorimo, a trebalo bi.**

GLAVNE AKTIVNOSTI

I. STRIP

1 TRAŽENJE REŠENJA SUKOB. Podelite se u parove po sopstvenom izboru. Svaki par će dobiti crtež broj 1 koji izgleda kao isečak iz stripa. Na crtežu je predstavljen sukob brata i sestre. Kada pročitate u „oblačićima” šta oni govore jedno drugom, razmislite da li vidite rešenje njihovog sukoba. Nakon toga, svaki par će reći šta misli kako brat i sestra mogu da reše sukob.

2 OSMISLJAVANJE NAČINA IZRAŽAVANJA POTREBA. Sada ću vam dati crteže obeležene brojevima 2 i 3. Iz crteža broj 2 videćete šta su brat i sestra želeli, ali nisu to jedno drugom rekli. Kada pročitate tekst sa crteža br. 2, vaš zadatak će biti da u prazne „oblačiće” na crtežu br. 3 upišete kako su, kojim rečima, brat i sestra mogli da iskažu svoje potrebe tj. ono što su želeli, a nisu rekli.

3 ISČITAVANJE DIJALOGA I RAZGOVOR. Kada parovi završe upisivanje novog dijaloga, voditeljka poziva prvi par da pročita svoj dijalog. Nakon toga, postavlja pitanje svim učenicima: **Kako sada vidite rešenje? Da li ovakav dijalog vodi u sukob manje ili više od onog koji je dat na prvom crtežu?**

Zatim, voditeljka pita da li je neki par drugačije osmislio dijalog između brata i sestre. Ako ima i takvih, drugačije osmišljenih dijaloga, oni se, takođe, glasno čitaju i komentarišu.

Kada parovi završe sa iščitavanjem i grupa prodiskutuje sva rešenja, voditeljka završava razgovor komentarom: U svakodnevnom govoru mnogo stvari podrazumevamo – smatramo da ih drugi moraju znati, pa ih ne saopštavamo. Kada se dogodi da svoje potrebe i želje ne izrazimo jasno, to može da dovede do sukoba ili svađe. Zato je važno da, prvo sebi, a potom i drugima, jasno kažemo šta nam, u stvari, treba i zašto nam je to važno. To može mnogo pomoći u sukobima.

Ukoliko voditeljka primeti da su se učenici prilično zamorili nakon ove aktivnosti, ovo je zgodno mesto na kojem može prekinuti radionicu i nastaviti je onda kada učenici budu odmorniji. Naravno, radionicu je potrebno zaokružiti nekom od završnih aktivnosti, a nastavak radionice otpočeti nekom od uvodnih aktivnosti.

II. IGRA ULOGA

4 PODELA NA GRUPE. Za podelu na grupe zgodno je iskoristiti igru ATOM (22). Važno je da u svakoj grupi bude oko pet do šest članova – ne više. Zato voditeljka treba da prilagodi igru ukupnom broju učenika u grupi.

5 IZBOR SUKOB ZA IGRU ULOGA. Pošto se na osnovu prethodne igre formiralo nekoliko grupa, voditeljka kaže: Svako od vas neka se seti nekog svog sukoba u kojem se loše osećao i koji nije rešio na zadovoljavajući način. U malim grupama porazgovarajte o svojim iskustvima i odaberite jedan sukob koji vam se čini najzanimljivijim.

6 ODIGRAVANJE SUKOB I DISKUSIJA U GRUPI. Pošto ste izabrali primer, odlučite se za dve osobe u grupi koje će odigrati taj sukob tačno onako kako se i dogodio. Zatim će one odigrati istu situaciju, ali tako što će reći i ono što su mislile, a nisu rekle. Dakle, i jedna i druga strana u sukobu će izraziti svoje potrebe. Svi ostali će pažljivo posmatrati scene koje se prikazuju i razmišljati da li druga verzija dijaloga i dalje vodi u sukob ili u rešenje problema koje će zadovoljiti obe strane. Posle ćemo razgovarati o tome. Pošto prva grupa odigra svoj primer, vodi se diskusija oko sledećih pitanja:

Da li se dijalog u drugom odigravanju završio rešenjem problema ili nastavkom sukoba?

Da li ima i drugih mogućih dijaloga koji ne bi doveli do sukoba?

Da li su potrebe strana u sukobu iskazane na najbolji način?

Svaka mala grupa prolazi kroz ceo proces – odigravanje obe varijante problema i odmah zatim diskusija na nivou cele grupe. Kad se završi sa primerom sukoba jedne grupe, prelazi se na primer sukoba druge grupe, na isti način.

U diskusiji se voditeljka ponovno može vratiti matrici iz uvodne aktivnosti, tako da učenici mogu vrlo precizno smestiti rešenje odigrane situacije u jednu od kategorija matrice.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I. DA NE ZABORAVIM NOVU IDEJU (62)

II. LEPA REČ GVOZDENA VRATA OTVARA (40)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PRIMERI MOGUĆIH INTERVENCIJA:

- *Učenici teško shvataju pojam potreba.* Zaista nije lako razgrtati razne maskirne slojeve kojima svi mi prikrivamo svoje prave potrebe u konfliktu. To je veština koja zahteva mnogo znanja i iskustva. Ne treba od učenika očekivati da odmah na ovoj radionici postanu tumači potreba. Posebno je nerealno očekivati da će nalaziti prave nazive za svoje potrebe, da će praviti fine razlike između prividnih i pravih potreba, želja i potreba, raznih nivoa potreba i sl. Za njih je dovoljan uspeh ako im se u konfliktnoj situaciji „upali lampica” koja upozorava na oprez. Treba da nauče da se upitaju: šta ja stvarno hoću, da li ja znam šta hoću, koliko mi je to važno i zašto mi je to važno? Isto tako, vrlo će korisno biti i da se za drugu stranu upitaju: da li ja znam šta stvarno Marija hoće, da li ja znam zbog čega se, u stvari, nas dvoje svađamo? Dakle, zadovoljite se time da tu malu „lampicu” učenici ponesu sa ove radionice.
- *Primer s pomorandžom je suviše jednostavan.* Priča o pomorandži je upravo takva „lampica” o kojoj smo govorili u prethodnim redovima. Ideja te priče je da nas na sličan način podseti na pitanje: da li znamo sve što treba da znamo o svojim potrebama i željama i potrebama drugog? Priča o pomorandži je više metafora, ilustracija za ideju da iza sukoba leže ozbiljne potrebe i da je jezik potreba – jezik pravog usredsređivanja na problem. Dakle, jednu takvu „pomorandžu” treba poneti sa ove radionice da je „vrtimo u ruci” pre nego što se „zaletimo” u sukob.
- *Učenici nerado iznose svoje prave konflikte, teško se otvaraju.* Svako otvaranje je rizik, naročito ako atmosfera u grupi nije sasvim prijateljska (u vršnjačkim grupama je to često slučaj). Zato je obično potrebno da voditeljka malo pomogne u izboru nekog sukoba kao primera za analizu. Još jedna korisna mera, za slučaj potpune „blokade” grupe, jeste da voditeljka unapred pripremi nekoliko opisa konflikata. Ti slučajevi mogu da budu adaptacije (ne sasvim prepoznatljive) nekih situacija s kojima se konkretno odeljenje suočavalo.

PRILOZI

PRILOG 1

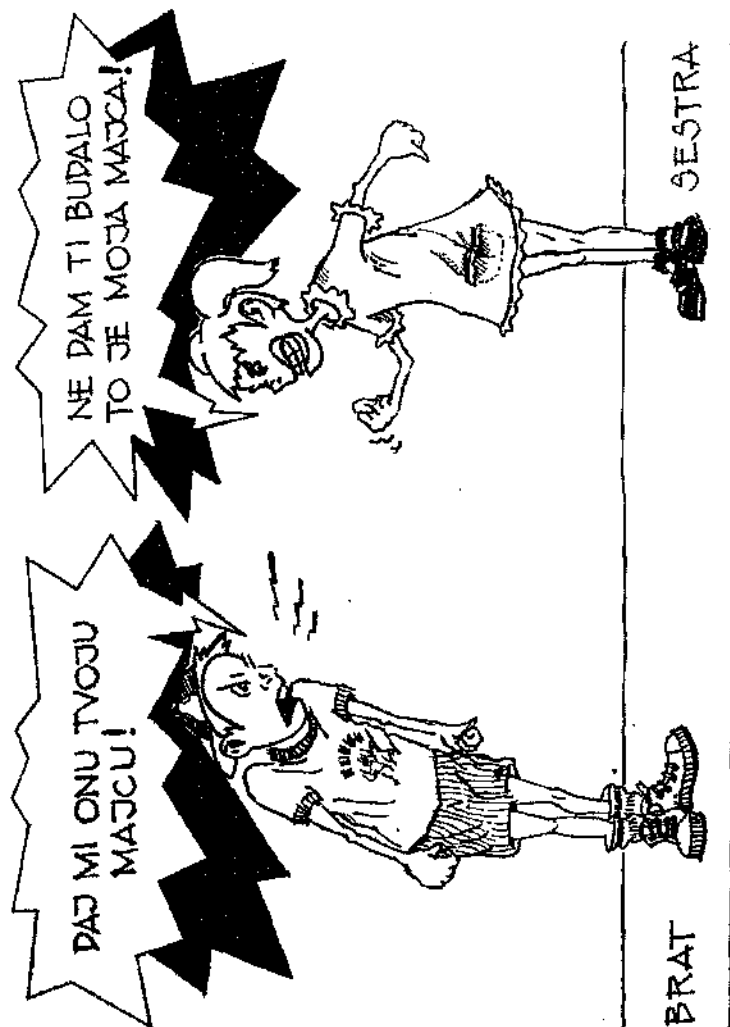
POMORANDŽA

Dve sestre su, po povratku iz škole, ušle u trpezariju i ugledale činiiju sa voćem u kojoj se nalazila jedna jedina pomorandža. Obe su posegnule za pomorandžom. Jedna je bila brža i imala je pomorandžu u ruci. Druga sestra je na to rekla: „Ja sam htela da je uzmem. Daj mi je!” Prva je uzvratila: „I ja je hoću!” Tako je počela svađa.

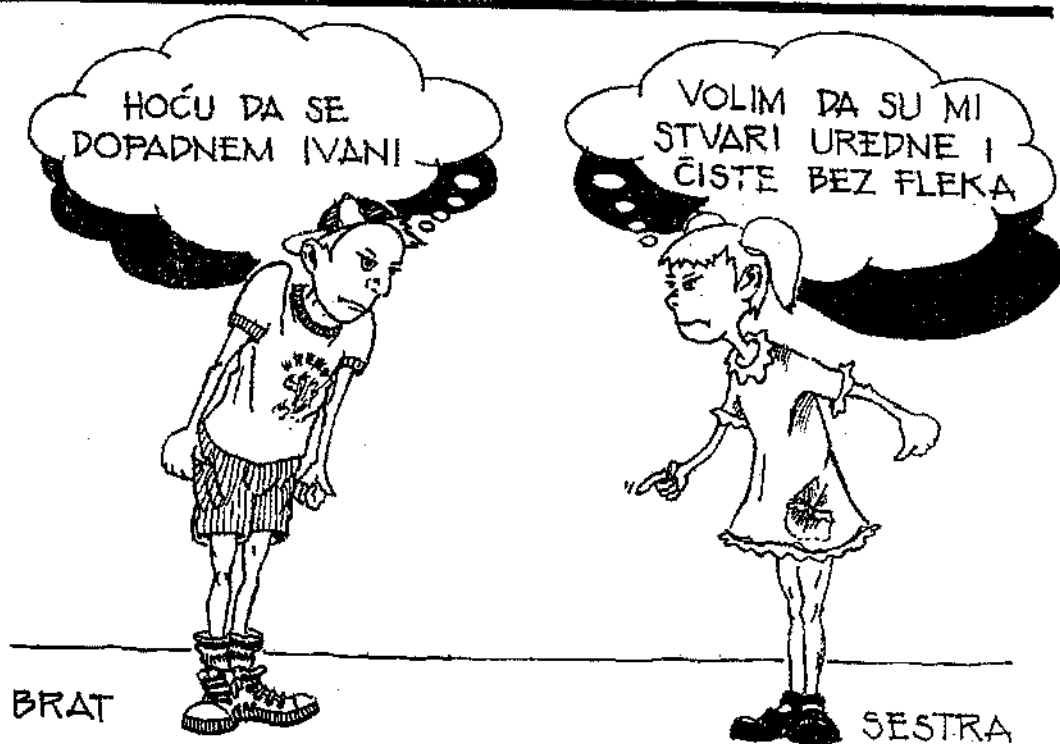
PRILOG 2

PRILOG 2

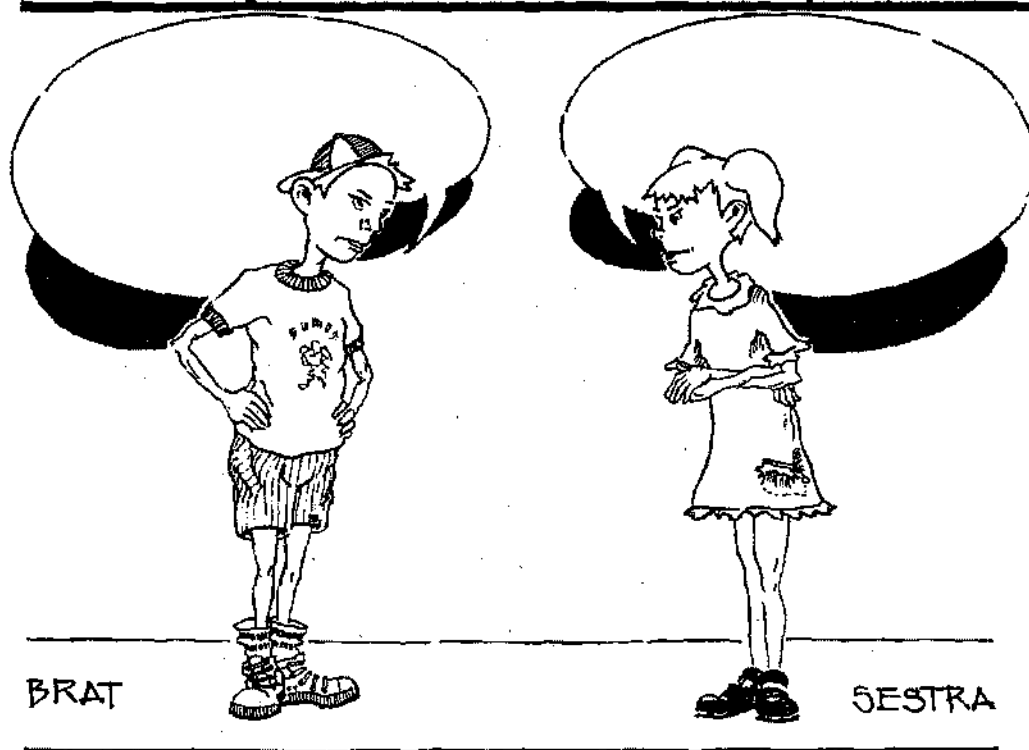
1 OVO SU REKLI JEDNO PRUGOM I POSVAĐALI SE.

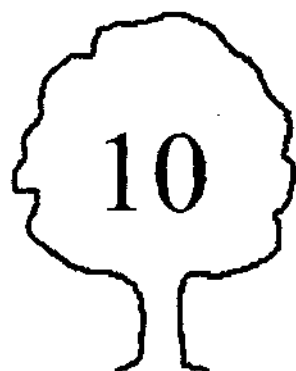

2 OVO SU MISLILI I ŽELELI ALI NISU REKLI
JEDNO DRUGOM.

3 KAKO DA KAŽU ONO ŠTO SU MISLILI I ŽELELI
A NISU REKLI.

NAGOVORILI SU ME...

CILJ ove radionice je da pomogne deci da shvate koliko je snažan uticaj koji okruženje vrši na njihovo ponašanje, ali i koliko je velika njihova lična moć i odgovornost u odnosu na te uticaje. Centralni problem radionice je uticaj vršnjačke grupe na pojedinca, posebno mehanizam grupnog pritiska. Grupni pritisak je jedan od najmoćnijih izvora uticaja na dete u adolescenciji i, često, izvor mnogih problema u ponašanju dece. Zato, ova radionica pomaže deci da shvate i preuzmu ličnu odgovornost u odnosu na sopstvene i grupne odluke i ponašanja. Pomaže im da misle „svojom glavom“, da kritički vrednuju ponašanje vršnjačke grupe i da nauče da kažu „NE“ kada treba.

PROCES razrade ovih ciljeva počinje osvetljavanjem najrazličitijih socijalnih uticaja na pojedinca. Posterom s pitanjem: „Ko sve utiče na mene i moje ponašanje?“, podstiče se diskusija o različitim „modelarima“ našeg ponašanja i brojnim načinima na koje se ti uticaji ostvaruju. Zatim se vršnjačka grupa dovodi u prvi plan tako što se deci nudi osmišljena priča („Nagovorili su me“) koja inicira procese identifikacije i decentracije. Sadržaj ove priče omogućuje učenicima da, na primeru koji je blizak njihovoj svakodnevici, vežbaju različite veštine koje bi mogle da im pomognu da se ponašaju u skladu sa *svojim*, a ne s grupnim željama, kao i da u potencijalno riskantnim situacijama kažu „Ne“ grupi ili predlože neko drugo „bezbednije“ rešenje.

MATERIJAL

- Poster s marionetom: „Ko utiče na mene i moje ponašanje?“ (Prilog 1); poster treba uvećati i fotokopirati ili precrtati na tablu;
- Tekst priče „Nagovorili su me“ (iz Priloga 2);
- Papiri s pripremljenim pitanjima, za svaku grupu (Prilog 3).

SADRŽAJ RADIONICE

Ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

RAD NA POSTERU 10 min.

GLAVNA AKTIVNOST

NAGOVORILI SU ME

Ova aktivnost se ostvaruje u sledećim koracima:

1. Podela u grupe i slušanje priče „Nagovorili su me“ ... 5 min.
2. Razmatranje pitanja u vezi sa pričom 10 min.
3. Izveštavanje malih grupa i grupna diskusija 20 min.
4. Da sam bio na Šonetovom mestu, ja bih... 20 min.
5. Traženje rešenja u sličnim situacijama 20 min.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I. KOLIKO ME JE DOTAKLO (53)

II. ZUM-ŠKRIP (46) 5 min.

UVODNA AKTIVNOST

RAD NA POSTERU

Voditeljka stavlja na tablu unapred pripremljen poster na kojem je nacrtana stilizovana marioneta (vidi Prilog 1). Zamislite da ste na mestu ove lutke marionete. Šta mislite ko je pokreće? Ko sve drži njene konce u svojim rukama? Ko i šta spolja sve utiče na vas, vaše postupke, vaše ponašanje? Za svaki navedeni činilac uticaja voditeljka postavlja pitanja: **Zašto tako mislite? Na koji način? Kako to utiče na naše ponašanje?**

Učenici nabrajaju različite izvore uticaja, a voditeljka ih upisuje u odgovarajuće „oblačiće” nacrtane na krajevima končića marionete s postera. Voditeljka podstiče što iscrpnije nabrojanje. (Da li još neko utiče na nas?)

 Ako deca izostave neki od važnijih uticaja (kao na primer, medije, idole, vršnjake), dobro je da ih podseti i na njih. Kada je lista uticaja dovoljno kompletna, voditeljka inicira kratku diskusiju o sledećim problemima:

- Da li su svi uticaji iste snage? Čiji uticaj smatrate najjačim/najslabijim?
- Da li neko misli drugačije?
- Imate li vi sami moć da donosite odluke koji ćete od pomenutih uticaja prihvatiti, a koji ne? Za koje uticaje, od ovih koje ste pomenuli, možete sami da odlučite da li ćete ih prihvatiti ili ne prihvatiti, a za koje ne možete?
- Da li neko misli drugačije?
- Šta mislite o uticaju vršnjaka? Koliko je jak taj uticaj? Da li je to vrsta uticaja na koji možete da utičete?

O tome ćemo više govoriti u ovoj radionici. Tema ove radionice će upravo biti uticaj vršnjačke grupe na vas.

1 PODELA U GRUPE I SLUŠANJE PRIČE. Voditeljka podeli decu u grupe od po pet-šest članova, vodeći računa da se više dece s problematičnim ponašanjem ne nađe u istoj grupi. Pročitaću vam jednu kraću priču koja se odnosi na nešto što se može desiti svakom od vas. Nakon toga, svaka grupa će dobiti zadatak u vezi sa pričom. Slušajte me pažljivo! Naslov priče je „Nagovorili su me”. Voditeljka pročita priču iz Priloga 2.

2 RAZMATRANJE PITANJA U VEZI SA PRIČOM. Sada će svaka grupa dobiti po jednu listu pitanja u vezi sa pričom. Pokušajte da se što više uživate u situaciju iz ove priče. Vaš zadatak je da razgovarate o ovim pitanjima i da, kao grupa, na njih odgovorite. Za to imate deset minuta. Nakon toga, svaka grupa će saopštiti svoje mišljenje. Grupe razmatraju pitanja (Prilog 3).

3 IZVEŠTAVANJE MALIH GRUPE I GRUPNA DISKUSIJA. Voditeljka poziva grupe da u zajedničkoj diskusiji razmene svoje odgovore. To čine tako što nakon svakog pitanja sve grupe izveštavaju o svom odgovoru na to pitanje. Važno je da voditeljka povezuje odgovore koje deca navode i pri tom naglasi težinu posledica o kojima junaci priče nisu razmišljali pre nego što su se upustili u avanturu.

Kada se izveštavanje završi, voditeljka upućuje pitanje celoj grupi: **Pošto smo videli kakve sve posledice mogu da proisteknu kada lako podlegnemo predlozima vršnjaka, hajde da vidimo šta je Šoneta u stvari nateralo da se priključi ortacima, iako sam nije bio oduševljen predlogom.**

- Šta mislite zašto je Šone ipak pristao? Šta je želeo da postigne?
- Da li je na njegov pristanak uticalo i to što se nečega plašio? Čega?

 Diskusiju treba voditi u pravcu sagledavanja potreba i strahova glavnog junaka. Očekuje se da deca otkriju da se Šone upustio u avanturu zato što je želeo da pokaže drugovima da im je odan, a istovremeno se plašio da će, ukoliko im se ne pridruži, biti ismejan i proglašen za kukavicu.

4 DA SAM BIO NA ŠONETOVOM MESTU, JA BIH... Sada ćemo da vidimo šta je Šone mogao da uradi u ovoj situaciji – da ne pristane na nagovaranje drugova, a da ostane i dalje u dobrim odnosima s njima. Ja ću stati u centar kruga i glumiću Kizu i Crnog. Svako od vas neka zamisli da je Šone. Hajde da malo ojačamo Šoneta – možda on i nije u toliko bezizlaznoj situaciji kao što izgleda. Razmislite šta je to Šone mogao da kaže da bi postigao ono što je želeo, tj. da se odupre Crnom i Kizi, a da im i dalje ostane dobar drug. Svi ustanite i jedan po jedan ćete mi reći rečenicu koju ste smislili. Ako se bude desilo da neko već kaže ono što ste smislili, pokušajte da dodate još nešto novo. Sigurno postoji mnogo dobrih načina na koje je Šone mogao da se obrati svojim drugovima.

Voditeljka posle svake rečenice koju dobije od učesnika treba da odgovori tako što će prihvatiti ono što je čula. Ona, na primer, može reći: **U redu je što tako misliš... OK. Idemo mi onda sami... Dobro je, stvarno si nas ubedio...** (ili nešto slično). Dakle, voditeljka ne treba da vrednuje ono što čuje tj. da procenjuje kao loše ili dobro, već da podjednako prihvata sve što deca ponude kao rešenje.

Na kraju, kada svi učesnici kažu svoje rečenice i ponovo sednu u krug, voditeljka sažima sve pomenute odgovore tako što sve slične objedinjuje u jednu kategoriju. (Na primer, može se pojaviti kategorija izvrđavanja – laganja kao načina da se reši situacija, ili kategorija raznih načina ubeđivanja... ili kategorija predlaganja neke druge zabave ...)

 Ukoliko voditeljka proceni da joj je teško da istovremeno bude u ulozi onoga ko sluša odgovore i onoga ko sažima te iste odgovore,

ona ulogu onoga ko sluša može dati nekom od učenika. Važno je da tom učeniku da jasnu i preciznu instrukciju šta je njegov zadatak: da prihvati ono što je čuo (ili čula), da ne vrednuje, da ne procenjuje...

5 **TRAŽENJE REŠENJA USLIČNIM ŽIVOTNIM SITUACIJAMA.** Deca se podele u grupe od po troje, prema rasporedu sedenja u prethodnoj aktivnosti. Troje najbližih čine jednu grupu. Sada je zadatak svakog člana trojke da se seti situacija u kojima se nije odupro nagovoru vršnjaka. Neka to budu samo one situacije posle kojih vam je bilo krivo što ste pristali na nagovaranje. Izaberite samo jednu od tih situacija. Zatim, zajedno smislite kako biste se na pravi način sada oduprili, to jest, šta biste rekli u takvoj situaciji. Imajte na umu da u tom obraćanju drugu uvažite ono što vi zaista želite ili ne želite, ali tako da ga ne uvredite i da se pri tom ni vi ne osećate loše. Imate za to deset minuta. Potom će svaka grupa da nas izvesti o izabranoj situaciji i njenom rešenju.

Nakon izveštavanja svake grupe, voditeljka uvek pita ostale kako im se čini rešenje koje je predloženo i da li neko ima još neku ideju.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I. KOLIKO ME JE DOTAKLO (53)

II. ZUM-ŠKRIP (46)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

- *Učenici se zatvaraju, nerado pričaju o ličnim iskustvima (korak 5). Izbegavaju čak i da govore u prvom licu (korak 4).* Strah od otvaranja pred vršnjacima najčešće je pominjan problem u izvođenju radionica. To je očekivano i normalno reagovanje, naročito kod dece u adolescenciji. Takođe je važno imati na umu da u obrascima ponašanja uobičajenim u našoj kulturi nema mnogo mesta za javno ispoljavanje ličnih iskustava, posebno kod muškaraca. Zato su i u radionicama često devojčice otvorenije i aktivnije, a dečaci su je potrebna posebna podrška da bi se uključili.

U planiranju radionica vođeno je dosta računa o tim strahovima adolescenata da će biti „provaljeni” od vršnjaka i kulturnim modelima koji nisu podržavajući. Aktivnosti su organizovane tako da približavanje ličnom bude postepeno. Nikada se sadržaji ne vezuju odmah za lična iskustva. Ako skraćujete radionice, vodite računa o tome. Podela učenika u male grupe je, takođe, jedna od mera koja olakšava ovu vrstu otvaranja. Male grupe su prisnije i tu se lakše progovara nego „na plenumu”.

Mere koje voditeljka može da preduzme su brojne. Ona može da sedne, na kratko, u neku od malih grupa koja ima teškoća i da pomogne otvaranje, podsećajući na neke moguće teme, postavljajući pitanja i sl. Dalje, može da pruži lični primer, da sama kaže nešto lično, neko svoje privatno iskustvo. Može da iskoristi primer koji se dogodio u nekoj drugoj školi. Važno je da stvori prijatnu i podržavajuću atmosferu na radionici. Prirodni saveznici za „odmrzavanje” atmosfere u grupi su duhoviti, ekstrovertni učenici. Njih je lakše pokrenuti. Ali i oni povučeni moraju biti ohrabreni da progovore. Važno je da ne govore uvek isti učenici i da su podjednako uključeni i dečaci i devojčice. U krajnjoj liniji, ako ništa ne pomaže, voditeljka uvek može imati „u rukavu” unapred pripremljenu rezervnu priču za koju zna da je bliska iskustvima dece iz grupe.

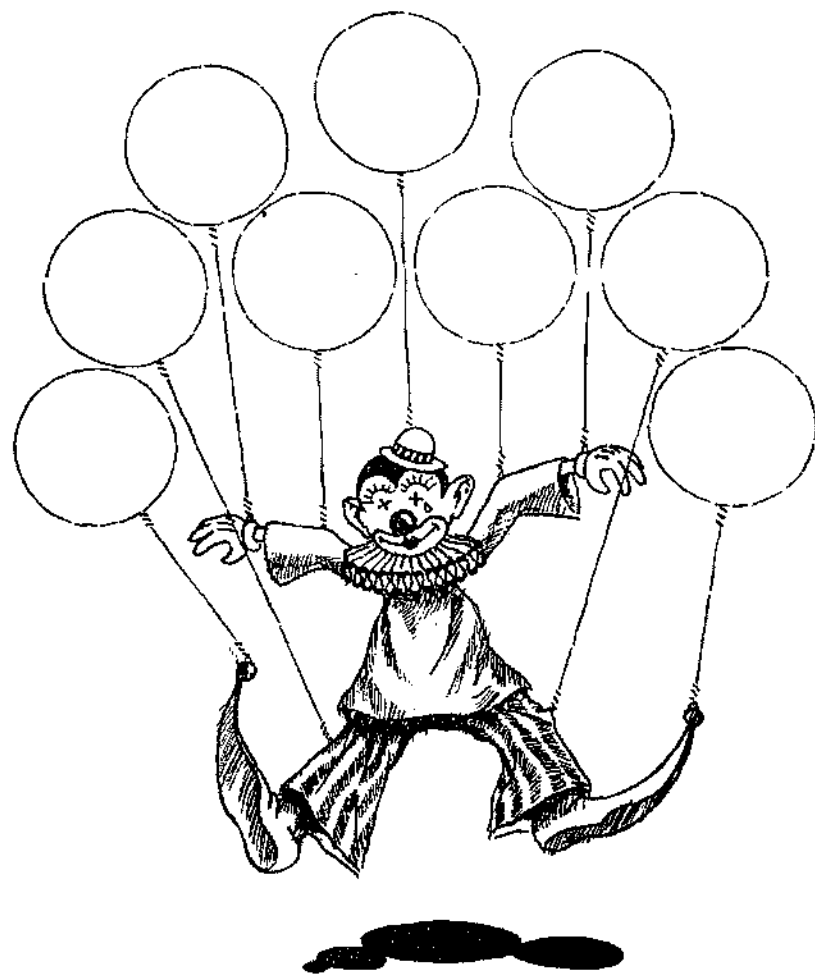
Baš zato što je strah od otvaranja veoma snažan u vršnjačkim grupama, ako se takvo otvaranje desi, ono je od neprocenjive vrednosti za dinamiku grupe. Zato, vredi se potruditi oko otvaranja, biti strpljiv i postepeno podsticati decu ka ličnim i otvorenim razmenama.

Problem, delikatniji od zatvaranja, može da bude zaustavljanje nečije lične priče koja predugo traje. Kao korisna prevencija za ovu vrstu problema mogu da posluže jasno uspostavljena pravila o dužini govorenja i čvrsto vođen tempo diskusije u toku svake radionice. Tako učenici stiču naviku da budu kratki u svojim saopštenjima i da vode računa i o drugima, a da prekidanje ne shvataju lično.

PRILOZI

PRILOG 1

PRILOG 1

PRILOG 2

NAGOVORILI SU ME

Bilo je toplo, tiho subotnje popodne. Šone je sedeo ispred zgrade, na stepenicama svog ulaza. Bio je sam i dosadivao se.

„Baš me interesuje gde su svi nestali? Šta je s tim ljudima? Nigde žive duše!”, razmišljao je, kada iznenada iza ugla izroniše Crni i Kiza.

„Šone, bre brate, šta radiš?”, upita Crni.

„Ništa, gluvarim ovde. 'Sušim' se od dosade. Je l' imate možda vi neku ideju? Šta ćemo?”, reče Šone.

„Hajdemo do školskog dvorišta da vidimo šta se tamo dešava”, predloži Kiza.

Ođetali su do škole, ali ni tamo nije bilo nikoga.

„Ej, hajde da se malo zezamo... Da provalimo u školu i napravimo malo haos unutra”, iskoči Crni sa svojim predlogom.

Šone je oklevao. Nije bio siguran da je baš to želeo da sada radi.

„Pa, ne znam”, reče, „šta ako nas uhvate? Onda ćemo stvarno biti 'u frei'. Može da naiđe 'murijs' i gotovi smo...”

„Ma, hajde bre Šone, neće nas uhvatiti. Šta ti je? Šta si se 'uzentovao'? Šta paničiš?”, dodao je Kiza samouvereno. „Osim toga, nećemo da preterujemo, samo malo da se zezamo...”

„Pa dobro, hajde”, reče Šone nevoljno. Nije bio baš oduševljen idejom, ali je hteo da ostane sa ortacima.

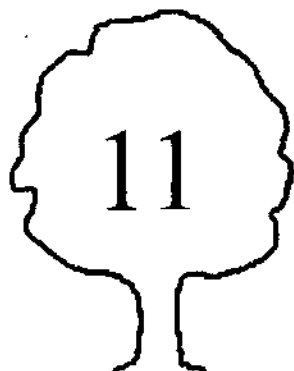
I dok su tako „sređivali” kabinet biologije profesorka Marković, skidajući sijalice, preturajući po ormanu i ukrašavajući zidove grafitima, iznenada je naišao domar. Odmah je pozvao policiju; ali i njihove roditelje. Deca su sa svojim roditeljima odvedena u stanicu milicije.

Kada su Šoneta roditelji pitali zašto je to uradio, odgovorio je: „Oni su me nagovorili!”

PRILOG 3

PITANJA KOJA POKREĆE PRIČA „NAGOVORILI SU ME”

- Kako će se osećati profesorka kada uđe u kabinet i zatekne haos?
- Šta mislite da će profesorka preduzeti u vezi s tim?
- Šta mislite – kako će Crni, Kiza i Šone pravdati ono što su uradili?
- O čemu je Šone razmišljao i kako se osećao nakon svega?
- Šta mislite – da li će Crni, Šone i Kiza ostati i dalje prijatelji?

KAD STANEM U TUĐE CIPELE

CILJ ove radionice je sagledavanje jedne iste situacije iz pozicije različitih osoba. Od dece se traži da se užive u ulogu nekog drugog i da pretpostave šta on misli, kako se oseća i kako bi se ponašao u datoj situaciji. Za razvijanje socijalne odgovornosti i nenasilno rešavanje sukoba ovo je jedna od bazičnih sposobnosti.

PROCES započinje time što se deca upoznaju s pojmom decentracije tako što im se čita posebna verzija bajke „Pepeljuga” ispričana iz ugla maćeha, starije sestre i oca. Nakon toga, da bi iskusili kako proces izgleda na složenijim sadržajima, vežbaju decentraciju na jednoj tipično školskoj situaciji. Od učenika se traži da se najpre užive u uloge pojedinih aktera jednog stvarnog školskog događaja i da *iz tih uloga* odgovore kako su sami doživeli ceo događaj i kako procenjuju ostale učesnike događaja. U sledećem koraku učenici međusobno zamene uloge. Iz tih novih uloga pregovaraju sa ostalim učenicima tragajući za ishodom najboljim za sve, a pri tom vodeći računa o interesima nove uloge u kojoj su. Na ovaj način, omogućuje se promena početne pozicije i sagledavanje problema iz različitih ulogova.

MATERIJAL

- Različite verzije bajke „Pepeljuga” ispričane iz ugla maćeha, starije sestre i oca koje voditeljka čita odeljenju (Prilog 1);
- Tekst priče „Popravljanje ocena” koji voditeljka čita odeljenju (Prilog 2);
- Cedula za podelu u grupe; cedula ima ukupno onoliko koliko ima i dece, na svakoj cedulji je ispisana po jedna od predviđenih uloga:
 - a) uloga učenika koji su upisivali ocene;
 - b) uloga učenika koji su poručivali ocene;

- c) uloga učenika koji su sa svojih mesta pratili šta se dešava, a nisu ni upisivali ni poručivali ocene;
- d) uloga nastavnika fizike;
- e) uloga razrednog starešine;
- Upitnici za glavnu aktivnost (Prilog 3), za svaku grupu po jedan;
- Selotejp, hemijske olovke.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 95 minuta

UVODNA AKTIVNOST

PEPELJUGA NA RAZLIČITE NAČINE 10 min.

GLAVNA AKTIVNOST

BILO JEDNOM U ŠKOLI

Ova aktivnost se ostvaruje u sledećim koracima:

1. Čitanje priče „Popravljanje ocena” 5 min.
2. Podela po ulogama i odgovaranje na postavljena pitanja iz upitnika 15 min.
3. Izveštavanje grupa 15 min.
4. Ponovno sagledavanje događaja 10 min.
5. Zamena uloga 10 min.
6. Formiranje novih grupa i pregovaranje 15 min.
7. Izveštavanje grupa o rešenjima do kojih su došle i otkrivanje stvarnog ishoda događaja 10 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

U TUĐIM CIPELAMA (63) 5 min.

UVODNA AKTIVNOST

PEPELJUGA NA RAZLIČITE NAČINE 10"

Sada ću vam pročitati jednu vama dobro poznatu bajku, ali ispričanu na malo drugačiji način od uobičajenog. To će biti priča o Pepeljugi. Do sada ste slušali ovu bajku u verziji nekoga ko je na strani Pepeljuge. Da li ste se ikada pitali kako ona zvuči npr. iz mačehine pozicije? Sada ćete to čuti. Zatim ćete čuti šta na sve kaže mačehina starija kći, kao i Pepeljugin otac. Sve ovo poslužiće nam kao uvod u današnju radionicu u kojoj ćemo pokušati da se što bolje uživimo u ulogu nekog drugog i da stvari posmatramo ne samo iz našeg ugla, već da vidimo kako one izgledaju iz drugih uglova... Dakle, evo priče, sada me pažljivo slušajte... Voditeljka čita verzije bajke „Pepeljuga” ispričane iz ugla mačehine, starije sestre i oca iz Priloga 1.

Kada pročita sve verzije bajke „Pepeljuga” voditeljka pita učenike: Pošto ste čuli bajku na drugačiji način, kako vam ona sad izgleda? Slušati dečje spontane komentare, ali ne ulaziti u širu diskusiju.

GLAVNA AKTIVNOST

1 ČITANJE PRIČE „POPRAVLJANJE OCENA”. Ispričaću vam jedan stvarni školski događaj, samo bez završetka. Pažljivo pratite priču da bi kasnije mogli da odgovorite na određena pitanja. Voditeljka čita priču „Popravljanje ocena” iz Priloga 2.

2 PODELA PO ULOGAMA I ODGOVARANJE NA PITANJA IZ UPITNIKA. Deca izvlače cedulje na kojima su ispisane uloge. Na osnovu toga dele se na pet grupa. Deca, koja izvuku cedulju sa istom ulogom, čine jednu grupu. U svakoj grupi treba da bude približno jednak broj dece.

Kao što ste malopre videli, na primeru Pepeljuginе priče, jedan događaj se može videti na različite načine u zavisnosti od toga ko ga posmatra i o tome priča. Vaš zadatak je da se što vernije uživite u ulogu koju ste dobili i iz te uloge pokušate da sagledate ovaj školski događaj o kome ste čuli. Pažljivo razmislite. Zamislite da pripadate grupi čiju ste ulogu dobili. Zamislite kako biste se osećali da ste ta osoba i šta biste rekli ili uradili... Sada će svaka grupa dobiti po jedan upitnik s pitanjima na koja treba da odgovorite iz uloge koju imate. Oko svakog pitanja se dogovarajte u okviru grupe, a zatim zajedno popunite upitnik. Imate 20 minuta za rad. Voditeljka deli upitnike iz Priloga 3.

3 IZVEŠTAVANJE GRUPE. Grupe, jedna za drugom, čitaju svoje odgovore na pitanja iz upitnika. Pošto upitnici za različite uloge nisu bili isti, hajde da čujemo kako ste odgovorili na postavljena pitanja, to jest, kako je svaka

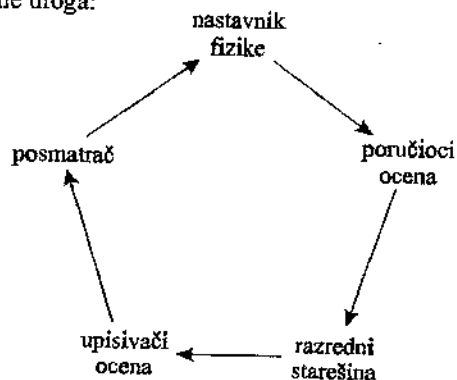
od grupa sagledala ovaj događaj. Možemo početi sa učenicima koji su upisivali ocene. Pročitajte nam prvo pitanje, pa svoj odgovor i tako redom, do kraja upitnika. Sve ostale molim da pažljivo slušaju. Ova aktivnost traje dok sve grupe ne pročitaju svoje odgovore.

4 PONOVNO SAGLEDAVANJE DOGAĐAJA. Grupe ostaju u istom sastavu. Čuli ste kako iz različitih uloga izgleda ovaj događaj i šta drugi misle o vašoj ulozi. Videli ste da su se pojavile različite potrebe, brige i različita rešenja u zavisnosti od toga ko ih nudi. Šta mislite sada o celoj stvari? Šta mislite o ostalim akterima? Pogledajte ponovno svoje odgovore u upitniku. Da li biste, posle svega što ste čuli, promenili svoje mišljenje o pojedinim učesnicima u događaju? Da li biste drugačije odgovorili na neka pitanja? Imate pet minuta da pogledate svoje odgovore i, ako želite, da promenite nešto.

Kada završe s radom, grupe izveštavaju da li su nešto promenile i ukoliko jesu – šta su promenile.

5 ZAMENA ULOGA. Sada ćemo isprobati nešto vrlo neobično. Do sada ste imali jednu ulogu, a sada ćete postati neko drugi. Dakle, pokušaćete da „stanete u tuđe cipele“, to jest da pogledate stvar iz drugog ugla. To ćemo uraditi ovako: sve grupe neka spuste svoj upitnik na pod ili sto ispred sebe. Voditeljka upitnike zalepi selotejpom na ta mesta. A sada, neka grupa učenika koja je upisivala ocene zameni mesto sa onima koji su samo posmatrali. Oni koji su samo posmatrali neka zamene mesto s nastavnikom fizike. Nastavnik fizike neka zameni mesto s grupom učenika koja je poručivala ocene. Oni koji su poručivali ocene neka zamene mesto s razrednim starešinom. Razredni starešina neka zameni mesto s grupom učenika koja je upisivala ocene. Nije svejedno ko prelazi u koju ulogu. Zato je važno da voditeljka organizuje rotaciju baš prema ovom redosledu (videti i šemu).

Šema zamene uloga:

Kada učenici sednu na nova mesta, voditeljka nastavlja: Sada pogledajte upitnik koji je ispred vas. Vi sada predstavljate tu grupu. Proučite odgovore iz upitnika i pokušajte da se uživate u novu ulogu. U daljem toku radionice vi ćete nastupati na osnovu ove nove uloge.

Ukoliko učenici u novoj ulozi imaju potrebu da nešto promene ili dopune u upitniku, mogu to i učiniti, ali o tome neće dalje izveštavati.

6 FORMIRANJE NOVIH GRUPA I PREGOVARANJE. Voditeljka poziva redom po jednog predstavnika iz svake grupe i na taj način se formiraju nove grupe. Sada molim jednog novog nastavnika fizike, jednog novog razrednog starešinu, jednog novog člana grupe učenika koja je upisivala ocene i po jednog novog člana iz ostalih grupa – da dođu i sednu zajedno. Ova instrukcija se ponavlja dok se svi članovi prvobitnih grupa ne uključe u nove grupe (videti ideje za eventualne izmene ove procedure u odeljku „Iskustva iz prakse i primeri mogućih intervencija“).

Sada u svakoj grupi imamo predstavnike svih uloga koje su uključene u događaj o kojem govorimo. Svi ćete ostati i dalje u tim ulogama. Vaš zadatak je da u ovim novim grupama pregovarate dok ne dođete do rešenja koje bi bilo podjednako dobro za sve. Razmišljajte o tome šta bi bilo najbolje po vas, ali pokušajte da uvažite i potrebe drugih. Za pregovore imate deset minuta.

7 IZVEŠTAVANJE GRUPA O REŠENJIMA DO KOJIH SU DOŠLE I OTKRIVANJE STVARNOG ISHODA DOGAĐAJA. Voditeljka poziva grupu po grupu da saopšti svoje rešenje. Nakon saopštavanja, vodi se razgovor o tome koliko je zamena uloga doprinela toku pregovora i njegovom krajnjem rešenju.

Kada se izveštavanje završi, voditeljka nastavlja: Vi ste sami došli do mogućih ishoda ovog događaja, a ja ću vam sada ispričati kako se on u stvarnosti završio. Kada se nastavnik vratio, ništa nije primetio. Sve je izgledalo normalno i uobičajeno. Međutim, kada se nastava završila, svi su se učenici zabrinuli, iako do tada nisu bili otkriveni. Odlučili su da se jave razrednoj i sve joj ispričaju. Nisu sačekali sutrašnji dan, nego su je pozvali telefonom uveče, na kuću, i sve joj ispričali. Ona je odmah zakazala čas odeljenjske zajednice za naredno jutro da bi im dala priliku da razmotre ono što se desilo. Razredna nije želela da prosuđuje niti da presuđuje, već je to prepustila samim učenicima. Bilo je raznih predloga kako da se slučaj razreši. Na kraju, čitavo odeljenje se saglasilo da:

- Učenici koji su upisivali ocene, kao i oni koji su ih naručivali, treba da dobiju trojku iz vladanja. Osim toga, treba stvarno i da nauče predmete za one ocene koje su sebi namenili i da se sami jave da odgovoraju.

- Učenici koji su sedeli u svojim klupama i samo posmatrali čitav događaj treba da dobiju četvorku iz vladanja, zato što ništa nisu preduzeli da spreče počinioce ovog događaja. Na taj način i oni su preuzeli deo odgovornosti za ceo slučaj.

Pre nego što je ovaj slučaj stigao na nastavničko veće, nastavnica srpskog jezika je primetila trojku kod jedne učenice. Bila je sigurna da ta učenica nije odgovarala i prozvala je: „Dobro, hajde da odgovaraš za trojku.” Učenica je odgovarala i stvarno dobila trojku. To je bio znak da su se učenici pridržavali sopstvenog dogovora. Sutradan, na nastavničkom veću, nastavnici su bili iznenađeni stepenom odgovornosti koji su učenici pokazali ovom prilikom. Umesto da ih kažnjavaju i osuđuju za ono što su učinili, prihvatili su njihovu zrelost i spremnost da snose posledice za svoje postupke. Na kraju se veće složilo da ocene iz vladanja koje su učenici sebi dodelili ne budu upisane u knjižice, već da opomene ostanu samo usmene.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

U TUĐIM CIPELAMA (63)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA:

- Učenici dobijaju „vrtoglavicu” od toliko uloga. Imaju teškoća da pregovaraju iz nove uloge (u koraku 5 i 6). Ne uspevaju da „urastu” u tu ulogu. Ova vrsta „vrtoglavice” upravo je i centralna ideja radionice. Najlakše je „ulcopati” se u svoju ulogu i iz svog sigurnog „rova” pucati na slabe, namigivati na jake, a nestati u „rovu” kada dođu opasni. Ova radionica hoće da pokaže kako se pregovori vode „na čistini” – tamo gde su svi jasni i jednako otvoreni. Naravno, da učenici ne uspevaju da „urastu” u poslednju ulogu koju dobiju. Ideja je upravo u tome da osećaju snagu „korenja” koje su „pustili” u prethodnoj ulozi. Zato su pregovori i rešenja do kojih učenici dođu obično „mršavi”. Imajući u vidu te teškoće, mi smo u ovoj radionici ponudili moguća rešenja na kraju radionice (što obično ne radimo u radionicama), kao jedan dobar model kako se ovakva situacija može završiti na zadovoljstvo svih i kako čak može doprineti jačanju poverenja umesto da se poverenje potpuno izgubi. Važno je da voditeljka ima na umu da je „vrtoglavica” samo jedna faza u celoj proceduri rešavanja problema. Posle nje dolaze druge faze koje podrazumevaju stabilizaciju, pronalaženje svog „kompasa”, svog pravca delovanja. Ali, posle „vrtoglavice” taj lični pravac delovanja biće ucrtan takvom putanjom koja vodi računa o tačkama gledišta drugih. A to je važna dobij od „vrtoglavice”.

- Ova radionica zahteva intenzivno intelektualno angažovanje učenika – preteška je za učenike slabijih intelektualnih sposobnosti. Tačno je da ova radionica zahteva i intelektualni napor, koncentraciju i dosledno izvođenje konsekvenci nekog stanovišta. Može se očekivati da jedan broj učenika neće znati šta sve podrazumeva njegova tačka gledišta i kako se konsekventno izvode posledice iz te uloge (bliskost teme učeničkim iskustvima donekle smanjuje ovaj problem). Teškoće mogu nastati posebno u koraku 6 (formiranje novih grupa i pregovaranje) gde je svaki učenik jedini zastupnik nekog gledišta u pregovorima. Ako postoji mogućnost da u vašoj grupi iskrasne takav problem, možete pokušati s drugačijom organizacijom rada u koracima 5 i 6 (zamena uloga i pregovaranje). Prelaženje u nove uloge može biti organizovano u parovima – tako će biti manje grupa, ali svaki će učenik imati „pojačanje”. Ovim izmenama izgubićete dragoceno individualno angažovanje svakog pojedinog učenika u ulozi jedinog zastupnika neke uloge. Međutim, zaštitite učenike koji se ne snalaze u ovoj aktivnosti i ceo proces pregovaranja u grupama u kojima se oni nađu.

PRILOZI

PRILOG 1

MAČEHINA PRIČA

Ova priča me je potpuno ocrnila. Ja sam, u stvari, jedna dobra žena. Kada sam došla u ovu kuću, Pepeljugu sam prihvatila kao rođeno dete, ali ona je imala mnoštvo loših navika. Nije volela da se kupi, niti da ima bilo šta čisto na sebi. Jedva sam uspevala da je povremeno strpam u korito. Svaki put je tako urlala i zvala upomoć da su se komšije u čudu skupljale. Kad god joj obučen čistu haljinu, ona se uvali u pepeo. Imala je bujnu maštu i volela da izmišlja priče. Svirna je pričala kako je maltretiram.

A što se tiče onog legendarnog bala ... Naravno, svi znate da ne postoje dobre vile. Moj muž je za sve tri devojkice kupio lepe balske haljine, ali je Pepeljuga odmah svoju bacila i nadurena rekla: „Ja u ovome neću da idem.” Mi smo je nagovarili, ali ona je ostala uporna, tako da smo otišli bez nje. Ona se u međuvremenu predomisli i pojavila se kada je bal već počeo. Nemate pojma koliko sam bila srećna kad sam je videla. Bila je čista i divno je izgledala. Pemislila sam: „Konačno me je poslušala.” Princ joj je kao opčinjen prišao. Zaplesali su i dok su prolazili pored mene, čuh kako je pita: „Mlada damo, da li ste stigli poslednji zato što ste želeli da vas ja primetim?” Pepeljuga je zastala, mrko ga pogledala, lupnula cipelicom o pod, pojurila, cipela joj je spala, ali je ona, ne okrećući se, odjurila sa bala. Kada sam posle nekoliko dana čula da je princ neuspešno traži po kraljev-

stvu, poslala sam stariju ćerku da mu javi radosnu vest da izabranica njegovog srca živi baš u našoj kući. Na njihovom venčanju plakala sam od sreće i mislila kako bi njena pokojna majka, Bog da joj dušu prosti, sada bila srećna.

PRIČA STARIJE SESTRE

Neću mnogo da duljim, ali gledajući mene i moju mlađu sestru, ispada da se uopšte ne isplati biti dobar i poslušan. Kada si takav niko te ne primećuje. Možeš, u najboljem slučaju, da se udaš za nekog kuvara na kraljevom dvoru. Pepeljuga je uvek terala po svom i uvek je dobijala šta je htela. Noći i noći sam proplakala nad takvom nepravdom.

OČEVA PRIČA

Kad je umrla moja prva žena, ostao sam sam sa ćerkom. Bilo mi je veoma teško i bio sam usamljen. Na sreću, posle nekoliko godina sreo sam divnu ženu s dve kćerke, koja je takođe bila sama. Zaljubio sam se i oženio. Sada je porodica bila veća i trebalo je više novca u kući. Moja žena se starala o deci a ja sam naporno radio. Zbog toga možda i nisam znao šta se sve dešavalo u kući, jer kad dođem sa posla, ja sam samo gledao da se što pre zagnjurim u krevet. Naravno, ne mogu da krijem koliko me je radovalo što je sam princ zatražio ruku moje kćeri i dao sam joj moj očinski blagoslov. Eto, toliko od mene.

PRILOG 2: PRIČA IZ ŠKOLSKOG ŽIVOTA

POPRAVLJANJE OCENA

Događaj se desio pred samo tromesečje u jednoj beogradskoj osnovnoj školi. Nastavnik fizike nije stigao da ispita sve učenike, pa je odlučio da za one bez ocene organizuje pismenu vežbu u drugoj učionici. Dok je delio zadatke za ovu pismenu vežbu i davao uputstva toj grupi učenika, u kabinetu za fiziku, gde je bio ostatak razreda, ostao je otvoren dnevnik. Iskušenje je bilo veliko i neki učenici mu nisu odoleli. Jedan deo učenika je brzo dograbio dnevnik i počeo da upisuje ocene. Drugi deo učenika se okupio oko dnevnika i počeo da govori koje ocene želi da se njima upišu, ali oni sami nisu upisivali. Treća grupa je ostala u klupama i posmatrala celu situaciju. Pre nego što se nastavnik fizike vratio, svi su seli na svoja mesta i izgledalo je kao da se ništa nije desilo.

PRILOG 3: UPITNICI ZA MALE GRUPE

UPITNIK ZA UČENIKE KOJI SU UPISIVALI OCENE

1. Kako ste se osećali dok ste upisivali ocene?
A posle?
2. Šta vas je nateralo da rizikujete i to uradite?
3. Posle svega, šta bi dalje trebalo da se desi a da bude najbolje po vas?
A najgore?
4. O nastavniku fizike mislimo da je...(kakav?)
5. O učenicima koji su naručivali ocene mislimo da su...(kakvi?)
6. O učenicima koji su sedeli u svojim klupama i sve posmatrali mislimo da su...(kakvi?)
7. Razredna će sigurno...(šta uraditi?)

UPITNIK ZA UČENIKE KOJI SU NARUČIVALI OCENE

1. Kako ste se osećali dok ste naručivali ocene grupi učenika koja ih je upisivala u dnevnik?
A posle?
2. Šta vas je nateralo da rizikujete i naručujete ocene?
A šta vas je zadržalo da ih sami ne upisujete?
3. Posle svega, šta bi trebalo da se desi a da bude najbolje po vas?
A najgore?
4. O učenicima koji su upisivali ocene mislimo da su...(kakvi?)
5. O učenicima koji su samo sedeli u svojim klupama i samo posmatrali, mislimo da su...(kakvi?)
6. O nastavniku fizike mislimo da je...(kakav?)
7. Razredna će sigurno...(šta uraditi?)

UPITNIK ZA UČENIKE KOJI SU SEDELI U SVOJIM KLUPAMA I SAMO POSMATRALI

1. Kako ste se osećali dok ste posmatrali učenike okupljene oko dnevnika koji naručuju i upisuju sebi ocene?
2. Zašto se niste priključili grupi učenika oko dnevnika?
3. Posle svega, šta mislite ko sve treba da snosi posledice za ono što se desilo?
Kako vi vidite najbolje, najpravičnije razrešenje ovog događaja?
A najgore?
4. O učenicima koji su upisivali ocene mislimo da su...(kakvi?)
5. O učenicima koji su naručivali ocene mislimo da su...(kakvi?)

6. O nastavniku fizike mislimo da je ... (kakav?)
7. Razredna će sigurno nama... (šta uraditi?)

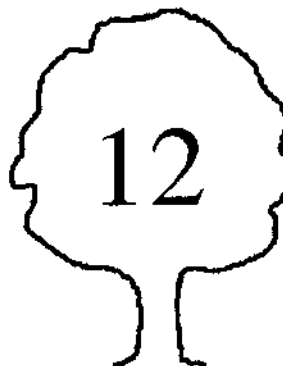
A ostalima ...

UPITNIK ZA NASTAVNIKA FIZIKE

1. Kako ste se osećali kad ste čuli za ceo događaj?
2. Da li mislite da delom i Vi snosite odgovornost za ono što se desilo?
Ako je odgovor DA – na koji način?
3. Posle svega, šta mislite ko sve treba da snosi posledice?
Šta vi vidite kao najbolje rešenje ovog događaja?
A najgore?
4. O učenicima koji su upisivali ocene mislim da su... (kakvi?)
5. O učenicima koji su naručivali ocene mislim da su... (kakvi?)
6. O učenicima koji su sedeli u svojim klupama i samo posmatrali ceo događaj mislim da su... (kakvi?)
7. Mislim da razredna ovog odeljenja treba da ... (šta uradi?)

UPITNIK ZA RAZREDNOG STAREŠINU

1. Kako ste se osećali kad ste čuli za ceo događaj?
2. Da li ste ovako nešto mogli očekivati od svog odeljenja?
Zašto?
3. Posle svega, šta mislite ko sve treba da snosi posledice za ono što se desilo?
Šta vi vidite kao najbolje rešenje ovog događaja?
A najgore?
4. Da li mislite da vaš kolega, nastavnik fizike, snosi deo odgovornosti za ono što se desilo? Ako je odgovor DA – na koji način?
5. O učenicima koji su upisivali ocene mislim da su... (kakvi?)
6. O učenicima koji su naručivali ocene mislim da su... (kakvi?)
7. O učenicima koji su sedeli u svojim klupama i samo posmatrali šta se dešava mislim da su... (kakvi?)

ČOVEČE, LJUTIŠ LI SE?

CILJ: Ova radionica se bavi besom i ljutnjom – najčešćim osećanjima koja prate sukob. Cilj radionice je da učenici jasno uoče veze između sukoba i pratećeg osećanja besa/ljutnje, kao i da se upoznaju sa različitim tehnikama koje bes i ljutnju mogu pojačati, odnosno, ublažiti. Namera nije da se time kontrolišu ili sputavaju bes i ljutnja, već da se upozna priroda tih osećanja, pomude bezbedni ventili za njihovo ispoljavanje (koji druge ne ugrožavaju) i ukaže na posledice koje neprimereno ispoljavanje besa može imati.

PROCES: Ovom zadatku pristupa se postupno, najpre tako što se iz raznovrsnih ljudskih osećanja izdvajaju ona koja prate situacije sukobljavanja, a potom tako što se ponudi jedna moguća upečatljiva slika tih osećanja i načina njihovog izražavanja („drvo besa”). Na tom uvidu grade se dalji postupci kojima se osvešćuju moguće tehnike razbuktavanja i hlađenja osećanja, čime se deca osnažuju da njima ovladaju. Konačno, na ličnim primerima deca se suočavaju sa posledicama nekontrolisanog razbuktavanja ljutnje.

Ova radionica zahteva dva voditelja.

MATERIJAL

- Oko 200 praznih cedulja veličine vizitkarte;
- Četiri panoa, svaki sastavljen od dva horizontalno spojena papira A1 formata. Na vrhu svakog panoa (horizontalno postavljenog) ispisati sledeće: 1. Tuda ljutnja (i uz naslov nacrtati vatru); 2. Tuda ljutnja (i uz naslov nacrtati kantu s vodom); 3. Moja ljutnja (uz crtež vatre); 4. Moja ljutnja (uz crtež vode);
- Flomasteri ili olovke;
- Kutija šibica.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 90 minuta

UVODNA AKTIVNOST

DA – NE (26) 5 min.

GLAVNE AKTIVNOSTI

Ove aktivnosti se ostvaruju u sledećim koracima:

I. SLIKA LJUTNJE

1. Repertoar osećanja 5 min.
2. Izdvajanje osećanja povezanih sa sukobima 5 min.
3. „Drvo besa” 15 min.

II. ŠTA SA LJUTNJOM?

4. Potpirivanje i smirivanje ljutnje 15 min.
5. Pregled panoa 15 min.
6. Analiza posledica i završno razmatranje 20 min.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I. ŠTA BI BILO KAD BI BILO
(„MOZGALICA”) 10 min.

II. VLADOBES (65)

UVODNA AKTIVNOST

DA – NE (26)

GLAVNE AKTIVNOSTI

I. SLIKA LJUTNJE

1 **REPERTOAR OSEĆANJA.** Voditeljka podeli svakom učeniku desetak cedulja i kaže: U ovoj radionici bavićemo se osećanjima. Prvo na ovim ceduljama ispišite razna osećanja, na svaku cedulju po jedno. Pokušajte da se setite što većeg broja osećanja i zapišite sve čega ste se setili. Dok učenici pišu, i voditeljka ispiše na desetak svojih ceduljica reči *ljutnja* i *bes* da bi time povećala učestalost ovih osećanja u skupu svih cedulja. Nakon nekoliko minuta voditeljka pokupi sve cedulje u kesu (uključujući i one koje je sama ispisala) i dobro ih promeša.

2 **IZDVAJANJE OSEĆANJA POVEZANIH SA SUKOBIMA.** Napravite sada nekoliko grupa, po četiri do pet učenika u svakoj. Učenici se podeli u grupe (od po četiri do pet učenika) po sopstvenom izboru. Voditeljka podeli cedulje nasumice u onoliko jednakih hrpa koliko ima grupa i svakoj grupi da po jednu hrpu cedulja. Pokušaćemo sada da napravimo red u ovim hrpama cedulja. Pregledajte cedulje koje ste dobili i razvrstajte ih u dve grupe: na cedulje na kojima su ispisana osećanja koja su povezana sa situacijom sukobljavanja i na one cedulje na kojima su ispisana osećanja koja sa tom situacijom nisu povezana. Verovatno se neka osećanja ispisana na ceduljama ponavljaju. Njih odvojte da vam ne smetaju. Razmislite i dogovorite se u svojoj grupi kako možete najbolje da grupišete cedulje koje ste dobili. Tu ne postoje tačna i pogrešna grupisanja. Važno je samo da razdvojite osećanja na ona koja prate situaciju sukobljavanja (prva grupa) i ona koja nisu povezana sa sukobljavanjem (druga grupa).

3 **„DRVO BESA”.** Voditeljka na tabli nacrtala veliki krug nepravilnog oblika (nalik stilizovanoj krošnji) i u sredinu upiše reči „ljutnja” i „bes”. Potom kaže: Kada smo u sukobu s nekim, najčešća osećanja koja, i mi i onaj drugi, imamo su ljutnja i bes. Sigurno ste svi povezali ta osećanja sa situacijom sukobljavanja, to jest, stavili ste ih u prvu grupu. Hajde sada da po obodu ove krošnje drveta ispišemo i sva ostala osećanja koja ste svrstali u prvu grupu. Dok deca izveštavaju, voditeljka ispisuje nazive osećanja po ivici krošnje.

Da vidimo sada šta je to što izaziva bes u odnosima s drugima. Šta je to što nas po pravilu uvek razljuti – koji postupci, poruke, situacije izazivaju bes. Vi mi govorite šta vam sve pada na pamet, a ja ću da beležim. Ispod kruga

u kojem su upisane reči „ljutnja” i „bes” voditeljka dočrtava stablo i koren i na korenu skraćeno (i po potrebi preformulisano) beleži predloge učenika.

Kad joj se učini da su predlozi iscrpeni, postavlja sledeći zadatak: **Da dovršimo ovu sliku ljutnje. Koji su znakovi ljutnje? Kako najlakše prepoznajete da je neko ljut? Predloge učenika voditeljka ispisuje na stablu.** Na kraju, poziva učenike da još jednom osmotre kako izgleda ljutnja/bes i sažeto ponovi sve informacije ispisane na crtežu.

II. ŠTA SA LJUTNJOM?

4 POTPIRIVANJE I SMIRIVANJE LJUTNJE. Svi smo bili mnogo puta ljuti i mnogo puta je neko drugi bio ljut na nas. Dakle, sa tim situacijama imamo puno iskustva. Pripremila sam vam četiri velika panoa na kojima ćemo sabrati ta naša iskustva i razgovarati o njima. Dva panoa se odnose na tuđu ljutnju usmerenu na nas, a dva na našu sopstvenu ljutnju. Za oba slučaja imate po jedan pano za ispisivanje onoga što znate da će da raspali ljutnju još više i po jedan za ispisivanje onoga što znate da može da ohladi, utiša ljutnju. Podelićemo se u četiri grupe. Sada ćete dobiti svoje brojeve. Učenik s moje desne strane biće broj jedan, ovaj do njega broj dva, pa tri, pa četiri. I opet ispočetka: 1,2,3,4. Izgovarajte redom i glasno brojeve od jedan do četiri i dobro zapamtite koji ste broj bili. Kada poslednji učenik izgovori broj, voditeljka sve učenike s brojem jedan stavlja u jednu grupu, s brojem dva u drugu, i tako dalje. Ovako je odeljenje podelila u četiri grupe. Posle formiranja grupa, voditeljka kači panoa (horizontalno postavljene) na zidove učionice. Neka svaka grupa stane ispred jednog panoa. Vaš će zadatak biti da raspirujete ili gasite ljutnju. Treba da smislite kako to da uradite. Oni koji stoje ispred panoa Tuđa ljutnja – vatra (vatra može da bude i nacrtana) treba da upišu bar jedan, a možda i više načina kako da još više razbesne nekoga ko je već ljut na njih. Da doliju ulje na vatru! Oni koji stoje ispred panoa Tuđa ljutnja – voda (nacrtana kantica vode) treba da smisle kako da umire nekoga ko je na njih ljut. Bar jedan način.

Druge dve grupe stoje ispred panoa koji označavaju našu ljutnju. Zadatak je isti: tamo gde je vatra (Moja ljutnja – vatra), treba da smisle šta sve može da ih razbesni još više, a tamo gde je kantica (Moja ljutnja – voda), treba da smisle razne načine kako da umire svoju ljutnju, kako da se smire. Uzmite olovke i počnite sa smišljanjem.

Potom se grupe rotiraju pred panoima, pomerajući se udesno i ispisujući po jednu odgovarajuću tehniku na novi pano i tako redom, dok se svi učenici ne izmenjaju pred svim panoima.

Instrukciju za beleženje predloga na panou voditeljka će morati da ponovi prilikom svake rotacije: **Pogledajte šta je već ispisano na panou pred vama. Nemojte ispisivati ono što je već napisano. Sigurno će vam pasti na pamet nešto novo.**

Voditeljka se drži distancirano dok učenici upisuju na panoa svoje predloge. Međutim, pri kraju njihovog rada, treba da osmotri pano Moja ljutnja – voda i da sama dopiše sledeće predloge (ukoliko ih niko nije naveo, naravno): izbijem jastuk; iscepam stare novine (i bacim u đubre); bacim nešto što je nelomljivo o zid; napišem ljutitu poruku (i bacim je u đubre), brojim do deset, razmišljam o nečem drugom, izađem na trenutak, razgovaram sa nekom drugom osobom koja nema veze s trenutnim sukobom i slično.

5 PREGLED PANOA. Pošto su učenici završili rad, voditeljka ih poziva da sednu dok ona čita šta su sve ispisali na panoima. Gde god je to moguće, ona povezuje sadržaje panoa s „drvetom besa” koje su crtali u prethodnoj aktivnosti. Posebno komentariše „korene” drveta, to jest, uzroke besa, kako su ih učenici naveli, i povezuje ih s merama za umirivanje ljutnje. Komentarišući uzroke besa, učenici mogu da smisle još poneku meru kontrole besa.

6 ANALIZA POSLEDICA I ZAVRŠNO RAZMATRANJE. Voditeljka iščita tehnike navedene na panou Tuđa ljutnja-vatra i Moja ljutnja-vatra i upućuje pitanje celoj grupi šta se dešava kad u sukobu primenjujemo samo ove tehnike. Dok učenici izlistavaju moguće ishode (prekinuto prijateljstvo, fizičke povrede, pocepana jakna, ukor...) voditeljka to zapisuje na panoima Moja ljutnja-vatra i Tuđa ljutnja-vatra crvenom bojom (ili drugom bojom). Zatim voditeljka kaže: **Svi se mi ponekad naljutimo i svi mi imamo pravo na to. Ljutnja nije štetno osećanje. To je jedno važno osećanje koje nam omogućuje da štitimo sopstvene interese. Ljutnja nas pokreće na akciju. Kada smo ljuti, prostruji nam krv kroz žile, skačemo na noge, povećava nam se sposobnost da čujemo, oštrije vidimo, dobijamo ogromnu energiju koja nam omogućava da preduzmemo nešto. Međutim, ako ljutnju i bes samo raspirujemo ona može biti opasna za nas, druge ili obe strane. Kao vatra koja nas može grejati i biti korisna za nas, ali koja ako se suviše rasplamsa i pređe u požar, može biti opasna.**

Voditeljka zatim iščita tehnike navedene na panou Tuđa ljutnja-voda i Moja ljutnja-voda. Zatim se obraća celoj grupi: **Ovo su tehnike koje čuvaju vatru da ne postane požar. Prisete se sada nekog svog ličnog iskustva iz sukoba, kada ste bili jako ljuti na nekoga i hteli ste da mu učinite nešto nažao, a ipak niste. Šta vas je zaustavilo da to ipak ne uradite?**

Može se dogoditi da je učenicima neprijatno da o ovome pričaju javno. Za takve slučajeve voditeljka treba da ima pripremljen svoj lični primer i da ga ispriča učenicima u cilju podsticanja diskusije. Takođe, učenici ne moraju prepričavati ceo konflikt, već samo razlog koji ih je zaustavio. Učenici obično navode da ih je zaustavilo to što su znali šta ih čeka, dakle, svest o posledicama. Voditeljka diskusiju usmerava u tom pravcu.

Na kraju voditeljka daje sledeći komentar: **Vidimo da se svi mi možemo naći u situaciji u kojoj smo jako ljuti ili besni na neku osobu. Ono što je važno da znamo u toj situaciji jeste šta su moguće posledice ako dozvolimo da taj bes prevlada. Kada imamo svest o posledicama to nam može pomoći da sami budemo gospodari sopstvenih osećanja a ne njihovi robovi.**

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I. ŠTA BI BILO KAD BI BILO („MOZGALICA“)

Učenici sede u velikom krugu. Voditeljka podeli po pet do šest šibica svakom učeniku i kaže: **Sada ćemo zajednički da zamislimo nešto potpuno nemoćno, a potom ćemo pokušati da smislimo šta bi bilo kad bi to bila stvarnost. Evo, na primer, šta bi bilo kad bi onom ko je ljut kosa pozelenela i to što je ljući to zelenija postajala. A kad bi ljutnja prošla, boja kose bi se opet vratila na prirodnu boju. Šta bi bilo kada bismo tuđu ili svoju ljutnju mogli uvek jasno da vidimo, da je na prvi pogled uočimo? Šta bismo sve onda mogli da uradimo ili kažemo? Hajde da smislimo što više različitih smešnih, šašavih, „otkačenih“ situacija koje bi se mogle desiti. Ove šibice predstavljaju ideje. Kako se ko seti nečega, neka baci jednu šibicu u centar kruga i kaže čega se setio – šta bi moglo da se desi, da se kaže, uradi, kad bi od ljutnje kosa pozelenela...**

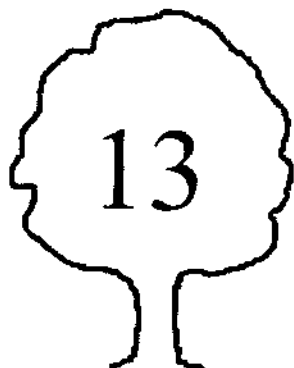
Lako se može desiti da se grupa usteže na početku asociranja. Ako se to desi, instrukcija se može sažeto ponoviti, a deci treba dati malo vremena za razmišljanje. Potom voditeljka može da započne sa iznošenjem dve do tri ideje. Cilj ove igre nije davanje „pametnih“ predloga, već otvaranje mogućnosti za nekontrolisane, slobodne i „otkačene“ asocijacije koje će opustiti atmosferu u grupi posle ozbiljnih razgovora o ljutnji. Cilj je da se grupa malo „poigra“ s tom opasnom emocijom. Ljutnja je teška, snažna emocija i razgovori o njoj mogu biti isto tako teški. Zato preporučujemo da se ova radionica završi u veselijem, igrovnijem tonu, sa ovom ili nekom drugom igrom, po izboru voditeljke.

II. VLADOBES (65)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

- **Igra „mozgalica“ je dosadna. Zadatak „mozgalice“ je da se radionica završi igrovno. Voditeljke mogu slobodno zameniti ovu aktivnost nekom drugom koja na bolji način služi istom cilju.**

KAKO SUKOB NAJBOLJE REŠITI

CILJ ove radionice jeste da učenici sagledaju strukturu konflikta: pod kojim uslovima dolazi do konflikta, na koji način konflikt eskalira, kako se smiruje, kako se iz konflikta izlazi tj. kako se dolazi do rešenja sukoba koje sve uključene strane mogu da prihvate.

PROCES ostvarivanja cilja odvija se kroz analizu mogućih rešenja ponuđenog konflikta i odigravanje sopstvenih konflikata, uz samostalno smišljanje rešenja za izlazak iz konflikta. Centralno mesto u radionici ima upoznavanje različitih ishoda konflikta, s tim što se posebno ukazuje na rešenja koja su prihvatljiva za sve strane u sukobu. Odustajanje od svoje prvobitne pozicije omogućava prihvatanje rešenja u kome obe strane ostaju zadovoljne (ishod sa obostranim dobitkom).

MATERIJAL

- Scenario za skeč (Prilog 1);
- Pakpapir sa ispisanim pitanjima za korak 4 (traganje za ++ rešenjem);
- Tabla ili dva velika papira;
- Svežnjić papira A4 formata i pet olovaka za rad po grupama;
- Iscrtana tabela s mogućim ishodima konflikata na velikom papiru;
- Jedan marker ili flomaster.

SADRŽAJ

ukupno trajanje 90 minuta

GLAVNE AKTIVNOSTI

I. TRAGANJE ZA REŠENJIMA SUKOBA

Ova aktivnost se ostvaruje u sledećim koracima:

1. Pripremljena igra uloga 10 min.
2. Pretresanje svih mogućih ishoda sukoba 10 min.
3. Analiza rešenja i diskusija 10 min.
4. Traganje za rešenjem obostranog dobitka 10 min.
5. Predstavljanje rešenja – diskusija u velikoj grupi 10 min.

II. KONFLIKTI IZ LIČNOG ISKUSTVA

Ova aktivnost se ostvaruje u sledećim koracima:

1. Razmena ličnih iskustava i izbor primera
za igru uloga 10 min.
2. Moj sukob – nekada i sada 25 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

I: KONFLIKTORAZMERSIVAČOMETAR (58)

II. ZMAJEVI (74) 5 min.

GLAVNE AKTIVNOSTI

I TRAGANJE ZA REŠENJIMA SUKOB

1 **PRIPREMLJENA IGRA ULOGA.** Mi ćemo vam sada odigrati mali skeč u kojem je prikazan sukob između dva brata. Stariji brat treba da ide s drugom u sportski centar, a mlađi insistira da pođe i on, što starijem ne odgovara. Ja ću igrati starijeg brata, a drugi voditelj (ili neki učenik, ako nema drugog voditelja) mog mlađeg brata. Pažljivo pratite skeč, jer ćete posle imati zadatak da smislite moguća rešenja ovog sukoba.

Voditeljka i drugi voditelj (može i učenik) odigravaju scenu iz skeča za koju su se prethodno dogovorili. Scenario je u Prilogu 1. Igru prekidaju pred samu eskalaciju sukoba.

2 **PRETRESANJE SVIH MOGUĆIH ISHODA SUKOB.** Ovde ćemo da zamrznemo scenu, a na vama je da razmislite o svim mogućim ishodi-ma ove situacije – i o lošim i o dobrim. Shvatite ovo kao film čiji scenario treba doraditi, smisliti kraj. Kako se sve ovaj sukob može završiti?

Dok učenici plenarno saopštavaju moguće ishode ovog sukoba, voditeljka ih ispisuje na pakpapi. Podseća ih da se prisete svih mogućih ishoda, a ne samo onih postupaka koje bi oni lično izabrali.

 Rešenja se u ovom koraku smišljaju zajednički, na nivou celog odeljenja. Ova situacija se odvija kao zajedničko glasno razmišljanje gde jedni učenici dopunjuju druge, preuzimaju i razvijaju ideje drugih. Uloga voditeljke je da ta razmišljanja formuliše kao moguća rešenja, stalno proveravajući kod učenika da li je to ono što su mislili. Važno je da voditeljka odgovore zapisuje bez vrednovanja i procenjivanja.

3 **ANALIZA REŠENJA I DISKUSIJA.** Kad se voditeljki učini da su predložili iscrpeni, ona podseća učenike na moguća rešenja sukoba, pokazujući pri tom na tabelu (koju je zalepila pored pakpapira) sa idejama učenika.

S* M*	S M	S M	S M
--	+-	-+	++

S* – stariji brat; M* – mlađi brat.

Sada ćemo se podsetiti svih mogućih rešenja sukoba. Ako se sećate, to smo već radili u radionici „Može li se sukob sprečiti” kada smo se bavili sukobom dve sestre oko jedne pomorandže. Prva kategorija je dva minusa: ni jedan od braće nije zadovoljan i ne dobija ništa. Druga kategorija je jedan plus i jedan minus: stariji brat će biti zadovoljan, a mlađi nezadovoljan. Treća kategorija je jedan minus jedan plus: stariji brat će biti nezadovoljan, a

mlađi zadovoljan. I na kraju, najbolja varijanta je četvrta kategorija, sa dva plusa, gde će oba brata biti zadovoljna. Hajde da sada, zajedno, sva rešenja koja ste vi naveli svrstamo u ove četiri kategorije.

Voditeljka čita jedno po jedno rešenje i zajedno sa učenicima svrstava ih u jednu od četiri kategorije, ispisujući na pakpapi znake (-, -, +, +, ++) pored svakog od rešenja. Obično se događa da ne bude nijedno rešenje sa dva plusa ili ih bude vrlo malo u odnosu na druge kategorije. Voditeljka to konstatuje i zatim komentariše: Kao što vidimo, najmanje je rešenja sa dva plusa, gde su obe strane na dobitku. Do takvih je rešenja najteže doći. Ali, to su rešenja oko kojih se vredi potruditi, jer su najbolja. Zato ćemo se sada malo više pozabaviti njima.

4 **TRAGANJE ZA REŠENJEM OBOSTRANOG DOBITKA.** Voditeljka podeli učenike u grupe, uzimajući redom iz kruga po pet-šest učenika za svaku grupu. Vaš će zadatak biti da u svojim malim grupama pokušate da smislite još neka rešenja gde bi oba brata bila zadovoljna. Važno je da se zapitamo šta su u ovoj situaciji braća mislila i želela, a nisu rekla jedan drugom. Kada budete o tome razmišljali, imajte na umu sledeća pitanja (voditeljka ih ispisuje na tabli ili kači pakpapir sa ispisanim pitanjima):

- Zašto je starijem bratu važno da ide u sportski centar samo sa svojim drugom?
- Zašto je mlađem bratu važno da pođe sa starijim bratom?
- Šta starijem bratu može da smeta, ako mlađi brat pođe s njim?
- Kako će se mlađi brat osećati, ako ga stariji brat ne povede sa sobom?

Za rad imate deset minuta. Voditeljka pomaže grupama u radu, podsećajući ih na pitanja.

 Ne očekuje se od učenika da mapiraju ceo konflikt, tj. da sagledaju sve potrebe i strahove dvojice braće. Biće dovoljno i neko „iskopavanje iz sopstvenog rova”, to jest, napuštanje čvrsto zauzete pozicije u pravcu razumevanja potreba kako svojih tako i bratovljevih. Cilj koji ovde želimo postići jeste traženje odgovarajućeg rešenja za potrebe koje su prepoznate.

Uočavanje potreba deci može biti teško. Zato voditeljka treba da podstiče proces na taj način što će podržavati intuitivna rešenja, pomagati u formulacijama ideja u smislu da stavlja na raspolaganje jedan razvijeniji pojmovni aparat za iskazivanje potreba, da uvodi jezik potreba i stavlja ga u službu traženja rešenja.

Taj jezik potreba u ovom primeru može izgledati ovako:

Potrebe starijeg brata

Da bude samostalan

Da ga uvažavaju drugi

Da se zabavi

Da se druži

Potrebe mlađeg brata

Da bude prihvaćen

Da se druži

Da se zabavi

Da bude u društvu starijih

Strahovi starijeg brata

Da će biti ismejan od strane drugova

Da će biti ometen u igri

Da će morati da brine o mlađem bratu

Strahovi mlađeg brata

Da bude odbačen

Da ostane sam u kući

Da mu bude dosadno

Identifikovanje bitnih strahova je sastavni deo procesa traganja za potrebama, jer strahovi su ozbiljni signali za bazične potrebe. Iza straha obično leži neka važna potreba.

Lista potreba i strahova ne prikazuje se deci u ovom obliku. Ona je samo podsetnik voditeljki ka čemu treba da usmeri grupu. U odeljenju treba koristiti one izraze koje deca upotrebljavaju za te pojmove.

Formirane male grupe ostaju u istom sastavu do kraja radionice, učestvujući u raznim aktivnostima. Povremeno će svi učesnici učestvovati u diskusiji, bez obzira kojoj grupi pripadaju.

5 PREDSTAVLJANJE REŠENJA – DISKUSIJA U VELIKOJ GRUPI. Po završetku rada u grupama, predstavnici malih grupa saopštavaju rešenja do kojih su došli. Svi zajedno diskutuju o predloženim rešenjima, a voditeljka u kolonu označenu sa ++ upisuje samo rešenja kojim bi, prema mišljenju učenika, oba brata bila zadovoljna. Zatim daje sledeći kometar: Obratite pažnju na razliku koja postoji između rešenja koja se nalaze u kolonama označenim sa -, +, - + i ovih koje ste sada smislili. Kod prvih rešenja braća nisu odustajala od svojih zahteva (ostala su „ukopana“ u svoje pozicije), pa su samim tim ili obojica ostajala nezadovoljna ili jedan od njih. Ukoliko međusobno uvažavaju potrebe, braća mogu da dođu do rešenja sa kojim bi obojica bila zadovoljna. Tada dolazi do „iskopavanja“ iz čvrstih pozicija i menja se pristup problemu. Tako je i u drugim sukobima – drugi će nas lakše razumeti ako iskažemo svoje potrebe. A pažljivije će nas slušati ako i mi njih saslušamo.

II. KONFLIKTI IZ LIČNOG ISKUSTVA

6 RAZMENA LIČNIH ISKUSTAVA I IZBOR PRIMERA ZA IGRU ULOGA. Probajte sada da se setite nekog sukoba koji vam se dogodio, a voleli biste da se završio drugačije. Neka to bude neki sukob koji vas je stvarno pogodio, posle koga ste ostali nezadovoljni. Razmislite malo, svako za se-

be. Posle ćete u svojim malim grupama ispričati jedni drugima sukob kojeg ste se setili. Zatim zajednički izaberite onaj primer koji vam se čini najinteresantnijim i najživotnijim. Taj primer ćete odigrati pred celom grupom i to prvo onako kako se zaista dogodio, a zatim onako kako biste sada postupili. Sada hoćemo da vidimo kako je moguće izaći iz sukoba koji se već razbuktao, a da obe strane budu zadovoljne. Dok budete smišljali rešenje sukoba, vodite računa kako iskazujete potrebe, da li ste uspeali da odstupite od svojih prvobitnih zahteva, tj. od pozicija... Glumci ne moraju da budu i autori ideje, tj. oni učenici koji su taj konflikt stvarno doživeli. Imate petnaest minuta da sve pripremite, smislite konflikt, izaberete najpogodniji i napravite malu probu za svoje odigravanje.

Učenici često oklevaju da s grupom podele svoja lična iskustva. To može dovesti do odugovlačenja, odlaganja, odustajanja i sl. u situacijama kada se bira lični konflikt. O nekim merama koje mogu pomoći u ovakvim situacijama govorili smo u odeljku „Iskustva iz prakse i predlozi mogućih intervencija na kraju radionice „Nagovorili su me“.

7 MOJ SUKOB – NEKADA I SADA. Male grupe, jedna za drugom, odigraju originalnu, potom korigovanu situaciju jednog stvarnog sukoba. Pošto neka grupa završi svoju simulaciju, voditeljka glumcima postavlja sledeće pitanje:

• Kako ste se osećali u prvoj odigranoj situaciji, a kako u drugoj?

A zatim i svim ostalim članovima male grupe upućuje sledeća pitanja:

- Šta je glavna promena koju ste napravili između ove dve situacije?
- Da li ste uspeali da prepoznate potrebe ovih osoba? Ako jeste, koje potrebe ste prepoznali?
- Da li ste sada, kada vidite korigovanu situaciju, zadovoljni rešenjem koje ste smislili? Da li ono zadovoljava obe strane u sukobu?
- Šta mislite, da li bi u nekoj novoj, sličnoj situaciji mogli da primenite ovakav način rešavanja sukoba? Na primer – u kojoj?

Zatim se voditeljka obraća celom odeljenju sledećim pitanjima:

- Šta mislite o primeru sukoba koji smo odigrali? Šta je tu bilo teško, a šta lako?
- Da li postoje još neka rešenja? Kako bi vi lično postupili?

Ova pitanja (glumcima, grupi i celom odeljenju) voditeljka upućuje posle nastupa svake male grupe. Na kraju celog ovog bloka voditeljka kratko sumira zajedničko iskustvo: Kao što vidite, napredovali smo u teškom poslu razmatranja konflikata. Ovo se, inače, uči ceo život! Ne očekujte čuda već na početku. Ali, postigli ste mnogo! Čestitam vam na tome! Rešavanje konflikata je dovoljno velik izazov da se njima nikad ne prestanemo baviti. Jer, kako se

mi razvijamo tako se i konflikti menjaju. Nikada ih ne možemo jednom zauvek rešiti. Ali ono što možemo jeste da jednom zauvek naučimo dobre tehnike o tome kako postupati s konfliktima. Te tehnike mogu dugo da nam služe i dugo da nam budu korisne.

ZAVRŠNE AKTIVNOSTI

I. KONFLIKTORAZMRSIVAČOMETAR (58)

II. ZMAJEVI (74)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PREDLOZI MOGUĆIH INTERVENCIJA

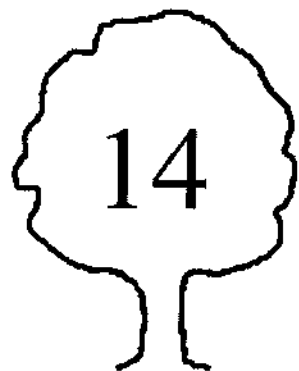
- *Učenicima je ova radionica teška i zbog toga im opada motivacija za rad i koncentraciju.* U ovom revidiranom izdanju skratili smo mnoge radionice, pa i ovu. To bi trebalo da pomogne da se voditelji stvarno usredsrede na centralne aktivnosti radionice. Smenjivanjem različitih tipova angažovanja učenika, takođe smo pokušali da podstaknemo dinamiku radionice. S obzirom na to da su zadaci u ovoj radionici veoma teški za učenike, voditeljka treba kroz povremena sumiranja da ih hrabri i da njima samima ukazuje na napredak koji postižu. Inače, iako je teška, ova radionica je veoma važna. To znači da svakako treba pomoći učenicima da je savladaju, ne dremajući, već otvorenih očiju.
- *Treba izbaciti tabelarno razvrstavanje ideja za rešenja* (iz koraka 3: analiza rešenja i diskusija). Tabela koja pokazuje tipove rešenja, s obzirom na to ko gubi, a ko dobija određenim rešenjem, vrlo je važan oslonac za analizu rešenja i za proveru da li smo u traganju na pravom putu. Svojim kategorijama ona postavlja pred učenika zadatak da uzme u obzir potrebe i jedne i druge strane, to jest da testira svako rešenje u odnosu na to koliko zadovoljava zahtev da se dođe do rešenja koje zadovoljava obe strane u sukobu. Zato, iako je „propuštanje” rešenja kroz matriцу tabele i suviše školska aktivnost, ono je ipak neophodno i moramo ga zadržati u vežbi.

PRILOZI

PRILOG I

SUKOB IZMEĐU DVA BRATA

- Marko, zvao me Joca da idemo do sportskog centra. Kaži mami da sam tamo. Čao, ja odoh.
- Šta? Kako to misliš? A ja? Idem i ja sa tobom.
- Ma jok, tamo je moje društvo. Neću da te vučem sa sobom.
- Vodićeš me! Inače ću mami da kažem za onu činiju što si je slomio, štetočino!
- Ucenjuješ me, je li? E, baš neću da te vodim!
- Moraš da me vodiš. Nikad me nisi vodio. I prošli put si me zeznuo!
- Ma, ne dolaziš u obzir, balavac, makar ni ja ne otišao...

IZVINI

CILJ ove radionice jeste da učenici, suočavajući se sa situacijom izvinjavanja, postanu svesni svog udela u nastanku sukoba, tj. da prihvate svoj deo odgovornosti za nastali sukob. Izvinjavanje se u svakodnevnom životu često povezuje sa neprijatnim osećanjima, stvara otpore i zbunjenost, a važno je da učenici uvide da iza reči *izvini* stoji mogućnost za otvaranje i poboljšanje komunikacije. Cilj je, takođe, da deca uvežbaju nekoliko načina da daju i prime izvinjenje.

PROCES kojim se ovi ciljevi ostvaruju obuhvata dva bloka aktivnosti. U prvom bloku učenici razgovaraju o svojim bojaznima i uverenjima u vezi sa izvinjavanjem. Naglašava se komplementarnost tih strahova i nelagoda, ali i potrebe obe strane. U sledećem bloku, baveći se „vajanjem“, deca se približavaju svojim ličnim osećanjima u situacijama izvinjavanja. Kroz aktivnost vajanja deci se ukazuje da i mimika i telesna ekspresija, koja prate verbalni iskaz pri izvinjenju, imaju svoje značenje i govore o autentičnosti osećanja onoga ko se izvinjava, a vrlo su dragoceni i onome ko izvinjenje prima. Proživljavanjem situacije izvinjenja, deca imaju priliku da sagledaju i uvažavaju potrebe druge strane, kao i svoje potrebe koje su bile u osnovi sukoba. To im omogućava da istinski daju i prime izvinjenje. Uz to, ova situacija je prilika da se uporede razni načini kako se može izviniti.

Za decu koja ne vole situacije „vajanja“ ponuđena je alternativna varijanta za uvežbavanje izvinjavanja na verbalnom materijalu.

MATERIJAL

- Tabla ili veliki papir na kojima su ispisana pitanja iz Priloga 1 i Priloga 2;
- Za svakog učesnika pripremljene cedulje označene sa A i B;
- Deset papira A4 formata;
- Pet kopija priče „Aca i Bora“ (Prilog 3) za alternativnu aktivnost.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 85 minuta

UVODNA AKTIVNOST

<i>TALAS (19)</i>	5 min.
<i>ASOCIJACIJE NA REČ „IZVINI“</i>	5 min.

GLAVNE AKTIVNOSTI

I. TA TEŠKA ČUDNA REČ „IZVINI“

Ova aktivnost odvija se u sledećim koracima:

1. Kada se tebi neko izvinjava 10 min.
2. Kada se ti nekome izvinjavaš 10 min.
3. Izveštavanje malih grupa i rezime voditelja 15 min.

II. „VAJANJE“

Ova aktivnost odvija se u sledećim koracima:

- 4 Vajanje modela u pozu izvinjavanja 10 min.
- 5 Verbalizovanje izvinjenja i odigravanje nastavka zamrznute scene 20 min.
6. Diskusija u grupi 10 min.

Alternativna aktivnost za blok II:

IIa ŠTA DA RADIM KADA POGREŠIM

Ova aktivnost odvija se u sledećim koracima:

- 4a Podela u grupe 5 min.
- 5a Analiza i rešavanje problema 10 min.
- 6a Odigravanje dijaloga i diskusija o predloženim rešenjima 25 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

I. BOMBARDOVANJE POHVALAMA (39)

- II. META (57) 5 min.

UVODNA AKTIVNOST

TALAS (19)

ASOCIJACIJE NA REČ „IZVINI“

Svi sede u krugu. Voditeljka kaže: *Danas ćemo govoriti o izvinjavanju. Za početak neka svako u krugu kaže šta mu prvo pada na pamet kada čuje reč „izvini“.* Voditeljka započinje igru.

GLAVNA AKTIVNOST

I. TA TEŠKA ČUDNA REČ „IZVINI“

1 KADA SE TEBI NEKO IZVINJAVA. Voditeljka na tabli ili na velikom papiru izlaže pitanja iz Priloga 1. Pročita naglas sva pitanja i onda svakom učniku da cedulju označenu sa A, i kaže: *Vaš zadatak je da na cedulji A napišete odgovore na pitanja koja vidite na tabli.*

Kada učenici ispišu odgovore, voditeljka ih deli u grupe od po pet članova, redom kako sede u krugu, i kaže: *Vaš zadatak je da međusobno razmenite svoje odgovore, tako što ćete ih pročitati jedni drugima i napraviti mali zbirni izveštaj. To znači da ćete izdvojiti sve odgovore na pitanje pod (a), sve odgovore na pitanje pod (b) i sve odgovore na pitanje pod (c). Jedan od vas neka sve ovo ukratko pribeleži i dogovorite se ko će na kraju podneti izveštaj ostalima.*

2 KADA SE TI NEKOME IZVINJAVAŠ. Voditeljka na tabli ili velikom papiru izlaže pitanja iz Priloga 2. Svaki učenik dobija novu cedulju označenu kao B, samostalno odgovara na pitanja, a zatim, u istoj maloj grupi, učestvuje u pravljenju zbirnog izveštaja. Instrukcija je ista kao i za prvu cedulju (korak 1).

3 IZVEŠTAVANJE MALIH GRUPA I REZIME VODITELJA. Pošto ste završili sa zbirnim izveštajima A i B, krenućemo sa izveštavanjem po grupama. Izveštači će pročitati izveštaje, s posebnim naglašavanjem sličnosti i razlika u odgovorima na pitanja sa cedulja A i B, ukoliko one postoje.

Voditeljka prati čitav proces izveštavanja i pomaže u sumiranju zaključaka o postojanju sličnosti i razlika u reagovanjima u situacijama kada se mi izvinjavamo i kada se neko nama izvinjava. U komentarima ističe da je u osnovi bilo sopstvenog, bilo tuđeg izvinjenja potreba da se komunikacija otvori i odnos nastavi.

II. „VAJANJE“

4 „VAJANJE MODELA“ U POZU IZVINJAVANJA. Podelićete se u grupe po troje, onako kako želite. U svakoj grupi jedan će biti „vajar“, a

drugo dvoje „modeli“ („glina“). Menjaćete uloge, tako da će svi proći sve uloge – svi ćete biti i „vajari“ i „modeli“. Zadatak „vajara“ je da „modele“ postavi u određeni položaj i to tako što će jedan od „modela“ biti osoba koja se nekome izvinjava, a drugi će biti u položaju osobe koja prima izvinjenje. „Vajar“ vaja „glinu“ prema sopstvenoj zamisli, a „glina“ pokušava da zauzme položaj koji je „vajar“ zamislio. Pravilo je da i „vajar“ i „glina“ čute za vreme igre. Na primer, umesto da „vajar“ kaže „modelu“: „Sagni glavu!“, sam će mu spustiti glavu nadole. Voditeljka demonstrira proces „vajanja“ uz pomoć dva dobrovoljca (za pokazivanje ne koristi situaciju izvinjavanja, već bilo koju drugu situaciju, po svom izboru).

Kada svaki član trojke odigra ulogu „vajara“, dogovorite se koju ćete od napravljenih figura prikazati ostalima. Sami izaberite koja će to figura biti – neka od već prikazanih ili potpuno nova figura koja će sadržati ponešto od sve tri prethodne. Krenite s radom.

Ukoliko voditeljka primeti da za tu grupu fizički kontakt može biti provokativan ili neprijatan, vežba se može izvoditi tako što će „vajar“ umesto rukama „vajati“ rečima.

5 VERBALIZOVANJE IZVINJENJA I ODIGRAVANJE NASTAVKA ZAMRZNUTE SCENE. Pošto je „vajanje“ završeno, voditeljka poziva prvu grupu da prikaže odabranu figuru i kaže: *Sada neka „vajar“ postavi svoje „modele“ u odabrani položaj. Trojka stane u sredinu kruga i kada „modeli“ zauzmu položaj, voditeljka im se obraća: Kada tako stojite, koje reči vam se prirodno nameću da ih izgovorite? Prvo neka kaže onaj ko se izvinjava, a zatim onaj koji prima izvinjenje.*

Kada „modeli“ izgovore tekst, voditeljka kaže: *Zamislite da je ovo bila zamrznuta scena na kojoj se filmska traka zaustavila. Ali film ide dalje i vi ćete nam prikazati šta se posle ovog dijaloga dalje dešava, to jest, kako se ova scena završava.*

Pošto je prva trojka odigrala scenu do kraja, voditeljka poziva sledeću trojku da nastupi i tako redom, dok se svi ne predstave.

6 DISKUSIJA U GRUPI. Voditeljka postavlja pitanja za diskusiju: *Kako ste se osećali u ulogama koje ste igrali tokom ove igre? Hajde sada da rezimiramo koliko je vaših izvinjenja bilo primljeno, a koliko nije, u scenama koje ste igrali? Kada je lakše, a kada teže izviniti se? Da li postoje situacije u kojima nije moguće primiti izvinjenje?*

Ukoliko voditeljka proceni da je tehnika „vajanja“ i suviše veliki zadatak za grupu s kojom radi, može koristiti alternativnu aktivnost.

IIa ŠTA DA RADIM KAD POGREŠIM (alternativna aktivnost)

4a **PODELA U GRUPE.** Za sledeću aktivnost potrebno nam je pet grupa. Svako od vas će izvući cedulju s brojem. Svi koji imaju isti broj činiće jednu grupu.

5a **ANALIZA I REŠAVANJE PROBLEMA.** Svaka grupa će dobiti istu priču u kojoj je predstavljen događaj koji se stvarno desio u jednoj osnovnoj školi. Vaš će zadatak biti da, pošto pažljivo pročitate priču, smislite način na koji se Aca, lik iz priče, mogao izvinuti Bori. Možete nastaviti dijalog koji je tako nesrećno počeo. A možete početi i drugačije. Svaka grupa, dakle, radi zasebno. Kada smislite svoje izvinjenje, prikazaćete ga svima naina ostalima. Sve prikaze grupa ćemo odgledati. Imate deset minuta za smišljanje. Voditeljka svakoj grupi daje po jedan primerak teksta iz Priloga 3.

6a **ODIGRAVANJE DIJALOGA I DISKUSIJA O PREDLOŽENIM REŠENJIMA.** Pošto predstavnici grupa odigraju dijalog, otvara se razgovor o tome koliko je teško izvinuti se, priznati svoju grešku i koliko je to istovremeno i veoma važno za održavanje prijateljstva.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

I. BOMBARDOVANJE POHVALAMA (39)

II. META (57)

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PRIMERI MOGUĆIH INTERVENCIJA

- „Izvini” je učenicima jedna od težih radionica. Pojedini učenici se osećaju neprijatno i koriste razne načine da izbegnu, karikiraju ili minimiziraju situaciju u kojoj treba da se nekom izvini.

Teškoće koje ima ova radionica vrlo su indikativne za sudbinu „izvini ponašanja” uopšte. Naša kultura ne podržava ovaj tip ponašanja – ono je u našoj kulturi viđeno kao znak slabosti, kao neki poraz koji se mora doživeti da bi druga strana bila zadovoljna. Ovakav kulturni obrazac vrlo rano prihvataju i deca, posebno dečaci. Zbog svega ovoga, veoma je važno da voditeljka otvori diskusiju o problemima koji prate izvinjenje.

Prvi i najveći problem u vezi sa izvinjenjem jeste intenzivna neprijatnost koja prati izvinjenje – osećanje da smo izloženi drugoj osobi jednom svojom slabošću koju otvoreno pokazujemo i priznajemo. Drugi problem je u tome što uz izvinjenje često ide i očekivanje da će druga osoba nužno i oprostiti grešku koju je krivac priznao i nagraditi hrabro izlaganje neprijatnosti. Dakle, krivac očekuje

odmah neku „nagradu”, oproštaj i vraćanje samopoštovanja. To ne mora biti uvek slučaj. Štaviše, često i nije slučaj. Najčešće stvarni oproštaj i stvarnu korist od izvinjenja (za uzajamne odnose) osetimo prilično „odloženo”, na prvi pogled bez direktne veze sa izvinjenjem. Ipak, iako je izvinjenje često neprijatno, i ponekad nenagrađeno, ima mnogo smisla dati ga. Voditeljka treba da istakne te koristi u svojoj završnoj reči o „Izvini”.

- *Pojedini učenici imaju teškoće s „vajanjem”. Kikću se, izbegavaju da se dodiruju i sl.* Ako je telesni dodir izvor problema, voditeljka može sugerisati da se „vajanje” izvodi pomoću verbalnih instrukcija. Ako ni to ne pomaže, bolje je da primeni alternativnu varijantu za ovaj blok (IIa: Šta da radim kad pogrešim).

PRILOZI

PRILOG 1: PITANJA ZA SITUACIJU KADA SE TEBI NEKO IZVINJAVA

KADA SE TEBI NEKO IZVINJAVA...

- Kada ti se neko izvinjava, kako se tada osećaš?
- Kada ti se neko izvinjava, šta misliš kako se ta osoba oseća?
- Kada ti se neko izvinjava, šta misliš – šta ta osoba želi da postigne izvinjenjem? Šta joj je potrebno?

PRILOG 2: PITANJA ZA SITUACIJU KADA SE TI NEKOME IZVINJAVAS

KADA SE TI NEKOME IZVINJAVAS ...

- Kada se ti nekome izvinjavaš, kako se tada osećaš?
- Kada se ti nekome izvinjavaš, šta misliš kako se oseća ta osoba kojoj se izvinjavaš?
- Kada se ti nekome izvinjavaš, šta želiš da postigneš izvinjenjem?

PRILOG 3: PRIČA ZA SITUACIJU „IZVINI”

ACA I BORA

Aca i Bora su super ortaci i u školi i posle škole. Naročito vole da idu u video klub i zajedno gledaju filmove. Jednom prilikom, obojica su propustili da odgledaju sjajan film koji je Borin brat, na sreću, snimio, a Bora želeo da ga trajno sačuva u svojoj videoteci. Aca je imao ideju da odmah odgledaju film, samo Bora nikako nije mogao – imao je mnogo da uči. Ipak, pošto ga je Aca molio, Bora mu je dao kasetu da je on prvi odgleda. Međutim, desilo se nešto nepredviđeno. Za vreme gledanja filma, držeći daljinski upravljač u ruci, Aca je slučajno pritisnuo dugme za snimanje i obrisao tri minuta filma. Bila su to tri ključna minuta filma. Najluđe scene.

Kada je Aca shvatio šta je uradio, hteo je da „pukne”. Bilo mu je strahovito neugodno, toliko neugodno da je dugo odlagao da vrati kasetu Bori. Bora ga je nekoliko puta morao podsećati da mu vrati film. Na kraju je već ljutito zahtevao kasetu nazad. Aca se tada malo uvredio zbog Borine grubosti. Počeo je pomalo i da ga izbegava. Odlučio je da mu vrati tu „prokletu” kasetu i taj „glupavi” film. Kada je doneo kasetu, Bori ništa nije pomenuo u vezi s presnimljenim delovima. Ali, Bora je ubrzo otkrio štetu. Pri ponovnom susretu oštro se obratio Aci:

BORA: „Pa, čoveče, kako si mogao? Šta si to uradio? Pa jesi li ti normalan?” (bio je strašno besan).

ACA: „Pa šta? Desilo se! Ne deri se na mene! Zaboravio si kako si ti meni probušio fudbalsku loptu?”

PREGOVARANJE

CILJ ove radionice jeste da omogući učenicima da počnu da koriste znanja i veštine koje su stekli u ovom programu. Ova radionica pruža materijal za vežbanje veštine pregovaranja. Da bi se proces pregovaranja uspešno vodio, potrebno je primeniti gotovo sve što su učenici do sada saznali u *Učionici dobre volje*.

PROCES obuhvata složenu igru uloga u koju su uključeni svi učenici. Ona može da traje u nastavcima, tokom nekoliko radionica, ako učenici pokažu interes za nju. U ovoj simulaciji svaki učenik je u prilici da pregovaranje doživi kao *proces rešavanja zajedničkog problema*, ukoliko se pridržava pravila ponašanja koja važe za fer pregovaranje (ona su za ovu priliku ukratko rezimirana). Ishod ovog procesa može biti povoljan za sve koji učestvuju u njemu pod uslovom da se svako potruži da podjednako vodi računa o svojim potrebama i o potrebama drugoga.

 S obzirom na integrativni karakter ove radionice, predviđeno je da traje 30 minuta duže od uobičajenog vremena. Zbog toga nije predviđena ni uvodna, kao ni završna igra. Scenario ove radionice je specifičan i po tome što je otvoren za različite ishode. Na to voditeljka mora biti spremna i tome treba prilagoditi svoje ponašanje. Ovo se naročito odnosi na mogućnost da ishod pregovaranja bude nepovoljan za jednu od strana koje učestvuju u pregovoru. Takvu situaciju treba tretirati kao nerešen zajednički problem, a ne kao neuspeh ili odgovornost samo jedne strane.

Za izvođenje ove radionice voditeljki je potreban pomoćnik.

MATERIJAL

- Tekst priče „Deca iz Slavujevog venca” (Prilog 1).
- Bedževi i selotejp. U Prilogu 2 je 25 nacrtanih likova odraslih osoba oba pola, različitih po starosti, zanimanju i odnosu prema potrebama grupe učenika. Na levoj strani svakog bedža, ispod lika, napisano je ime, prezime i godina starosti; na desnoj strani, koja se presavija tako da postane poledina crteža, otkucani su za priču bitni podaci o liku, koje svaki učenik mora pažljivo da pročita kako bi mogao da odigra svoju ulogu.

 Ako je učenika u grupi manje nego što ima predviđenih likova, treba smanjiti broj likova srazmerno svakoj grupi. Smanjivanje treba početi od „neutralnih” likova, jer su za priču značajniji oni likovi čije su pozicije, u vezi sa problemom o kojem je reč, izraženije.

- Pravila ponašanja. U Prilogu 3 su dve liste s pravilima ponašanja – jedna za učenike, druga za „odrasle”. Listu pravila za učenike treba fotokopirati u onoliko primeraka koliko ta grupa ima članova. Isto tako, svaki „odrasli” treba da dobije svoj primerak liste. Važno je da svi imaju svoj sopstveni list sa pravilima tako da mogu stalno pogledavati u njega.
- Adrese (ukupno pet adresa na većim kartonima ili nalepnicama, s natpisima „Slavujev venac I” itd.). Adrese treba postaviti na pet odvojenih mesta u učionici da bi se učenici, pošto svako izvuče svoju ulogu, mogli grupisati na odgovarajućim mestima.
- Znakovi STOP, po jedan za svaku grupu (ukupno pet). Treba da stoje na klupama, kod svake adrese.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 120 minuta

GLAVNA AKTIVNOST

PREGOVARANJE

Glavna aktivnost se odvija u sledećim koracima:

1. Uvođenje u pregovore	45 min.
2. Pregovori	65 min.
3. Razgovor u krugu	10 min.

GLAVNA AKTIVNOST

1 **UVODENJE U PREGOVORE.** Svi sede u krugu. Voditeljka kaže: Danas ćemo igrati jednu zanimljivu igru uloga. Biće to prava predstava! Svako od vas će imati posebnu ulogu. Neki će igrati decu, neki odrasle, a svi zajedno ćete glumiti jednu situaciju u kakvoj biste se mogli naći u stvarnom životu. U ovoj igri pokušaćete da rešite jedan problem na takav način da svi kojih se on tiče na kraju budu zadovoljni. Sada ću vam pročitati tekst. Pažljivo slušajte priču. Voditeljka čita priču „Igralište na Slavujevom vencu” (Prilog 1).

Dakle, čuli ste priču. To se sve dešavalo do sada. Sada se mi uključujemo. Danas ćemo organizovati pregovore između dece iz Slavujevog venca i komšija o sudbini poljančeta između zgrada. Cilj svih vas zajedno i svakoga pojedinačno biće da se *dode do rešenja kojim će biti zadovoljni svi učesnici pregovora.*

Učenike koji igraju uloge dece treba postaviti na sredinu učionice. Njih voditeljka sama izabere vodeći računa da u grupi ima rečitu decu koja se odlikuju sposobnošću za pregovaranje. To ne treba da budu listom najpopularniji učenici. Ostaloj deci voditeljka podeli uloge uz pomoć šešira u kojem se nalaze izmešani bedževi sa ulogama – svaki učenik uzima po jedan bedž, a zatim odlazi na odgovarajuću adresu.

Treba voditi računa da u svakoj grupi bude podjednak broj učesnika. Ukupno treba formirati pet grupa odraslih i jednu grupu dece.

Pošto broj ponuđenih muških i ženskih likova ne mora odgovarati broju dečaka i devojčica u odeljenju, pre podele bedževa treba naglasiti da će svako igrati svoju ulogu bez obzira na pol – jer se tako može raditi i u pravom pozorištu.

Evo, sada ste svi na svojim adresama. Da vidimo, ko je gde. Evo, na primer, recite mi, molim vas, vi iz Slavujevog venca 3, kakva je to vaša zgrada?

Je li stambena ili nešto drugo? (Slavujev venac 3 je muzička škola. Na ovaj način, učenici po grupama otkrivaju šta se nalazi na svakoj od adresa.) Sad smo otkrili gde je šta i gde je ko, ali još uvek nemamo pojma ko je ko, kakav je ko, šta bi ko hteo i šta ko ne bi hteo. Zato neka svako pažljivo pročita šta piše na pozadini njegovog bedža. Svako će se od sada pa nadalje, do kraja ove igre, ponašati onako kako nalaže njegova uloga. Trudite se da što bolje zamislite kako bi se vaš lik stvarno osećao u takvoj situaciji, šta bi činio i šta bi govorio. Kad se svako od vas tako uživi u svoju ulogu, moći ćemo da započnemo pregovore. Da li neko od vas ima nešto da pita u vezi sa svojom ulogom? Ako ima pitanja, nedoumica i nejasnoća, voditeljka o njima razgovara sa svakim učenikom *pojedinačno*. Voditi računa da ovo ne traje predugo.

Sada, vi koji igrate uloge dece treba da krenete u akciju. Ali, pre toga, svi treba da se složimo oko pravila kojih ćemo se pridržavati tokom pregovora, ako hoćemo da oni uspeju, tj. da na kraju svi budu zadovoljni. Podeliti listu pravila svakoj grupi i *naglas ih pročitati*. Prodiskutovati ukratko pravila sa učenicima:

- Zašto su pravila baš takva? Šta se njima želi postići?
- Ima li nekih pojedinačnih pravila čija primena ili funkcija nije jasna? (Razjasniti.)

Osim ovih pravila, koja treba da imate na umu tokom pregovora, imajte na umu i sva ona znanja i iskustva koja smo zajedno stekli tokom prethodnih radionica. Prisjetite se aktivnog slušanja, prepoznavanja i iskazivanja potreba... Setite se „dve sestre i pomorandže”, „tudih cipela” i sl. Sve vam ovo može pomoći kada budete bili u situaciji pregovaranja. Pre nego što krene u pregovore, grupa dece će imati kratko vreme da se dogovori (pet minuta) kako će nastupiti. Ostali neka iskoriste to vreme da se dobro pripreme za svoju ulogu.

2 **PREGOVORI.** Dobro, sada ćemo početi. Deca će krenuti od jedne do druge zgrade, predstaviti se i potražiti osobu ili osobe sa kojima bi mogla porazgovarati o svom projektu. Svako od odraslih će zatim reći svoje ime, prezime i zanimanje, ali ne treba da kaže sve ono što piše na poledini njegovog bedža. To što piše na poledini bedža služiće mu da zna kako da odigra svoju ulogu. Pošto deca izlože svoj zahtev, odrasli će, jedan po jedan, reći šta imaju da kažu. Obratite pažnju: držati se svoje uloge ne znači biti tvrdoglav! Svako može da promeni svoj prvobitni stav ako mu se učini da druga strana ima jake i ubedljive razloge da zahteva to što zahteva. Naravno, to ne znači da treba odustati od svoje potrebe. Ali treba nastojati da se nađe način da se ona uskladi s potrebama drugih, *tako da na kraju svi budu zadovoljni*. Dakle, uživite se u svoje uloge i – pregovarajte! I ne zaboravite – svako će uspeti da postigne ono što hoće samo ako se pridržava pravila koja je dobio i o kojima smo razgovarali. I imajte na umu sve veštine koje ste naučili tokom ovih radionica!

Evo, neka sada deca krenu u Slavujev venac 1. Oni sa ostalih adresa neka pažljivo prate pregovore. Ovo je važno da bismo uočili da li se pregovarači pridržavaju pravila ili ih krše, te da bismo tako i sami naučili više o tome kako treba pregovarati kada nam je važno da zadovoljimo neku svoju potrebu. Svaka grupa ima kod sebe listu s pravilima ponašanja u pregovorima. Ako neko primeti da je neko od pravila prekršeno s bilo koje strane, neka da signal tako što će podići znak STOP (koji je dobila svaka grupa) i neka kaže koje je pravilo prekršeno i kako. Takođe, može predložiti i kako bi se to moglo bolje izvesti.

Na svakoj adresi pregovori mogu da traju najviše deset minuta. Ako i ne uspete u prvom pokušaju da se dogovorite, idite na sledeću adresu. Na kraju, kad obidete sve adrese, možete se vratiti na ona mesta na kojima niste uspeli u pregovorima. Naoružani novim iskustvima, pokušajte ponovo – veći su izgledi da ćete uspeti.

Evo, deca su stigla na Slavujev venac 1. Sad neka se najpre ona predstave odraslima; zatim odrasli njima i pregovori mogu da počnu. Želim vam svima mnogo sreće i uspeha u pregovorima!

Na svakoj novoj adresi voditeljka ukratko ponavlja proceduru pregovaranja. Tokom pregovora pažljivo prati da li se poštuju pravila i skreće pažnju na eventualne prekršaje, ali *samo* ako nijedan od učenika to ne učini pre nje. Takođe, voditeljka sve vreme podstiče učenike da se što više užive u svoje uloge i zamisle kako bi se ta osoba osećala u takvoj situaciji, šta bi rekla i uradila. Voditeljka brine i o vremenu, to jest podseća učenike da imaju ukupno deset minuta za jednu adresu i saopštava im koliko im je vremena još ostalo do kraja desetominutne runde pregovora koja je u toku. Ukupno pregovori mogu da traju oko 65 minuta. Pre prekidanja procesa, voditeljka treba da najavi da vreme ističe i da će se pregovori uskoro prekinuti. Pregovori se prekidaju bez obzira na to da li su učesnici napravili dogovor ili nisu.

3 RAZGOVOR U KRUGU. Po završetku pregovora, vodi se razgovor o tome kako su pregovori tekli i kako se ko osećao u svojoj ulozi; šta je bilo teško a šta lako; da li je pridržavanje pravila olakšavalo ili otežavalo pregovore; da li su učenici primenili nešto od veština naučenih tokom programa *Učionica dobre volje* itd. Bez obzira na ishod pregovora voditelj naglašava značaj uzajamnog uvažavanja potreba kao osnove za razrešavanje konflikata, kao i to da je jedino pravo rešenje ono koje omogućuje da na kraju svi učesnici pregovora budu zadovoljni.

U slučaju da pregovori ne uspeju iz bilo kog razloga (nepridržavanje pravila, krutost nekog od „odraslih” u igranju uloge itd), voditeljka skreće pažnju da je to takođe jedno korisno iskustvo, jer se takve stvari vrlo često dešavaju u stvarnom životu. Ali u stvarnom životu, za razliku od radionice, ima i mnogo više raznolikih mogućnosti za izlaženje na kraj sa situacijama u kojima se potrebe ljudi sukobljavaju. Pri tome je neophodno zaštititi učenike koji su doveli do neuspeha pregovora, naglašavajući da su nam upravo oni, svojim preterivanjem u igranju uloge, omogućili da steknemo to dragoceno iskustvo koje će nas usmeriti da u svakodnevnom životu posvetimo više pažnje raznolikosti ljudi i raznovrsnosti njihovih potreba.

Naročito je važno pomoći grupi da prevaziđe osećanje neuspeha. To se može postići daljim radom na ovom problemu i po završetku radionice. Voditeljka može, na kraju radionice, da predloži članovima svake grupe da za „domaći

zadatak” zajednički razmisle i prodiskutuju kako bi njihova grupa mogla doprineti uspehu pregovora, ne odustajući pri tom od svojih najvažnijih potreba. Voditeljka potom zakazuje novu rundu pregovora za narednu sedmicu u istom terminu i ovaj postupak se nastavlja sve dok se ne dođe do rešenja povoljnog za sve. I u daljem toku pregovora neophodno je pridržavati se procedure i pravila izloženih u scenariju ove radionice.

ISKUSTVA IZ PRAKSE I PRIMERI MOGUĆIH INTERVENCIJA

- U prvom izdanju „Učionice dobre volje” ova radionica je bila namenjena mladim osnovcima. Pošto se pokazala teškom za decu mlađeg školskog uzrasta prebačena je za starije osnovce, a za mlađe osnovce osmišljena je jednostavnija verzija ove radionice.

PRILOZI

PRILOG 1: PRIČA ZA IGRU ULOGA

IGRALIŠTE NA SLAVUJEVOM VENCU

U ulici Slavujev venac stanuje mnogo dece, otprilike, vaših godina. Većina zgrada u toj ulici nema svoje dvorište, ali se zato između zgrada br. 1, 2, 3, 4 i 5 nalazi jedno prilično veliko, zapušteno poljanče, zaraslo u korov i puno svakojakog otpada. Deca bi, naravno, volela da imaju svoj prostor za igru i izgleda im da bi bilo savršeno da on bude baš tu, na tom poljančetu. Njihovi roditelji se s tim slažu i podržavaju ih. U vezi s tim, oni su uputili molbu opštini da se obezbedi novac za preuređivanje poljančeta u dečje igralište. Opštinske vlasti su se složile i obećale da će obezbediti novac pod uslovom da se za preuređenje poljančeta u dečje igralište dobije saglasnost stanara iz svih okolnih zgrada.

E, sad, kao što ćete videti, te zgrade nisu sve stambene zgrade i u njima ima raznih ljudi. Neki od njih bi se vrlo rado složili da zapušteno poljanče postane dečje igralište. Drugima je svedjedno, a treći imaju jake razloge protiv. Što se dece tiče, ona su se dogovorila s roditeljima da između sebe izaberu one za koje misle da bi bili najbolji pregovarači i da ih pošalju u poduhvat ubeđivanja komšija.

PRILOG 2: ULOGE NA BEDŽEVIMA

ADRESA: SLAVUJEV VENAC 1 – STAMBENA ZGRADA

Marina Šarić

1. Ti si gospođa *Marina Šarić*, vaspitačica u obližnjem obdaništu. Stanuješ u ulici Slavujev venac 1. Vrlo dobro znaš koliko je deci potreban prostor za igru i jedva čekaš da se to neuredno poljanče preuredi u lepo dečje igralište.

Marko Jovanović

2. Ti si gospodin *Marko Jovanović* i stanuješ u prizemlju zgrade u ulici Slavujev venac 1. Prozor ti gleda na poljanče i nervira te što ono tako neuredno izgleda: svuda neki korov i đubre. Baš bi bilo dobro da tu bude neki mali parkić. Čuo si da se govori o uređenju jeg igrališta i čini ti se da je to bolje nego neuredno poljanče.

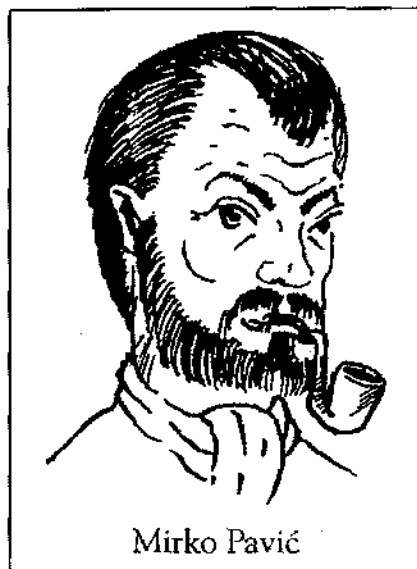
Milica Novaković

3. Ti si gospođa *Milica Novaković*, nastavnica engleskog jezika. Stanuješ u ulici Slavujev venac broj 1 i u stan ti dolaze učenici zbog privatnih časova. Smeta ti galama koja dolazi spolja i neprijatno ti je što neki tvoji đaci moraju da prelaze preko onog neurednog i opasnog poljančeta.

Persida Prokić

4. Ti si gospođa *Persida Prokić*, domaćica. Stanuješ u ulici Slavujev venac 1. Svakog dana trkneš do pijace ili prodavnice. Nikako ti ne bi odgovaralo da se na poljančetu napravi dečje igralište, jer preko poljančeta ideš prečicom. Kad bi tu bilo igralište, ne bi mogla da prođeš. Više bi ti odgovaralo da se od poljančeta napravi park, pa da možeš da sedneš na klupu i malo se odmoriš.

Mirko Pavić

5. Ti si gospodin *Mirko Pavić*, književnik. Stanuješ u ulici Slavujev venac 1. Prozor ti gleda na neko poljanče koje baš ne izgleda najbolje. Ali ti prija što je, uglavnom, tišina, tako da možeš na miru da pišeš. Nikako ti se ne dopada ideja da se tu napravi dečje igralište, jer te užasava pomisao na galamu koja bi sa tog mesta mogla da dolazi.

Zora Kragulj

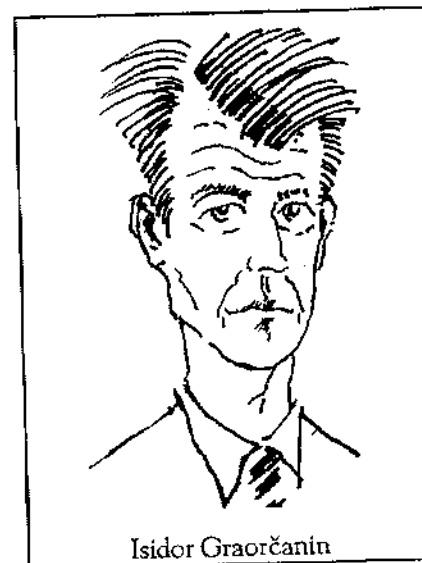
2. Ti si gospođa *Zora Kragulj*, domaćica. Ti i muž stanujete u ulici Slavujev venac 2 i to sami, jer nemate dece. On je malo prgav i stalno viče na decu kad galame, ali je dobar u duši. Ti mnogo voliš decu. Uživáš kad gledáš kako se lepo igraju i žao ti je što je poljanče tako neuredno i opasno za igru, zbog nekih rupetina i dubreta.

ADRESA: SLAVUJEV VENAC 2 – STAMBENA ZGRADA

Pera Kragulj

1. Ti si gospodin *Pera Kragulj*, pukovnik u penziji. Stanuješ u ulici Slavujev venac 2. Voliš red i mir. Jedva si dočekaš da dođeš u penziju da se odmoriš od vojničke galame. Nisi baš veliki ljubitelj dečje igre – kad se igraju uvek stvaraju buku. Bolje bi bilo da lepo sede kod kuće i uče. Smeta ti što je poljanče neuredno i bilo bi pametno kada bi se deca iz susedstva nekako organizovala i na njemu zasadila ruže.

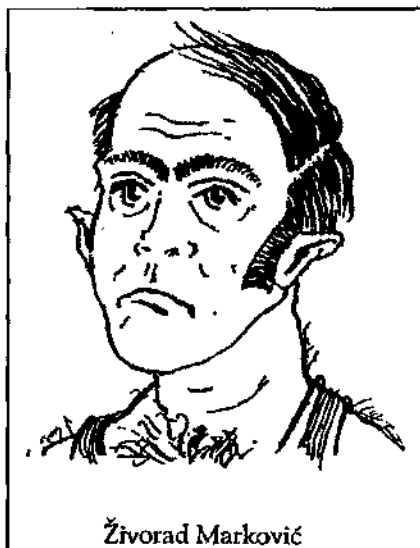
Isidor Graorčanin

3. Ti si gospodin *Isidor Graorčanin*, trgovački putnik. Stanuješ u ulici Slavujev venac 2. Po ceo dan si na poslu. Kad se uveče vratiš kući, toliko si umoran da jedva čekaš da zaspiš.

Divna Jokanović

4. Ti si gospođa *Divna Jokanović*, službenica. Stanuješ u ulici Slavujev venac 2. Imaš dvoje dece koju često nema ko da čuva dok si ti na poslu. Ne usuđuješ se da ih puštaš na poljanče, jer je toliko neuredno i prljavo. Ne smeš da ih puštaš ni ispred kuće, jer je ulica prometna, puna saobraćaja. Čula si za ideju da se na poljančetu izgradi igralište i svim srcem je podržavaš.

Živorad Marković

5. Ti si gospodin *Živorad Marković*, staklorezac. Stanuješ u ulici Slavujev venac 2 i u prizemlju imaš staklarsku radnju. Čuo si za ideju da se na poljančetu izgradi dečje igralište. Užasavaš se od pomisli koliku bi štetu mogla da naprave deca kad bi im lopta uletela u tvoj izlog!

ADRESA: SLAVUJEV VENAC 3 – MUZIČKA ŠKOLA „MALI SLAVUJ“

Slavoljub Petronijević

1. Ti si *Slavoljub Petronijević*, direktor Muzičke škole. Tebi je važno da u školi vlada red, da se tačno zna ko, gde i šta radi. Pošto si umetnik, stalo ti je i do lepog izgleda, tako da ti nije baš milo što se neposredno uz školu nalazi napušteno poljanče. Ne bi voleo da se na poljančetu izgradi neka zgrada, jer bi zaklanjala vidik. Najviše bi voleo da se poljanče preuredi u lep mali park, koji bi koristili članovi obližnjeg kluba penzionera, a da se deca, naročito ona koja mnogo galame i dižu preveliku prašinu, nekako „izbegnu“.

Svetlana Gavrilović

2. Ti si *Svetlana Gavrilović*, nastavnica klavira u srednjoj Muzičkoj školi na Slavujevom vencu 3. Dva puta nedeljno držiš časove posle podne, a tvoj sin Milan, učenik II razreda, ima nastavu samo pre podne. Pošto i Milanov tata često radi posle podne, Milana često dovodiš sa sobom na posao. Žao ti je što je sam, a ne puštaš ga na poljanče, jer je prljavo i zapušteno. Ako bi se poljanče preuredilo u dečje igralište, to bi bilo upravo idealno.

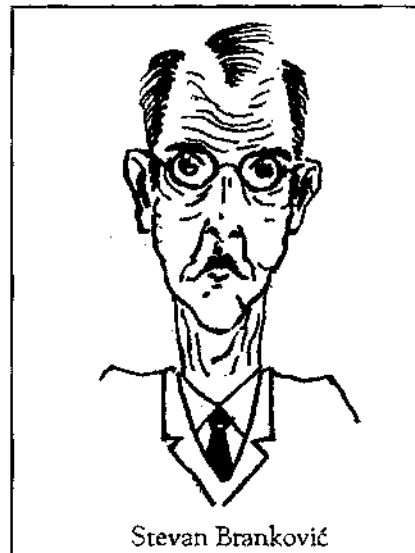
Pavle Jocić

3. Ti si *Pavle Jocić*, nastavnik Muzičke škole na Slavujevom vencu 3. Ti rukovodiš radom školskog hora čije se probe održavaju u sali koja gleda na ulicu, a ne na poljanče koje bi deca iz susedstva htela da pretvore u igralište. Prema tome, tebi je svejedno i nemaš ništa protiv da se izađe u susret dečjoj želji.

Milena Marić

4. Ti si *Milena Marić*, sekretar Muzičke škole na Slavujevom vencu 3. Često imaš jake glavobolje i smeta ti buka. Zato ti baš prija što tvoja kancelarija ne gleda na ulicu u kojoj ima mnogo saobraćaja, nego na poljanče koje je uvek prazno. Što se tebe tiče, nikakvo igralište tu ne dolazi u obzir.

Stevan Branković

5. Ti si *Stevan Branković*, profesor violine u Muzičkoj školi na Slavujevom vencu 3. Jako ti smeta buka za vreme časova i nikako ti se ne bi dopalo da ispod prozora tvoje učionice galame deca. S druge strane, ti za godinu dana ideš u penziju, pa i nisi toliko zainteresovan da se mnogo baviš tim pričama o izgradnji igrališta. Najviše bi voleo da o tome drugi odluče.

ADRESA: SLAVUJEV VENAC BR. 4 – KLUB PENZIONERA

Dragiša Perić

1. Ti si gospodin *Dragiša Perić*, član kluba penzionera u ulici Slavujev venac 4. Učestvovao si u Drugom svetskom ratu i od tada imaš probleme sa sluhom. Poslednjih godina gotovo da jedva nešto čuješ. Ne protiviš se izgradnji dečjeg igrališta, čak to smatraš korisnim. Bar tebi buka ne smeta. Možda jedino čega se pribojavaš jeste mogućnost da te neka nesmotrena lopta slučajno povredi kada dolaziš u klub penzionera.

Slobodan Vujić

2. Ti si gospodin *Slobodan Vujić*, član kluba penzionera u ulici Slavujev venac 4. Oštro se protiviš izgradnji dečjeg igrališta na tom mestu. Svoj radni vek proveo si u fabrici gde su po ceo dan tutnjale mašine i dosta ti je buke. Kod kuće ne možeš da se odmoriš, jer komšija koji stanuje iznad tebe preglasno pušta muziku. Klub penzionera je jedino mesto gde možeš na miru da odigraš partiju šaha i popričaš sa svojim prijateljima.

Jovan Marković

3. Ti si gospodin *Jovan Marković*, član kluba penzionera u ulici Slavujev venac 4. Ne dopada ti se ideja o izgradnji dečjeg igrališta u blizini kluba. Svakog jutra, nakon obavljene kupovine u obližnjoj prodavnici, odlaziš u klub penzionera. Najkraći put da stigneš do kluba jeste preko neuređene travnate površine na kojoj deca žele igralište. To znači da bi ubuduće morao da ideš okolnim uličicama. Pošto imaš problema sa zdravljem i teško se krećeš, to ti nikako ne odgovara.

Dragana Đokić

4. Ti si gospođa *Dragana Đokić*, bivša sportiskinja i odnedavno član kluba penzionera u ulici Slavujev venac 4. Podržavaš svaku inicijativu u vezi sa sportom. Pošto si nekada bila trener lokalnog košarkaškog tima i još uvek imaš kondicije, rado ćeš pomoći deci nekim stručnim savetom kad god ona to poželeva.

Nikola Petrović

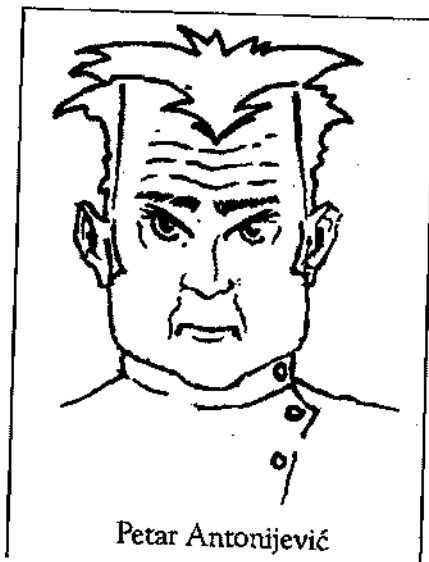
5. Ti si gospodin *Nikola Petrović*, inženjer u penziji i član kluba penzionera u ulici Slavujev venac 4. Nemaš ništa protiv dečjeg igrališta, mada bi po tvom mišljenju mnogo zgodnije bilo da se taj prostor preuredi u park. S obzirom da si nepušač, često ti smeta dim u prostorijama kluba, pa bi igranje šaha na nekoj klupi u parku bilo pravo zadovoljstvo. Osim toga, park je mesto koje mogu da koriste i deca i odrasli.

ADRESA: SLAVUJEV VENAC BR. 5 – BOLNICA

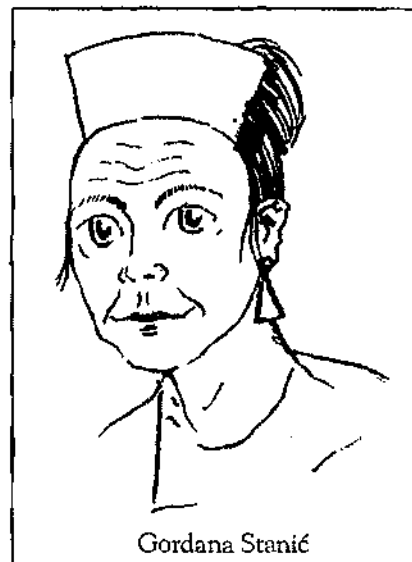
Milena Stojanović

1. Ti si gospođa *Milena Stojanović*, direktorka bolnice koja se nalazi u ulici Slavujev venac 5. Protiviš se izgradnji bilo kakvog igrališta, jer je prostor iza zgrade mnogo potrebniji bolnici. Pošto nema dovoljno mesta za sve pacijente, korisnije je da se na tom delu napravi još jedna manja bolnička zgrada kako bi mogli da se smeste svi oni kojima je potrebna medicinska pomoć.

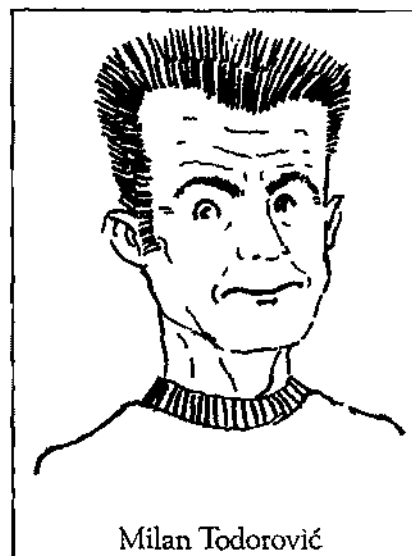
Petar Antonijević

2. Ti si gospodin *Petar Antonijević*, glavni hirurg bolnice koja se nalazi u ulici Slavujev venac 5. Ne dopada ti se ideja o izgradnji dečjeg igrališta u blizini bolnice, jer bi to ugrožavalo mir koji je potreban pacijentima. Osim toga, većina lekarskih ordinacija ima prozore koji gledaju na tu stranu, pa bi graja sa sportskog terena ometala rad lekara.

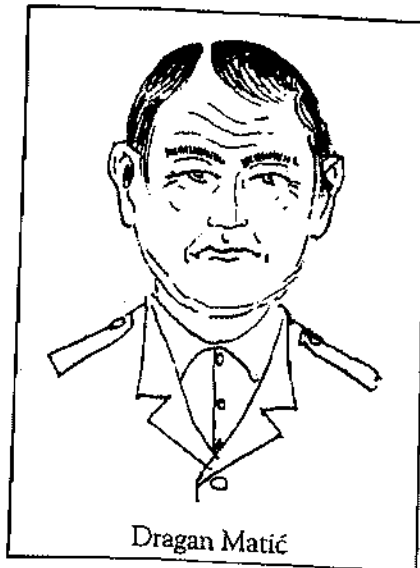
Gordana Stanić

3. Ti si gospođa *Gordana Stanić*, glavna medicinska sestra u bolnici koja se nalazi u ulici Slavujev venac 5. Imaš razumevanja za ono što deca traže i podržavaš njihovu ideju. S obzirom da si majka dva dečaka i sama znaš kako je to kad deca nemaju prostor za igru. Buka koja bi eventualno dopirala sa igrališta ne bi bila ništa veća od buke koja se i sada ponekad čuje.

Milan Todorović

4. Ti si gospodin *Milan Todorović*, lekar zaposlen u bolnici koja se nalazi u ulici Slavujev venac 5. Po tvom mišljenju svaki sport je koristan i doprinosi zdravlju. Kad bi se ljudi više bavili sportom manje bi im bila potrebna pomoć lekara. Oduvek si podržavao parolu: „U zdravom telu zdrav duh”, pa zato nemaš ništa protiv izgradnje dečjeg igrališta.

5. Ti si gospodin *Dragan Matić*, radnik obezbeđenja zaposlen u bolnici koja se nalazi u ulici Slavujev venac 5. Često dolaziš u sukob s decom zbog razbijenih prozora. Ako bi se izgradio sportski teren, takve štete bi bile mnogo češće.

PRILOG 3: PRAVILA KOJIH SE TREBA PRIDRŽAVATI U TOKU PREGOVORA

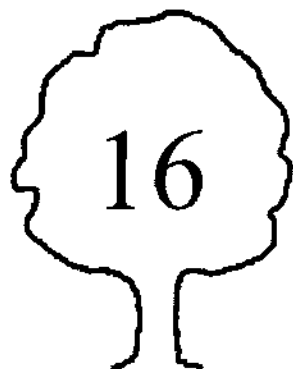
PRAVILA PREGOVARANJA ZA DECU

1. Jasno kažite šta vam treba, tako da budete sigurni da vas je druga osoba dobro razumela.
2. Ni na koji način ne smete vređati sagovornika. Ako imate problema u sporazumevanju, **NAPADAJTE PROBLEM, A NE SAGOVORNIKA!**
3. Trudite se da ne prekidate sagovornika.
4. Ako nekoga niste uspjeli da ubedite odmah, razmislite i konsultujte se sa članovima svoje grupe o tome koji bi drugi način bio pogodniji. **POKUŠAJTE PONOVO!**
5. Pokažite razumevanje za potrebe drugih ljudi.

Ukratko – PREGOVARAJTE!

PRAVILA PREGOVARANJA ZA ODRASLE

1. Pažljivo slušajte šta vam deca govore.
2. Ako vređaju, ne dajte im saglasnost.
3. Ne dozvolite da vas prekidaju dok govorite.
4. Ako deca misle samo na svoje potrebe, a vaše smatraju nevažnim, ne dajte im saglasnost.
5. Ne mislite samo na ono što je vama važno, već pokušajte da razumete potrebe dece.
6. Ako imate problema u sporazumevanju sa sagovornikom, **NAPADAJTE PROBLEM, A NE OSOBU!**

ŠTA NOSIM SA SOBOM

CILJ. Ovo je poslednja radionica u programu. Njen je cilj da zaokruži ceo put koji je grupa zajednički prošla. Ideja je da se napravi pregled znanja i veština koje su učenici stekli u toku programa, ali i pregled mogućih upotreba tih znanja. Takođe je cilj da se ojača i podrži osećanje grupne pripadnosti onih učenika koji su zajedno prošli ceo program. Oni kao grupa mogu duže i uspešnije da očuvaju „dobru volju” u svom okruženju.

PROCES u ovoj radionici nije precizno određen. I voditeljka i učenici imaju pravo da radionicu donekle kreiraju po svom ukusu, to jest da je počnu i završe onim aktivnostima koje su najviše voleli u programu. U ovoj radionici ima puno sumiranja prethodnih iskustava, razmena i integrativnih aktivnosti unutar radioničke grupe.

MATERIJAL

- Papiri A3 formata za svakog učesnika;
- Bojice, flomasteri;
- Crteži/stavke koje je voditeljka pripremila (predstavljaju znanja i veštine koje ona smatra važnim iz programa *Učionica dobre volje*;
- Četiri pakpapira;
- Selotejp.

SADRŽAJ RADIONICE

ukupno trajanje 60 minuta

UVODNA AKTIVNOST

Voditelj može sam da je odabere iz „Kataloga igara” 5 min.

GLAVNE AKTIVNOSTI

I. ŠTA MI JE U PRTLJAGU

Ova aktivnost se ostvaruje u sledećim koracima:

1. Sadržaj „kofera” 10 min.
2. Razgovor o sadržaju „kofera” 10 min.

II. ZAJEDNIČKI CRTEŽ

3. Crtanje u grupi 15 min.

III. GRUPNA FOTOGRAFIJA

4. Pravljenje „skulpture” 10 min.
5. „Fotografisanje” 5 min.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

Po izboru učenika. 5 min.

I. ŠTA MI JE U PRTLJAGU¹

1 SADRŽAJ „KOFERA”. Svaki učesnik dobija papir A3 formata. Na njemu crta veliki kofer. Svako u svoj „kofer” upisuje ili ucrtava ona znanja i veštine koje je naučio na radionicama, a čine mu se upotrebljivim za njega lično. Voditeljka ne obeshrabruje žagor, međusobno komentarisane i posmatranje tuđih crteža. Pri kraju, voditeljka u centar kruga „istrese” materijal koji je ona pripremila (sadržaj njenog „kofera” ispisan na raznobojnim papirićima ili na neki drugi zanimljiv način).

2 RAZGOVOR O SADRŽAJU „KOFERA”. Nekoliko učesnika prikaže sadržaj svog „kofera”. Potom ostali dodaju nove elemente, ukoliko ih u njihovim „koferima” ima. Navodi se za šta je koja od ponetih „stvari” namenjena i razgovara se o njenim mogućim drugim namenama.

II. SIMBOLI „UČIONICE DOBRE VOLJE”

3 CRTANJE ZAJEDNIČKOG CRTEŽA. Stavi se na pod više velikih pak-papira, zalepljenih jedan za drugi, tako da se napravi jedan dugačak lanac na podu cele učionice.

 Veličinu pakpapira voditeljka određuje u zavisnosti od veličine grupe, imajući u vidu da svi učenici treba istovremeno da rade na njemu. Zatim se učenici pozivaju da razmisle o tome šta je to što bi ostavili kao trag, zapis, ili grafit posle svega što su doživeli učestvujući u radionicama „Učionice dobre volje”. To može biti znak, reč, rečenica, crtež, simbol... Kada učenici razmisle o tome, prilaze zajedničkom papiru. Svaki učenik ucrtava svoj rašireni dlan na papir i u njega ili pored njega napiše ili nacrtava to što je smislio. Može se i potpisati ako želi, ali to nije obavezno. Voditeljka takođe učestvuje u ovoj aktivnosti.

Kad svi završe sa crtanjem, voditeljka poziva učenike da zajedno ukrase taj plakat (vodeći računa da svi zapisi ostanu neoštećeni) i daju mu ime, ukoliko žele. Zatim se plakat svečano okači na zid (horizontalno, vertikalno...).

III. GRUPNA FOTOGRAFIJA

4 PRAVLJENJE „SKULPTURE”. Pošto je ovaj susret poslednji u nizu druženja u okviru radionica „učionica dobre volje”, hajde da se slikamo

da bismo imali uspomenu na zajednički provedene trenutke. To neće biti pravo fotografisanje već „kao da”. Vaš će zadatak biti da napravite zajedničku „skulpturu” tako da svako od vas bude deo te „skulpture”. Pronađite sebi mesto ili položaj koji vam odgovara u „skulpturi”. Kada „skulptura” bude gotova, ja ću biti fotograf i slikacu vas.

 Voditeljka im pomaže dok rade: vodi računa da svi učestvuju u pravljenju „skulpture”; da za svakog ima prostora; podstiče ih da to bude veselo, šaljivo.

5 „FOTOGRAFISANJE”. Kada voditeljka proceni da je proces pravljenja „skulpture” gotov, „fotografiše” ih tako što stane ispred njih i odglumi pravo fotografisanje. Pri tom im kaže:

Ovo će biti posebna „fotografija” koja neće biti vidljiva golim okom. To znači da je drugi ne mogu videti, već samo mi koji smo učestvovali u „Učionici dobre volje”. To je „fotografija” koja se neće čuvati u albumima, već u našim srcima i podsećaće nas na vreme koje smo proveli zajedno.

ZAVRŠNA AKTIVNOST

Po izboru učenika ponavlja se neka od završnih igara koja im je već poznata.

¹ Ideja za ovu aktivnost je preuzeta sa seminara o nenasilnoj komunikaciji koji su vodili Libby Cooper, Jennv Hvatt i Barry Knight u Beogradu juna 1995.